

57025

26.3.75

17. 1. 33.
K.

BUDA és PEST
SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKNAK
VOLT
RÉGI ÁLLAPOTJOKRÓL

ÉRTEKEZIK

PODHRADCZKY JÓSEF

NAGY MÉLTÓSÁGÚ MAGYAR KIRÁLYI UDVARI KAMARA
SZÁMVEVŐ HIVATALÁNAK TISZTJE.

PESTEN,

ESZTERGAMI K. BEIMEL JOSEF' TULAJDONA.

1833.

Nihil privatim, nihil publice stabile est: tam Hominum,
quam Urbium, fata voluntur.

Seneca Epistola XCI.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ

VÁSÁROS-NÁMÉNYI

IFJABB BÁRÓ

EÖTVÖS IGNÁTZ ÚRNAK

A'

BÖLCSELKEDÉS, SZÉP MESTERSÉGEK, ÉS TÖRVÉNYEK
DOKTORÁNAK,

Ő

CSÁSZÁRI KIRÁLYI APOSTOLI FŐLSÉGE ARANY KULCSOS
HIVÉNEK,

ÉS

BELSŐ TITKOS TANÁCSOSSÁNAK
TEKÍNTETES NEMES SÁROS VÁRMEGYE
FŐ-ISPÁNYÁNAK,

ÉS

A' FŐ MÉLTÓSÁGÚ MAGYAR KIRÁLYI UDVARI
CANCELLÁRIA

PRO-CANCELLÁRIUSSÁNAK

Ő

EXCELLENCZIÁJÁNAK

MINT

MINDEN JÓ, ÉS SZÉP'

LELKES

ELŐ-MOZDÍTÓJÁNAK.

FŐMESTER

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

NYELV

Fő Méltóságú Pro-Cancellárius Úr,

Kegyelmes Uram!

Ha Excellenciádat nagy Nemére és Származására nézve magasztalnám, igen nagyot botlanék; mert Excellenciád nem e'féliekben, jóllehet ezek már magokban is, mint Istennek nagy áldási, különös tiszteletre és becsületre méltók: hanem saját Érdemeiben helyhezveti Dícsőségét. Ezeket becsülvén Excellenciádban Fölséges Apostoli Királyunk, sietett Excellenciádat magas polczára emelni, hogy Fejedelmének, Nemzetének és Hazájának, kikért tudniillik Excellenciád egyedül él és hal, annál serényebben szolgálhatna, a' Köz-Jót annál jobban elő-mozdíthatná.

Mi vezette pedig Excellenciádat e' szép Pályára, az Erkölcnek érdemmel teljes ösvényére? Hanem a' nagy Istennek tiszta Ösmérete, és a' sziveket kimivelő szelíd Tudományok; mellyeket Excellenciád (minthogy az Isteni Félelemből önként származik a' a' Bölcsesség) Ifúságától fogva olly előmenetellel gyakorlott, hogy nincsen a' Tudományoknak véghetetlen határán olly tárgy, mellyről Excellenciád ékessen és bőven szóllani, vagy helyessen itélni nem tudna.

Erre való nézve, méltán retteghetnék Excellenciádnak meg-bíralásától, ha nem tudnám, hogy Excellenciád e' csekély munkámat nem annyira messze

terjett nagy Tudományaihoz mérsékelni: mintsem há-
ládatosságomat, mellyel Excellenciádnak erántam min-
denkor mutatott Kegyességéért tartozom, tekinteni
fogja. Azomban háladatosságom ki-nyilatkozása mel-
let is Excellenciád további kegyelmeire számot sem
tarthatnék; ha engemet Excellenciádnak célja és
szándéka ellen, nem a' Köz-Haszon, hanem valami
más mellék tekintet ingerlett volna e' könyvnek írásá-
ra. Valamint pedig ebben Excellenciádat követni ipar-
kodtam: úgy szinte legnagyobb szerencsémnek tartom,
hogy azt Excellenciádnak nagy Neve alatt közre bo-
csáthatom.

Szólhatnék még Excellenciádnak többi jeles Tö-
kéletességeiről is, különösen pedig anya nyelvünk
eránt meg-különböztető szeretetéről; de mivel Excel-
lenciád nem is képzelhet magának Nemzetet saját
nyelve nélkül: 's mivel azt valja Excellenciád, hogy
csak az anya nyelvnek meg-különböztető szeretetéből
esmerhetni meg az igaz és jó Hazafit; azért e' szent
kötelességet érdemek közé sem számlálja Excellenciád;
következéleg, ha én ezt Excellenciádban dicsérném,
nagy Hazafiúságát nem annyira emelném, mint inkább
ócsárolnám.

Éltesse Excellenciádat a' Magyarok Istene! egye-
bet nem kívánhatok; a' többit Magától veendi Excel-
lenciád. Én pedig magamat tapasztalt kegyelmeiben mély
alázattal ajánlván, különös nagy Tisztelettel maradok

Excellenciádnak

Budán Januárius 18dikán 1833.

alázatos szolgája, és tisztelője

Podhradczky József.

E L Ő - S Z Ó.

Rómát kivéven, nem tudnám mellyik Város dicsekedhetne annyi Leíróval, mennyivel Buda kérkedik; csak nem minden nemzetbéli Írók törekedve vetekedtek hajdan Történeteinek leírásán. Ha Valaki csak futólag tekintett a' nemzeti Museumban lévő könyvek Lajstromába, álmélkodva csudálkozhatott számtalan külömbféle nemzetű leirójin; pedig mindnyájan még nincsenek abban följegyezve.

Elhalgatván a' külföldieket, a' hazafiak közül sem hozta még egy-is tulajdonképen világoságra Anya Városunk volt régi állapotját. TT. HORVAT ISTVÁN Úr legszerencséssebben fejtegeti Régiségeit *Pest Szubud Királyi Városnak régi Ofen Német Nevéről* írt, és 1810ben 8ad réthben *Pesten* kinyomatott könyvében. Vajha az édes Haza Történeteinknek Leírását Ére a' Nemzeti Régiségeinkben legjártosabb derek Fijára bízna! Mert ha munkás életének pályáját lefutotta, mikor támad megint Hozzá hasonló?

Ha a' Tisztelt Szerző Úr említett *Értekezését* nem olvasom, talán soha sem támad kedvem *Buda és Pest* történeteinek leírására, mellyet nyomdoki után eredeti *Oklevelekből*, *Kézi Íratokból*, és *hiteles Írók Hagyományiból* deák nyelven elkészítettem; két ízben már meg is kínáltam vele az édes Hazát.

Némelly jó szándékú Hazafiak javasolják, hogy leírásomat magyarra fordítsam; de kívánságokat saj-

VIII

nálva nem tellyesíthetem: nem azért, mintha neheztelésből vonakodnék, mert kétszeri megkínálás után sem juthatott sajtó alá; épen nem, ez hazafi létemre megbocsájthatlan gyarlóság volna bennem; hanem, mivel foglalatoságimmal mostanában annyira rakva vannak már vállaim, hogy ha akarnám is, időm nem lévén, az egész munkát, le nem fordíthatom.

A' mennyit azonban mostani helyezettetésemben is tehetek, örömet megteszem. *Budát és Pestet* egyesülés által kívánjuk virágzóbb állapotra emelni; tehát itt a' felszólásra, 's annak közlésére alkalmas idő, a' mi e' két testvér Város egyesülését ha nem eszközölheti is, leg alább meg mutassa: hogy a' mi hajdan egy test volt, és csak Zsigmond király alatt oszlott el, fontos okoknál fogva megint egyesülhet. Reménylem azért, kedvessen veszi az édes Haza értekezésemet, jóllehet nem feszegetem ama' politikai okokat, mellyek e' két Város egyesülését sürgetik; mert azok a' mi mélyen belátó korunk előtt úgy-is ösmereteseek: hanem csak szándékom, volt régi állapotját fölfedezni, hogy *Buda Pest* eredetétől fogva XV. század elejéig nem csak egy Város volt: de egy nevet-is viselt. Irtam *Pesti hegy Újvárában Szent László* napján, *Buda* szerencsés visszavétele után Száz Negyven Hatodik Esztendőben.

Szabad Királyi Buda és Pest Városok' régi állapotjoknak leírása.

1. §.

B é v e z e t é s.

Buda és Pest testvér Városoknak egyesülését javasolják még a' külföldiek - is. Méltóságos Gróf Széchényi Istvány Úr *Felvilágosító Töredékeiben* az 509-dik lapon egy jó szándékú Hazánkban meg fordúlt Angol November 21-dikén 1828-ban költ Levelében „*Fő Városok nevét Buda-Pestre kellene változtatni, úgy mond, melly kevés év, sőt hónap mulva olly meg szoktan 's könnyen hangzanék, mint Bukarest: 's így két Város egyesülne, melly most nem legjobb szemmel nézi egymást. Milly haszon áradna ezen egyesülésből, milly virágzó fő Városa lenne Magyarországnak rövid idő mulva!*“ — Az 516-dik lapon pedig Londonból Martzius 19-dik napján 1830-ban küldött Levelében ezekre fakad „*Észre vehetéd: én Budapest szóval éltem Buda helyett; okom ez vala: Magyarországnak lévén nem kis féltékenységét (jealousy) vettem észre Buda és Pest között: egy fő Városnak kellene ezeknek lenni, nem kettőnek; egy és nem megosztott elenmondó szívnek. Mi lenne Londonból, ha azt Borough, Westminster 's t. i. 's még számtalan egyéb részei neveivel kellene neveznem. A' két név egybe olvadása Buda és Pest érdekeit és érzéseit egyesítené, 's így erősítené.*“

Ez ugyan nem új gondolat, régen megelőzték ebben is a' nagyra termett Hazafiak az utazó külföldieket. Hogy a' régiebbeket ne említsem, már *T. T. Horvát István Úr* e'kép végzé *Pest Szabad Királyi Városnak Ofen Német Nevéről* írt könyvét „Adja a' Magyar Nemzet' Istene, hogy egyesüljön a' hajdan egy Várost tévő mostani két Város's így egy ropant testben századokig hirdethesse Nemzeti Föllétünket és Méltóságunkat!“ *T. T. Wadasi Jankovich Miklós Úr* pedig Magyar szó nemzésében 76-dik így fejezé ki magát: “Budának, és Pestnek fekvését, egymással való öszve keveredését, és a' nevezetjeknek eredetét, reménylem még eddig legtetszetőbb világosságra hoztam, buzgó ohajtásomnak tzeljät mindazonáltal tsak akkor érném el, ha ezen már két-felé oszlott, de egy értelemmel nevezett *IV. Bélának* 1244. eszt: egy levele által szabadságra emeltetett Királyi Városok, mellyeknek jövedelmei, és tehetségei egymástól annyira különböznek, ismét egy kormány alá jöhetnének, és közös iparkodással magokat segélvén, eképpen a' Polgári szükségeket inkább és előbb pótolhatnák, a' lakosok könnyebbségeket, a' mesterségek, kereskedés, és tudományok gyakorlását's öregbedését, egy szóval úgy a' népnek diszt, mint a' Városnak ékesítését láthatóbb, és szembetünőbb lépésekkel, előmozdithatnák: különben erejekkel öszve nem fogható tő szomszédoknak magányos tzelokra törekedvén, szükségképpen némelly esetekre nézve ellensége váltózniok kellek, és midőn egyike felettébb gyarapodik, szomszédja bizonyára önnön rövidségét tapasztalni kéntelenítetik.“

A' tisztelt nagy érdemű Hazafiak ugyan sokakban felvilágosították Buda és Pest váro-

sok' történeteit; de volt politikai állapotjokra, és tulajdon névökre nézve, oklevelek híjjával lévén, megbotlottak. Ezeken föllül *T. T. Jankovich Miklós Úr* az 1817. évi *Tudományos Gyűjtemény* X-dik kötetében az 57-dik lapon, *T. T. Horvát István Úr* állításáról, „*hogy az Ofen német nevezet nem Budának, hanem Pestnek tulajdon neve legyen, azt mondja: hogy mind addig, míg e' két város Történetei, és mind természeti mind polgári állapotja annak rendje szerint elő nem adatnak, az Olvasót inkább kétségben viszik, hogy sem világosságra hoznák; sőt a' két külömb város Történeteinek egyben zavarodásában ejtik.*”

— Mivel pedig épen e' két városnak volt régi állapotja, polgári helyheztetése, és az eredeti nevezete adhatnak okot a' megtörténhető egyesülésre; azért e' tárgyak felvilágosítása legyen értekezésem czélja. — Az elnevezésnek ugyan nem nagy befolyása lenne *Buda* és *Pest* városok' jövendő sorsokba; mert nem a' nevezet, hanem az egyesülés tenné azokat virágzóbbakká: 's valóban a' *Buda Pest* elnevezés már annyira megtetszett, hogy sokan még az egyesülésre is csak ez alatt látszatnak ügyelni. De ha már csak ugyan megtörténne az egybekapcsolás, annak szinte nem a' mostani, hanem az eredeti nevezet alatt kellene véghez menni; hiszem mind a' két Duna parton fekvő város' *Neve Pest* és *Ofen*: valamint pedig *Buda* nevezet anyavárosunknak nem saját neve, hanem *Pest*; szinte *Alt-Ofen* nem *Ó Budának*, hanem a' mostani *Pestnek* tulajdona. A' külömbféle időszakozok homályja *Pestnek* német *Alt-Ofen* nevét *Ó Budára*: ezét ellenben *Pesti hegy Új-várára* avagy *Budára* tudatlanságból alkalmaztatván, 's ezeken föllül *Ó* és

Új Buda történetei egymásba keveredve lévén, önként következik, hogy Ó Budán kezdjem vitatásomat.

II. §.

Ó Budának eredete, külömbféle nevei, 's mint ragadott reá az Alt Ofen német nevezet.

A' Rómaiak Krisztus Urunk születése után nyolcz esztendővel, minekutána Pannonia végképen meghódolt, kezdék Barbarusok ellen a' Duna jobb partját ór - várakkal erősíteni, *) az Ó és Új Buda határában talált Téglákon és számtalan emlékköveken mindenkor „Legio II. A. P. F.“ az az: *Legio Secunda, Adiutrix, Pia, Fidelis*, olvastatik, melly órserget, Cassius Dio szerént, Flavius Vespasianus Császár szállított ide 69 — 79. esztendő tájban. Ó Budán tehát a' II. Legio, avagy órsereg táborozván, itten Várost épített; tudniillik ilyen órsergek' szállásiból támadtak a' Várak, Municipiumok, Városok 's a' t. A' II. Legio ezen szállását az itt lévő meleg forrásokról Aquincum - nak, az az Víz - Várnak nevezte. **)

*) Ó Budának a' Rómaiak alatt volt állapotját több rendbeli munkájikban fölvilágosították T. T. Schönwisner István, és Katancsics Péter.

***) Az alsó *Austriai Badent* szinte Víz Várnak nevezték a' Rómaiak. Olvasd Dr. Schenk Úrnak illy czímű könyvét „*Die Schwefelquellen von Baden in Niederösterreich* in 4. 1825 mellyben említ egy 1767 - dik évben ott Aquae felirát: al talált emlékkövet.

Az is bizonyos a' *Notitiából*, hogy *Pannónia* kevéssel az előtt, minekelőtte a' *Római Birodalom* hanyatlanék, és elenyésztéséhez közelgetne, *Illyricum*-hoz kapcsolatott; s hogy *Aquincum*-ban nem csak a' *II. Legiónak* valamelly csapatja, de *Dalmaták* némelly Lovasságának egyik része is tanyázott. Ezek *Aquincumot* anya nyelvökön *Voda*-nak hívták, mellyből későbbben keletbe jött a' *Buda* nevezet. Állításomon senki meg ne ütközzék; mert a' *Tótok* e' tájon létekről élő bizonyosságok *Osztrihom* (Esztergom) *Vissegrád*, *Novigrád*, *Légrád*, *Cseringrád* (Csongrád) *Béigrád* s más több városinknak Slav neveik, Midőn vitéz Óseink *Pannóniát* elfoglalták, *Morva Tótokat* találtak benne, kiket *Anonimus Rómaiaknak* nevez: minthogy azoknak adományokból birták *Pannóniát*: *Erant tunc in Pannonia Moravi*, úgy mond *Katona István in Hist. Ducum Hung.* pag. 191. *quos, quod imperio Romano iure fiduciario subiecti fuissent, Anonimus Romanos vocat.*"

Dicső Eleink ide kerülvén, *Aquincumot* hasonlóképen magyarul *Etel-várnak*, az az *Víz Várnak*, a' *Németek* pedig *Etselburg*-nak neveztek, *) a' mint *Béla Király* névtelen *Jegy-*

*) *Fluvius siquidem Don in Scythia oritur, qui ab Hungaris Etul nominatur* „Magister Simon de Keza Cap. I. pag. 33. — *Attilam* — *Parentes, cognatioque simul, atque lucem adspexerit Scithico idiomate Ethele compellaverint: perenni scilicet documento, ac memoriali: quasi nimirum tunc editus fuerit, cum ad Volgae ostia emigrantes Coloniae (Hunorum) accessissent. Volga siquidem fluvius Barbarico- aut Scythico vocabulo Ethel dictus fuit: indeque nato id temporis Attilae, nomen Ethels auspicato in-*

zója, és Keza Simon bizonyítják; amaz Cap. I.
 „*Atila úgy moad, regalem sibi locum constitu-*
it iuxta Danubium supra calidas aquas (a' Császár Fördők fölött) *et omnia antiqua opera,*

ditum sit quorundam opinione.“ *Innocentius Desericus De Attila Lib. IV. Tom. III. pag. 18.* — *Frater Julianus Ordinis Praedicatorum „Invenit eos (Ungaros) iuxta fluvium magnum Ethil“* Ezek ama hiteles *Documentum* szavai mellyet tisztelt *Desericus* a' *Vaticana Könyvtárban* talált, és megnevezett Munkájában *Lib. II. Cap. V. pag. 170 — 176.* legelőszőr tett közönségessé. — Ezekből annyi bizonyos, és nyilván kitetszik, hogy dicső Eleink a' vizet *ethele*-nek is nevezték; állításomról meggyőzhet bennünket ez a' magyar törzsök szó is. *Ital potus.* — *Constantinus Porphyrog. de adm. Imp. Cap. 37. Atol-Kusu* nevű tartományról, hol Magyaroknak egy része telepedett le, szólván, szinte bizonyoságot tészzen arról: hogy hajdan Óseink a' vizet valóban *Atel*, *Etel*-nek hívták. *F. T. Fessler Die Geschichte der Ungern I. Th. S. 247. Constantinus Atelközét* e'kép magyarázza: „*Atelkusu* *hul Constantin gerudezu aus der Sprache der Ungern aufgenommen. Die Donau hatte für sie die grösste Aehnlichkeit mit der Wolga; wie diese, so nannten sie auch jene so lange Atel, bis sie ihren eigentlchen Namen kennen lernten. Zu Atel setzten sie das Wort köz, womit jeder Raum zwischen zwey Dingen, folglich auch das Land zwischen zwey Flüssen, oder Flussärmen bezeichnet wird. So ward Atelköz der Name des Landes an der Donau zwischen den zwei grösern Strömen, den Bug, und dem Sereth.*“ Nem hihető, hogy Óseink a' *Dunu* nevét nem tudták volna; ebből is tehát inkább azt hozom ki, hogy a' megnevezett Folyók között fekvő földet rólok nevezték *Atel*, az az *Vízköznek*.

quae ibi invenit, renovari praecepit, et in
 circuitu muro fortissimo aedificavit, quae per
 linguam Hungaricam dicitur nunc (az ő élté-
 ben) Budu-uar, et a Teutonicis Ecilburgu
 vocatur.“ Ez pedig Cap. III. Et quamvis
 Hunnis et ceteris suis gentibus interdictum
 Rex Ethela posuisset, ut Urbs Ethelae voca-
 retur, Teutonici interdictum formidantes,
 eam Echulburc nominarunt. Hunni vero, cu-
 ram parvam illud reputantes interdictum, us-
 que hodie (az az XIII. század vége felé) eam
 vocant Ou-Budam, sicut prius.“ — Csak hogy
 mind egyik a Város *Etel* nevezetének eredetét
 már nem tudván, azt *Attilától* származtatja,
 jöllehet egykorú *Priscus Rhetor* szerint
Etel nem Ó Budán, hanem valahol *Tisza* men-
 tében tartózkodott *) — Sőt *Ammianus Mar-*
cellinus Libr. XXXI. azt írja *Hunnokról*: hogy
 semmit sem kerültek jobban, mint a födeles
 és falak közé szorított hajlékokat „*Aedificiis,*
úgy mond, nullis unquam tecti; sed haec, ve-
lut ab usu communi discreta sepulchra devi-
tant.“ Nem is csuda, mert Nomadok lévén
 szabad ég alatt a mezőn tanyáztak. *Attila*
Palotája - is csak fából vala: nem pedig arany
 táblákból, a mint *Keza Simon* Cap. II. pag.
 45. meséli. Ki hinné tehát, hogy ő, ki *Euró-*
pát tüzzel, vassal rontá, Ó Budát felépít-
 vén ott lakott? holott a mi Atyáink is még XII.
 században sátorok alatt lappangottak. III. *Béla*
 király uralkodásakor *Barbarossa I. Fridrik*
 Császár Magyar Országon keresztül menvén a
 Szent földre, vele utazott *Otto Frisingensis*
 nevű Historikus is, ki maga tapasztalása

*) *Bel Adparat. ad Hist Hung. Decad. II. Mon.*
II. Attila ex prisco Rhetore Cap. II. §. XIII.

után *De Gestis Frider.* Lib. I. Cap. 31. ezeket írja a' Magyarokról: *hogy azok egész nyáron és őszön által, még akkor csak sátorok alatt laktak, hajlékaik többnyire nádából voltak: fából ritkán, kőből pedig alig volt egynéhány*“
 De a' Kúnok még XIII. század végével is megtartották a' Nomadok szokását; annakokáért III. Miklós Római Páának esküvéssel ígéré Kún László Király: *quod (Cumani) descendunt et recedunt a tabernaculis suis, et domibus filthrinis (sátorokból) et habitare, et morari in villis, Christiano more in aedificiis, domibus solo fixis, expressius assumpserunt.*“ Péterffy Concil. P. I. pag. 95. — Busbek Auger Epist. I. 1554. évre ezt jegyzé föl Magyar Országról: „*Excepta urbe Buda, et (si vis) Pausonio (Pausonio) vix ullam tota Hungaria paulo splendidioribus aedificiis constructam urbem videas. Quam consuetudinem ex vetustate retineri puto.*“ Ha tehát századok lefolyása után is megtartották Atyáink a' napkeleti Nemzetek' szokását; ítéletem szerént, senki sem fogja Anonimus után hinni: hogy Etele építette vala föl Ó Budát. Ó tudni illik Ó Buda fölött lévő omladékokat látván 's eredetöket nem tudván juthatott ilyen gondolatra, vagy a' mi bizonyosabb, Ó Buda eredetét valamelly Kronikában olvasta: *Nec Dubium est, úgy mond Prai György Historia Regum Hung. P. I. pag. XXX. quinquipleraque ex libro de Origine Hungarorum, mutuaverit, quem iam suo tempore existitisse, Luitprandus Ticinensis Diaconus L. 2. de rebus Imp. et regum pag. 25. Cap. 1. testatur.* A' felhozottakból tehát látni való: hogy a' Névtelen Jegyző 's utánna Keza Simon Ó Buda Etel nevét hiteles régi Íróknak tanúságok nélkül származtatják Attilától,

mint e' város újitójától; nem esmérvén annak volt régi állapotját, hogy hajdan *Aquincum*, az az *Etel a'* vagy *Víz - Vár* volt.

Keza Simon Buda név eredetének fejtegetésében sem szerencsésebb, mintha *Etelének* öcse *Buda*, *Sicambriát* a' maga nevééről hivatta volna *Buda - várnak* „*Ab Isenaco, ante curia celebrata, egrediens (Ethela) Sicambriam introivit, ubi Budam fratrem suum manibus propriis interfecit, proici faciens corpus eius in Danubium, eo quod ipse (Buda) Ethela in partibus occiduis praeliante, inter eum et fratres eius metas stabilitas transgressus fuerat dominando. Fecerat etiam Sicambriam suo nomine (Budam) appellari*“ Cap. III. Az említett *Priscus Rhetor* *Etelének* öcsét soha sem nevezzi *Budának*, hanem *Blédának*. Ezen föllül *Tudós Desericus De Attila* Lib. IV. Tom. III. P. II. Cap. IV. pag. 202—203. már régen megmutatta: hogy *Bléda* nem *Ó Budán*, hanem szinte valahol *Tisza* mentében tartózkodott, a' hol meg is halt. *Palmariter eruimus*, úgy mond: *Bledam haudquaquam Sicambriae seu Budae (quod domestici scriptitant) verum, ultra Tibiscum interemptum fuisse: ubi alteram Regiam Prisco frequentatam Attila tenuerat: atque ubi Bleda a Tibisco ad Tanaim voluntate Attilae regnabat. — Addo pro colophone: Belium Pisoniensem haud enervi argumento contendere, *) Bledam haud violenta, sed sicca, naturalique sua morte decessisse, sine casu et fato — Profecto enim Priscus Rhetor, qui in Attilae Castris menses exegit, et Hunnorum*

*) In Adparatu ad Hist. Hung. §. XIX. Cap. II. a pag. 66. sui Prisci Rhetoris.

penitiora noverat, atque apud Viduam Bledae diversatus opipare est, quicquam de illata illi a fratre nece interseruisset, quum alia, etiam minutiora, haud subticuerit.“

Keza szerént, a' mint följebb olvastuk, Ó Buda minekelötte Attilának hódolna, Sicambriának neveztetett; *) ezt az agg regét, mellyről Anonimus semmit sem tud vala, ó koholta. A' mi több Bonfinius Antal Dec. I. Lib. I. elhiteté a' tudós világgal: hogy Budán léttében 1486 — 1490. tájban midón Ó Budán Beatrix Királyné Palotájának alap követ megvetnék, olly vésett kőre akadtak, mellyen nyilván olvasta: hogy az itt tanyázott Sicambria Legio e' helyen Sicambria nevű várost épített: *Supra Budam Veterem, in eadem Danubii rippa, vetustissimae Urbis vestigia nunc cernuntur, magnumque murorum ambitum referunt. Sicambriam nunc iuniores dicunt, a Sicambris, remotissimis Germaniae populis: nam civitas ista ex auxiliatrice Sicambria, legione Germaniae nomen olim assumpsit. In hac Veteri Buda lapis effossus est Matthiae Regis tempore, dum fundamenta iacerentur aedium Beatricis Reginae, cum tali inscriptione: LEGIO SICAMBRORUM HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM ÆDIFICARUNT: QUAM EX SUO NOMINE SICAMBIAM VOCAVERUNT. Nos autem, quantum ex Ptolomaeo et Epigrammatis veterum, lapidibus incisis, conicere possumus, legionis primæ auxiliatricis hanc urbem*

*) Verantius Antal, és Bornemissa Tamás, mind a' kettő XVI. Században élt Író Magyar Kronikájokban Sicambriát anya nyelvünkön Samborja - nak nevezi.

fuisse credimus etc. “ *Bonifinius* után *Lazius*, *Inchofer*, *Bel*, *Bombardi*, *Jordan*, *Desericius*, szóval mind azok, kik 1490-dik évtől fogva 1777-dikig *Ó Budáról*, sőt magáról *Anyavárosunkról* értekeztek, erőssen hívék, hogy *Ó Buda* valóban *Sicambria* városának omladéka-in épült; jöllehet hasonló nevű városról a Régiek, úgymint *Strabo*, *Plinius*, *Ptolomæus*, *Antoninus*, a *Tabula* és *Notitiának* Szerzője, de még *Bélának* névtelen *Jegyzője* is mélyen hallgatnak. Első volt Tüdős *Schönwisner István Úr*, ki *Bonifiniusnak* vésett követ józan kritika alá venni, 's azt helyes okoknál fogva *Bonifinius'* többi költeményei közé számlálni merte, mondván: *) hogy *Ó Budát* csak 1482. évben kezdék *Sicambiának* nevezni, minekutánna *Thuróczi Krónikája Féger Tódor* költségén *Augspurgban* napfényre lépett. De ebben meg nem egyezhetünk *Hazánk'* érdemes elhúnyt *Fiával*, mert már a *Budai Krónika* mellyet *Hess András Budán* 1473-ban sajtó alá bocsátott, *Ó Budát* P. I. §. V. nyilván *Sicambria* névével illeti „*Nam Sicambriam suo nomine fecerat (Buda) nominari Budavara*“ Ez a *Krónika* pedig nem egyéb, hanem *Kéza Simonnak* *Históriája*, mellyet némelly toldalékkal *Hess András* megbővített, 's más nevet *Könyvének* nem adván, a' nyomtatás helyéről közönségesen *Budai Krónika* név alatt esmeretes. Így tehát a *Sicambria* nevezet XIII. századbéli költemény lenne; mert *Kéza Simon Kún László* parancsolatjára fogott *Krónikája*-

*) *De Ruderibus Laconici Caldariique Romani, et nonnullis aliis monumentis in solo Budensi repertis.* P. II. Bap. X. pag. 206—

hoz, őt pedig folytatta a' *Képes Krónikának Írója*, ezt meg *Túróczi*, emezt végtére követ-
te *Bonfin*.

De csak ugyan minden regében vagyon valami igazság. *Túróczi János Chron. P. I.* fölvilágosít bennünket a'ról, a' mit *Kéza Simon* elhallgatott; tudniillik: hogy régiben egy az *Ó Budai* bérczek közül *Sican*-nak neveztetett „*Hic Franco* (Páris fia, *Priamus* Trója Királyának unokája) úgy mond, *post Troice excidium, in Pannoniam, — magno cum populo venisse, et sub monte Sycan, secus fluvium Istrum, qui et Danubius dicitur, civitatem amplissimam aedificasse, et illi nomen a monte Sycan praedicto, Sicambriam imposuisse traditur.*“ *Sicambria* név tehát nem a' hasonló nevű Légióról, melly itt soha sem tanyázott; hanem a' *Sican* hegyről költsönöztetett. Eldődeink *Ó Budán* túl omladékaiban talált város eredetét 's nevét nem tudván, erről a' hegyről *Sicambriának* nevezték: *Bonfin* pedig a' fölfedezett kőnek rövidített írását nem értvén, a' *Legio II. A. P. F.* az az: *Legio Secunda Adiatrix, Pia, Fidelis* szavak helyett *Sicambriát* látott; készebb volt a' ravasz az egész fölírást kénye szerént olvasni, mint sem e' féliekben járatlanságát megvallani, jól tudván, hogy magyarázatját csak azért is elhiszik ő nála még tudatlanabb Őseink, mert *Sicambria* nevezettel úgy is tele vannak Krónikáink. De az idő mindeneket eligazítva fölfedez, 's ma már senki sem hiszi, hogy *Ó Buda* valaha *Sicambria* lett volna. Azonban *Sicambria* nevezet nem csak Krónikáinkban, hanem Diplomákban is előjön; Buda Várossának Ta-

nácsa azt a' teret, melly *Ó Budæ* fölött van, 1515-dik évben is *Sicambriának* hivta; levele szóról szóra ez:

Egregiis ac Nobilibus Comiti et Vice Comiti nec non Judicibus Nobilium Comitatus Pilisiensis, Amicis et vicinis nobis Honorandis salutem. Egregii ac Nobiles Domini Amici et vicini nobis honorandi. Noueritis, quod nostram venit in praesentiam Nobilis *Magister Johannes Presbyter Ordinis Cruciferorum Plebanus Ecclesiae hospitalis S. Spiritus de Felzewyz*, exhibuit et praesentauit nobis quasdam litteras patentes Spectabilis et Magnifici Domini *Emerici de Peren* *) Regni Hungariae *Palatini* etc. in quibus continebatur, quomodo ipsi praefato *Magistro Johanni* pro defensione quorundam iurium suorum, testimonium certorum Civium et hominum nostrorum, in medio nostri residentium, summe foret necessarium. Qui quidem *Magister Johannes* praefatus, nominauit nobis egregios Dominos, *Johannem Harber*, *Judicem nostrum summum*, et prudentem et circumspectum *Thomam Chaber*, *Blasium Badrogyi*, *Georgium Pistorem*, Juratos Ciues nostros, asserendo cum iisdem approbare posse, ac velle: quod semper, et omni tempore nonnulla prata, seu foenilia, nec non terrae arabiles in campo *Siccambriae* vocato, iuxta et circum circa molendinum dicti *Hospitalis* ibidem situatum existentes, de iure, et ab antiquo ad dictum *Hospitale* pertinuisent, et pertinerent quoque etiam de praesenti, licet potentialiter ab hominibus extraneis,

*) Perén helységről olvassad a' Váradí Regestr. CXIV. §. edit secund.

a dicto *Hospitali* alienarentur. Itaque dicti testes unanimi voce, et nihilo penitus discrepantes, ad fidem coram Deo debitam, sacraeque huius Regni Coronae, demum Regi, et domino nostro gratiosissimo praestitam, per nos requisiti fassi sunt in hunc modum: quomodo ipsis a longis retroactis annis peroptime foret cognitum, ac veraciter scirent, quod nonnulla prata, seu foenilia, nec non terrae arabiles, de quibus supra fit mentio, ad praescriptum *Hospitale*, optimo iure, iusteque, ac legitime pertinuissent, ac pertinerent; dicunt tamen praescripti testes singuli, quod ipsis realiter, ac funditus non constaret de amplitudine, siue latitudine dictorum pratorum, siue foenilium ac terarum arabilium, ceterum nihil scirent; addidit duntaxat praefatus dominus *Johannes Harber Judex* noster, quod ante reuolutionem certorum annorum sagax Vir quondam Dominus *Zaber* suus Genitor carnalis, alias etiam noster Judex, prouisor praenominati *Hospitalis S. Spiritus* existens, huiusmodi agros arabiles coluisset, fructusque exinde, nomine ipsius *Hospitalis* percepisset, ac prata, foenilia falcare, foenaque exinde semper pacifice abducere fecisset. Quorum quidem testium fassiones conscientiose conscriptas communi requirente iustitia, vestris Dominationibus ducimus transmittendas. Datum *Budae* feria secunda proxima post festum *Beati Mathej Apostoli et Evangelistae*, Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo quinto Jurati Cives Consulatatus Civitatis Budensis L. S.

E' levelet *Hevenesy Gábor* Gyűjteményei-ből köszönöm *F. T. Fejér György* Prépost *Úr ó Nagyságának.*

A' fülhozottakból tehát látni való: hogy *Ó Budának* eredeti magyar neve *Etel*, az az *Viz vár*, német pedig *Etzelburg*: így nevezi azt a' *Niebelungen Lied* czímet viselő régi német verses rege is, melly a' tudós vitatások szerint XI. vagy XII. századbéli költemény „*Das Lied der Niebelungen metrisch übersetzt von D. Johann Gustav Büsching. Altenburg és Leipzig. 1815. 8-ad rét. a' 142. lapon* többi között ezt a' verset olvashatni: „*Da kamen auch diese Mähren in Etzels Burg an.*“ – Nagy Lajos Király Káplánnya verses Krónikájában *Engel Keresztely úrnál Monument. Ungar. Viennae 1809. in 8. pag. 12. el* mondván mikép pusztítá el *Attila Frantzia és Flandria Országokat, Ó Budát* szinte *Etzelbürg*nek hívja:

Deinde ad Hungariam

Quam fecit tributariam

Budam nam urbem consumens

Buda; eo Rex (Etel) saeuens

Et Etzelburg denominans.”

Muglen Heinrichnál német Krónikájában, mellyet *Keza Simon* után némelly todalékkal 1358 — 1365. tájban fordított, a' VI. és VII. Részben *Ó Buda* hasonlóképen *Etzelburg* név alatt jön elő.

Mikor jött a' Buda elnevezet keletbe, meg nem határozható. *T. T. Horváth István Úr Pest Várossának német Ofen nevééről irt könyv-*

vében az 57. lapon, *Bud* szovat magyar eredetűnek tartja lenni „világosak, úgy mond, csak érteni akarjuk, Béla Király névtelen Jegyzőjének ime szorai: melly magyar nyelven most *Bud-várnak* hivatik.“ Nem írja a' *Történet* író: melly németül, vagy tótül *Bud-várnak* hivatik, hanem a' *Bud* szovat egyenesen magyar eredetűnek hirdeti.“ — De én Anonimusnak szavait csak arra értem: hogy *Budát* élteben kezdék magyar hangon ejtegetni; mert hacsak ugyan a' városoknak magyar elnevezésére ügyeltek volna Eleink, azokat mind magyarra keresztelték volna el, ők azonban az itt talált Városok' neveit nem olly könnyen változtatták meg, például emlitem *Buda* tó szomszédságában fekvő *Vissegrádot*, *Esztergomot*, 's a' t. — *Bud* nevezetű férfiak ugyan nem csak a' *Várad* *Regestrumban*, hanem a' XI. és XII századbéli Diplomákban is számtalanszor említettnek: 's mivel a' magyar eredetű gyarmatok többnyire hirtokossaikról neveztettek el, mint: *Balás-Gyarmat*, *Csák-Vár*, *Péter-Vár*, *Simon-Tornya*, *Mikófalva*, 's a' t. hihető, hogy *Budafalva*, *Budamér*, *Budak*, *Buda telke* is hasonló nevű földes Uraikról költsönözték neveiket; de *Ó Buda* a' Magyar Nemzet ide jövelekor már fön állott, neve is volt; annak okaért a' föllebb említett tanúságoknál fogva a' *Buda* szovat Tót eredetűnek lenni vélem; mert ha szinte nem olvastam is II. *István* Király 1124. évi Diplomájánál régibb levelet, mellyben e' Város neve előjönne: Lássad *F. T. Fejér György Úr Codicis Diplom. Tom II. pag. 80.* a' hol II. *István* Király többi között ezeket mondta: „*Praesentem paginam per Petrum Praepositum Ecclesiae Budensis Sigillo nostro proprio inssimus*

communiri“ még sem kételkedem abban, hogy e város neve *Béla király névtelen Jegyzője* koránál régibb; mert már *Szent Gellérd* nagyobb *Legendájának Szerzője*, ki néhai *F. T. Gróf Rattyáni Ignácz Erdélyi Püspök Ó Múltóságának* tudós vitatása szerint *) XI. században élt, e várost nyilván *Budának* hívja, különösen a' 348-dik lapon „*Sanctus Gerardus, Bestridus, Budi, Beneta, et Zonuk comes, qui conuenerrant ad Albam Regalem cum multitudine Christianorum, egressi sunt de Alba, versus Budam, ut Endre et Leventhe honorifice susciperent (in Ciuitate Pest) — Kár, hogy Sz. István király a' Pécs-Várad* Apátságának 1015. évben adott levelében meg nem nevezte *Ó Budát*, holott a' határában volt *Boldog Asszony Templomát* jüvedelmeivel együtt annak ajándékozta „*Duas praeterea Capellas regias, Capellam videlicet B. Petri, monasterio (ad radicem montis ferrei sito) connexam et alteram, quae vulgo Alba Ecclesia vocatur, cum earum parochiis, et ouibus (talán omnibus) pertinentiis contulimus praefato monasterio.*“**) — Ez az a' nevezetes *Templom*, mellyről maga a' *névtelen Jegyző* *Cap. LII.* e' képen szól „*Post haec anno dominicae Incarnationis DCCCCVII. dux Arpad migravit de hoc seculo, qui honorifice sepultus est, supra caput unius parui fluminis, qui descendit per alueum lapideum in ciuitatem Athilae regis, ubi etiam post conuersionem Hungarorum, aedificata est Ecclesia, quae vocatur alba, sub honore beatae Mariae Virginis.*“

*) *S. Gerardi Scripta et Acta. Albae Carolinae*
in 4. 1790.

**) Olvassad *Fuxhoffer Monasteriologiáját. P. 1.*

azért is e' teret *Árpád völgyének* hívták dicső Eleink; emlékezik róla még *III. Béla* Király 1193. évi diplomájában, mellyel a' *Székes Fejérvári Hospitaláriusoknak* privilegiumait bővítve meg erősíti; benne többi között ezeket olvashatni: „*In Barz prima meta incipit a Villa Petri, et tendit ad fossatum, inde ad Keuresbocor, inde ad Alsocut, inde ad fossatum Sacerdotis, inde ad molendinum, inde ad Monachum, inde ad Borsod, inde ad Vallem Arpad, inde ad Giren, ibi intrat in viam Almas, et vadit ad pyrum, inde ad perforatum arborem, inde ad fossatam Petri, inde ad Loocol, inde ad Ker, inde ad Zamor, inde ad longam fossatam, ibi intrat ad viam, et vadit ad aliam fossatam, inde ad viam Strigoniensem, inde ad fossam vulpis, et sic venit ad praedictum locum.*“ RR. *Georg Fejér Codex Dipl.* Tom. II. pag. 286. — Ma már más néven jönnek az itt megnevezett helyek elő; de a' *Villa Petri*, melly az *Ó Buda*, tudnillik *Sz. Péter'* Prépostságáról gyakran így neveztetik a' régi Diplomákban; *via Strigoniensis, vallis Arpad, Molendinum, fossatum* igen megegyeznek a' későbbi diplomákkal is; azért kétségen kívül elhihetjük, hogy *III. Béla* Király valóban az *Ó Buda* fölött fekvő térségről beszél. Ha ide tartoznának, több rendbéli diplomákat irhatnék le e' helyen, mellyek után a' *Fejér Templom* hol létét ki lehetne tapogatni; de azokat hadjuk *Buda Történeteinek teljes Leírásánál*. Vajmi nevezetes tehát *Buda!* Mennyire kelljen e' helyet a' Magyaroknak becsülnie? erre a' kérdésre csak az felelhet, ki nem csak Magyarúl beszél: hanem Magyarúl is érez. Úgy látszik, mintha *Buda* elejétől fogva Hazánk Fő Városává választatott volna; legalább érdemes lett

Nagy Árpádnak dicsóültt Hamvait kebelébe rejteni, hogy a' Magyar, valahányszor Buda nevét halja, annyiszor Eldóedeinek követésére ébressze. Megjegyzésre méltó még az is, hogy a' hol Árpád végzé életét, ugyan ott hala meg utolsó férjfi ivadékja is *III. András* Király 1301. esztendőben; kinek szinte Buda lett temető helye. El kell itt még Engel Keresztely Urat igazitanom, ki *Geschichte des ungrischen Reichs* I. Th. S. 77. Árpádnak temető helyét *Székes Fejér Váron* keresi: „*Der alte Arpad úgy mond, hielt sich entweder in der Insel Csepel, oder in der Gegend des heutigen Stuhlweissenburgs auf, und in dieser letzten Gegend ward er auch (nach dem Anonymus) im J. 907 begraben, als er vom Schauplatz der Welt abtrat.*“ De már térjünk ismét az útra.

Hallottuk imár, hogy Ó Budának *Etzelburg* a' német neve; mindenkor úgy nevezték azt Tatórok berohanásáig; azután pedig, minnekutána *IV. Béla* Király alatt 1245 — 1247. tájban a' *Pesti hegy Újvára*, *Castrum novum*, *Montis Pestiensis* *) felépült, 's a' köz beszédben a' Buda név minden ok nélkül reá ragadott: „*Et ab illa Veteri (Buda) ea, quae dicitur*

*) Tévelgésben vannak, kik a' mostani Budát, *Castrum novi montis Pestiensis*-nek a' vagy magyarul *Új Pesti hegy Várának* nevezik: hiszem nem a' hegy, hanem a' rajta épült Vár volt új: ez a' hibás elnevezés onnan támadt, mivel e' Város Levelei e' kép kezdődnek „*Nos Judex Castrum novi Montis Pestiensis*“ de a' *novi* adiectivumot nem a' *Mons* substantivumhoz, hanem a' *Castrum* névhez kell vennünk, 's így *Pesti hegy Új Vára*, az az *Castrum novum montis Pestiensis* leszx. |

noua Buda, nomen accepit.“ *Petrus Ranzanus Epitom. Rer. Hung. Ind. I.* meg „*Ad eum Comitatum (Pilisiensem) pertinet vtraque Buda, Vetus et Noua, penes Danubium positae.*„ Ugyan ott *Ranzan.* Az új német lakosok tudatlanságból szinte a *Pesti hegy Újvárának Ofen* nevét *Ó Budára* is reá ruháztak, 's hogy azt az *Új Pesti hegy várától* megkülönböztetnék, *Alt Ofen*-nek nevezték *) így hívja azt már *Nagy Lajos Király* 1366. évi diplomájában *Báró Hormayr* Urnál *Wien Geschichte V. B. II. und III. Heft Urkundenbuch S. CV.* „*Wir Ludweikch — — Enbieten vnsern getreuen mawttaern zu Raikendorf — — und zu Alten Ofen.*“ *Muglen Heinrich Chronik der Hewnen* című Könyvében Kap. XVIII. pedig *Ofen*-nak nevezi: „*Darnach kom der heilig sant Stephan gen Ofen mit der Kunigin, vnd mit seinem sun enureich, vnd pawt do mitten in der stat ein closter in Sant peters vnd pawls ere.*“ *Kovachich Script. min. Ofen* 1805. pag. 36. Nem szükség itt említenem, hogy *Muglen* az *Ó Budai Prépostságról* és *Káptalanról* beszél. *A' Pesti hegy Újvárának Tanácsa* ellenben

*) Követték ebben a' Magyarokat. *Sz. Margit* életében *Práy Györgynél* a' 247. lapon *Új* vagy *Nagy Buda* nyilván megkülönböztetik *Ó Budától*, *Mykoron Bela Kiral* rakatta volna ez bodog *Azzon clastromat* (Nyulak szigetében) es meg ayandokozta volna keuleumb keuleum ereuksegeukkel, zerze nemely jambor vytezt, kynek vala neve *Karoly*, es lakozyk vala *Ó Budan*, es vala *Bela Kiraly* kepeben valo byro az nagy avagy uy *Budaban*, hogy ez *Karoly* vytez zolgalna ez *clastromnak*, es meg zerzeneye minden dolgat mindenha.“

XV. század elején öszve irt *Statutumában* *Etselburg* nevezettel illeti *Ó Budát*; tulajdon szavait alább hozom föl Anya városunk Leírásában. — *Borbálya* 'Sigmund királynak második hitvese 1425. évi levelében, mellyben *Bécs* Városának *Polgármesterét Jánost* arra kéri: hogy számára *Tégla* vetőket küldjön *Budára*, szinte *Etselburgnak* nevezi: „*Wir lassn dich wissn*, úgy mond, *das wir zugriffen vnd angefangen haben vnser geslösser alhie ze vngern*, vnd *nemlich vnsern Sitz ze Eczelburg fur sich gepawen*“ *B. Hormayr Wien Geschichte I. Jahrgang II. B. I. Heft. Num. 88.*

Mind ezek tanú bizonyságok, hogy *Ó Budát* a' Németek hol *Ofen*-nek: *Alt-Ofen*-nek, hol pedig *Etselburgnak* nevezték; igaz tehát a' mit *Oláh Miklós Hungaria et Atila* czimű könyvében mond „*Hungari eam arcem et vrbem etiam ni praesentia* (az az 1536. évben, mert ekor irdogálta könyvét *Bruxellában*) *Budam: Teutones vero nunc Etselburg, id est, arcem Atilae: nunc a furnis calcis, quae olim ex lapidibus illic coquebatur, Offen vocant.*“ Ő sem tudta, hogy nem *Ó Budára* illik az *Ofen* nevezet.

Ó Budának tehát eredeti magyar *Etel-vár*, és német *Etselburg* nevét a' külömbféle korú, idegen földről jött, 's e' város történetivel esmeretlen lakosok cserélték föl *Tátárjárás* után. — *Rogérius* bizonyága szerint *Cap. 38.* a' *Tatárok* *Pestre* indulván, itt keltek által a' befagyott *Dunán* 1242. évben. *Tamás Főesperes* pedig feljegyzé: hogy által kelvén a' *Tatárok* először is *Budának* rohantak 's azt feldúlták „*Primo ergo concremata Budalia, Strigonium accessit (Dux Caydanus) coepitque villam totis viribus impugnare.*“ *Hist. Solon.*

Cap. 39. *Dandalus* pedig Lib. X. Cap. V. *Hoc anno (1242) transacta hyeme, Tartari Budam, Strigonium, et alias Regni erbes prosternunt, et homines occidunt.*“

Visza térvén IV. Béla, 's hazánkat pusztán találván, meghivta a' külföldieket: „*Ad uniuersorum notitiam harum serie volumus pervenire: (úgy mond egy 1268. évi Diplomájában, mellyel Fülöp Esztergomi Érseknek Udvard helységet ajándékozta: Quod cum pridem (az az 1241. és 1242. évben) regnum nostrum, permissione divina, Tartari invasisent, et sua barbarica feritate vastassent, regnicolis in magna parte vel peremptis, vel abductis; et Hungaria ante plena populo, multis in locis in solitudinem esset redacta, de cunctis mundi partibus homines tam agricolas, quam milites, ad repopulandum terras desolatas, et habitatoribus vacuatas, edicta regio studuimus convocare.*“ RR. Georg. Fejér Codex. Dipl. Tom. IV. Vol. III. pag. 438. — Béla meghívására temérdek sokaság öszve gyülekezvén Buda és Pest igen hamar 's hirtelen elnépesedett „*Cum igitur nos (ezek is Bélának saját szovai 1255. évi diplomájában Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 101.) post vastitatem, quam, culpis exigentibus, Regno Hungariae inuexit feritas Tartarorum, reformationi, reparationi, solidacioni, ac corroboracioni ipsius Regni ex debito sollicitudinis Regiae, efficaciter curassemus apponere manus nostras, inter alia castra, defensionis regni congrua, in monte Pestiensi castrum quoddam extrui fecimus, refertum multitudine hominum numerosa.*“ — Ime a' gyülekezett nép sokasága; tehát könnyen megtörténhetett, hogy az ide tódúlt gyülevész Ó Budának ere-

deti magyar és német nevét tudatlanságból föl cserélje, 's annak is *Ofen* nevet tulajdonítson. De ha *Ó Budának* csak ugyan *Etel-vár*, és *Etselburg* a' saját neve; ezentúl tehát nevez-zük mi is azt magyarul *Etel-várnak*; mivel a' *Buda* elnevezés valóban sláv eredetű: né-metül pedig *Etselburgnak*; de ha a' *Buda* ne-vét is megtartanánk, csak a' Németek hagy-janak fel az *Ofen* névével; minthogy az éppen nem illik reá, hanem *Anyá Városunkra*, a' mint alább hallani fogjuk.

Említettem hogy, *Borbálya 'Sigmund* Ki-rálynak hitvése *Ó Budát* lakhelyének nevezé szükséges tehát ez úttal *Ó Budának* polgári állapotjáról is, nagyobb fölvilágosítás végett szóllanom.

§. III.

Ó Budának volt polgári álla-potjáról.

Túróczi János Chron. P. I. Cap. XXXI. a' *Budai Krónika* után írja: hogy *Sz. István* egy Prépostságot Káptalannal együtt alapított *Ó Budán*: „*Sanctus rex, venit in ciuitatem, quae vetus Buda vocatur, vna cum filio suo, Sancto Emerico, et Regina (Gisela) Et cum ibi non inuenisset aliquod pium opus in Christo, in quo posset laudari Creator omnium; statim Sanctissimus Rex, de thesauro prae-dicti Kean Ducis Bulgarorum et Sclauorum quem occiderat, cepit (a. 1022.) in medio ciui-tatis aedificare grande coenobium, in honorem Apostolorum Petri et Pauli, ditando illud multis praediis, et simili libertate Romanae*

Ecclesiae fulciendo, in memoriam et honorem curiae Romanae, quam corporaliter visitarat.“
 — *Ranzan Péter Indice VIII.* pedig emígy adja elő a' történetet: „*Apud Budam Veterem, quod oppidum olim nobile, fertur Bleda, Attylae frater, ut ante dictum est, condidisse; struere coepit (S. Stephanus) amplissimam basilicam, et ei coniunctum coenobium; in honorem Principum Apostolorum, Beatorum Petri et Pauli. Quod opus, morte praeoccupatus, non absolvit: perfectum tamen postea fuit a Beato Ladislao, Rege et ipso Hungarorum.*“

Meg kell itt jegyezni, hogy Túróczi hibásan mondja, mintha 1022. év előtt Ó Budán Templom nem volt volna, mert a' Fejér Templom, *Ecclesia alba B. M. Virginis* már fön állott, mellyről maga Sz. István 1015. évi adomány levelében emlékezik; tehát más oknál fogva kezdé a' Prépostság és Káptalan alapítását. Azonban oklevelekből meg nem mutathatni, hogy Sz. István szerzé e' Prépostságot; sótt midőn 1292-ben az Ó Budai Káptalan a' pesti rév adója miatt pörlekedne a' Pesti hegy Újvárnak polgárjaival, nem Sz. Istvánt, hanem Sz. Lászlót vallotta szerzőjének „*Insuper, cum in naualibus ascendendo, et descendendo tributum eidem Budensi Ecclesiae debeat, iuxta privilegium B. Ladislai, et gloriosissimi Regis Geyzae; (Secundi) ipsi tamen Ciues et iurati, castri praedicti, de rebus mercimonialibus nauigio descendantibus, tributum exigere, potentialiter non permittunt.*“ *Péterffy Concil. P. I. pag. 130.* De más oklevelekben sem említetik Sz. István; ki hinné pedig, ha ő volt a' szerző, hogy legalább *Biographiájában* arról szó ne lenne.

Ó Buda azonban elején nem volt a' Prépostság tulajdona; mert nem szokta Sz. István a' városokat elajándékozni: még az *Esztergomi Érsekek* is csak zsellérek voltak *Esztergomban*, 's csak *Imre* király adományából jutottak a' mostani Várban volt *Királyi Palotához*; a' mái *Vizi Várost* pedig várral együtt *IV. Bela* király ajándékozta nekik 1239. évben: így kell minden Püspöki városokról gondolkodnunk. — Ó Budán építettek királyaink egy várat is, mellyet *Bela* király nevetlen *Jegyzője Budvárnak* nevez; szokások szerint, ha ide rándultak, abban száltak, 's itt végezték az ország' ügyeit. Ajtatosság végett is gyakran megjelentek Ó Budán; *II. András* 1215. évi levelében ezekről ilyen bizonysgot téssen: „*Cum universas ubicunque locorum in Christo constitutas, regalibus beneficiis pium sit confovere Ecclesias; multo magis nostrae christianitatis incumbit officio, ut eas, quas a praedecessoribus nostris, Christianissimis regibus Hungariae fundatas, et crebriore inhabitatione ab eis frequentatas fuisse constat, in suis dotibus augere — satagamus — Universorum itaque notitiae praesenti scripto volumus clarescere, quod Ecclesiam Budensem, utpote a sanctis regibus Hungariae constructam, et in cunctis regni nostri urbibus magis olim situ, et nomine famosam, pleno semper, et novo cupientes donare beneficio, regia auctoritate statuimus.*“ — *Rogierius Miserabile Carmen* című könyvében a' *XV. Fejzetében* „*Rex (Bela IV.) ad quandam villam, quae Buda dicitur, super ripa Danubii positam, in qua consueverat quadragesimam celebrare, pro eo, quod dicebatur locus communior (az az híresebb) properavit.*“ — Ugyan

csak II. *András* királynak 1212. évi diplomájából, mellyben *Ó Buda* városát az oda való Ekklesiának vissza teríti, nyilván kitetszik, hogy *Imre bátyja* ajándékozá *Ó Budát* a helybeli Prépostságnak, „*Firmiter et expresse statuimus, et regali auctoritate sancimus, quod eadem Ecclesia (Budensis) totam terram, quae supra dictis metis concluditur (szóll az Ó Budának határjáról) et iudicium eiusdem terrae, et villae in ea positae, siue villarum, si quae sunt in eodem territorio de cetero constituendae; nec non et tributum fori, cum cybrionibus vinearum, sicut in privilegio clare memoriae Hemerici fratris nostri Regis illustris, clarius continetur — — perpetuo, et integro iure possideat.*“ Ezekből egyszersmind látni való, miért fizettek királyaink az itt volt Várért egy mark aranyból álló adót az *Ó Budai* Ekklesiának; azért tudniillik, mivel *Ó Buda* *Imre* király ajándékából a helybeli Ekklesiának birtokába jutván, a királyi vár is, az Ekklesia telykén vala. Ez a vár, mellyet a régi Írók a *mai Buda várával* hibásan fölcserélnek 's melly e két város Történeteinek össze zavarodására okot adott. — *Miller Ferdinand János* pedig *Epitome Vicissitudinum Budae* című könyvében *Nagy Lajos* király 1355. évi levelét hibásan írván le, azt a tévedést okozta, mintha az *Ó Budai* Ekklesia volt volna az itt lévő Várnak fölépítő fele. *T. T. Horvát István* Úr is megbotlott, midőn *Pest Városának régi Ofen német nevé*ről írt könyvében a 16. lapon azt a Várat nevezi *Új-Budának*, nagy *Budának*; holott nem az *Ó Budai Budavárat*, hanem a *Pesti hegy Ujvárat* hívták hajdan *Új Budának*, és *Nagy Budának*, a mint lejjebb hallani fogjuk.

Tatárjárás után IV. Béla Király 1243. évben az Ó Budai Ekklesiának is vissza adta az azelőtt bírt jussait „*Quum Magister Thomas Budensis Praepositus, ciues de vetere Buda coram nobis traxisset in causam super iurisdictionibus, sibi debitis, denegatis ab eisdem, iudicio scilicet villae, et quibuslibet aliis; nos iustam et debitam in allegatis partium habendo diligentiam, auditis causarum meritis, habita deliberatione et consilio nostrorum principum, sicut per antiqua privilegia, et continuam possessionem, dictam Ecclesiam Budensem munitam fuisse constitit euidenter, ipsum praepositum, sicut iuris deposcebat ratio, omni iurisdictioni dictae villae Budensis ad plenum restituimus.*“ *Katona Hist. crit. Tom VI.*

Valamint semmi cselekedet sem marad következés nélkül: úgy 1330. ban szerencsétlen *Zaah Felicianon* elkövetett igazságtalansággal volt öszve kapcsolva hires *Vissegrad* városának is jövendő sorsa — *Noha Felicián* pártütésének valódi okait nem csak a' diplomák, de még a' Krónikáink is gyáva alacsonyságból eltitkolták; a' csalhatatlan hagyományokból mindazon által bizonyos, hogy *Ersébet* királyné álnoksága vezette *Feleciannak Klára* nevű leányát *Kasimér*, *Lengyel* király fijának, öntestvér öccsének bújá ölébe; 's hogy a' meg szeplősítésért akara boszút állani *Felicián* az egész Királyi Familián. A' külföldi Írók közül az annyiszor megnevezett egykorú *Muglen Heinrich Chronik der Hewnen* esmert könyvében kap. LXX. szárazon oda mondja az igazat. „*Derselb vilitzian (Filician) do der Kunigin pruder der Kunig von polan Kasmer genannt sein tochter ym beslossen hett mit der Kunigin willen, ging für den Kunig, do er*

sass ob seinem tisch, vnd tzoh daz Swert aus, vnd wunte den Kunig, vnd (slug) der Kunigin vir vinger ab, vud wolt vertilgt haben den Kuniglichen samen.“ — Pártütéséért nem csak a' heveskedő *Felicián*, hanem egész rokonsága negyed ízig kegyetlen igazságtalansággal kiirtatott ez árnyék világból! *) — *Ersébet* királyné tehát már ekor kezdé *Vissegrádot* mint bűnének tanúja helyét gyűlölni, 's a' Nagy Isten igazságát a' boszút kiáltó ártatlan vér kiöntéséért kitelhető erejéből engesztelni; azért oda hagyván *Vissegrádot*, az *Ó Budai Várba* szállott, és az egész Hazánkban sok Templomokat és Monostorokat, ezek közül *Ó Budán* is *Szent Ferencz Szerzetén* lévő *Apátság*' számára *Lajos* fiával szerzett egy világ szerte elhíresedett klastromot 1333. évben. XXII. *János Pápának* ez eránt költ bulláját olvashatni *Waddingnál* Tom. VIII. *Ranzán Péter*, ki e' Templomot és Monostort tulajdon szemeivel látta, *Indice* I. e'kép dicséri „*Nec est praetermittendum, quod ibidem (Ó Budán) est virginum, ordinis B. Francisci, monasterium, cuius magnitudini, aedificiorumque magnificentiae, ac pulchritudini, multitudinique pretiosarum rerum, diuino pertinentium cultui, pauca puto esse in orbe Christiano eiusmodi virginum coenobia,*

- *) *Hasanló* büntetés érte a' királyi Familiát is; mert *Károly* királynak már Nagy *Lajos* fiában magva szakadott. *Mária Lajos* léánya is magtalanul meghalván, Magyar Ország *Sigmondra* szállott. Ugy látszik, mintha ezen sem maradott volna az áldás; mivel *László* unokája sem hagyott maga után maradékot! Ide tartozik *Üdvözítőnk*' mondása „*A' melly mértékkel kimérték 's a' t.*

quae huic possent anteferri.“ A' diplomák pedig eme' szavakkal említik „*Clastrum Dominarum Sanctimonialium in Veteri Buda competenti operis structura fundatum*“ meg „*Veteris Budae Clastrum Sanctimonialium mirifici operis structura fundatum.*“ — Meg nem elégede evvel *Ersébet Királyné*, hanem az *Ó Budai Káptalan Templomát* is újonnan fölépítette: „*Nos itaque (tudniillik Nagy Lajos és Ersébet) ad Oppidum, seu Ciuitatem ipsam (Vetero Budensem) speciali ducentes affectione, quod omnibus exinde patere posset intuentibus, quia duas solemnes Ecclesias, vnam videlicet pro Collegio Praepositi et Capituli praedictorum, Nos Regina de nostris sumptibus Reginalibus: aliam in honorem Beatae Virginis pro vsu sororum Sanctae Clarae, Ordinis Beati Francisci ex nostris sumptibus Regalibus et Reginalibus de novo aedificari et construi fecimus.*“ Ezek 1355. évi diplomának szavai *Milner János Ferdinándnál Epitome Vicissitudinum* czimű könyvében, melly 4. réthben 1760. Budán nyomtatott. — Erról a' Káptalan Templomáról pedig *Ranzán Péter Indic.* I. ezeket jegyzé föl: *In illa veteri Buda, quae vicatim hodie habitatur, Basilica quaedam est, aedificiis, opereque, atque artificio superba, digna profecto, quae non in illo loco-pene deserto, sed in quauis egregia vrbe fuisset erecta. *)*

*) Nem tudta ezt *Bel Mátyás*, ki *Notit. Hung. Nou. Tom. III. pag. 184.* ezekre fakad: *Jam tenue est oppidum, neque referens pristinae celebritatis et elegantiae quidquam, praeter nomen Budae Veteris, Hungaris Ó Buda — est sane, cur loco indoleas, ab ea dignitate, vt caput esset urbium Hungariae (a' mi soha sem volt) ad seruitutem, deiecto 's a' t.*

Praest ei, praepositurae titulo, Franciscus cognomine Mester, natione Hungarus, qui bonarum artium, et humanitatis praesertim, callet notitiam, ideoque et in soluta oratione, et in componendis carminibus, eius est elegans ingenium.“ Ma már lehetetlenség írásban e' két Templomot hajdani fényességökben előállítani, holott még csak omladékaik sem maradtak, mellyekből nem mondom öszve rakni, de csak megítélni is lehetne.

Szóllottunk *Ersébet* királyné botlásáról, de kötelességünk hozta magával, hogy ne csak vétkéről, de arról is emlékeznénk, mint igyekezett rossz cselekedetét jóvá tenni; mert *dicta, factis debent exaequi*, a' mint *Sallustius* okosan mondja, hogy meg ne csalatkozzunk ítéletünkben; annak okáért megbocsájthatatlan gyarlóság ez *Historikusinkban*, hogy eltitkolván *Ersébet* királynénak említett hibáit, csak a' szembetünő jó cselekedeteit discerik, holott ez által csak tévedésbe ejtették a' késő Maradékot: ez az oka, hogy *Engel Keresztely Úr Geschichte des Ungarischen Reichs II. T. S. 24. a' ** jegyzet alatt ezekre fakad „*Vergehens wendet man dagegen ein, dass Elisabeth eine religiöse Dame gewesen, weil sie mit eigenen Händen Altartücher gestickt, und fleissig Almosen ausgetheilt habe.*“ — Azomban hirtelenkedett *Engel Úr* ítéletében, reá nem emlékeztvén, hogy *Ersébet* vétkét tehetsége szerént jóvá tenni iparkodott; 's azért bocsánat és becsület árnyékának! — Szép lelke' vonásai kitetszenek testamentomából, mellyet *Pray Györgynél-is Annal. Reg. Hung. P. II. Lib. III. pag. 147.* olvashatni. Azomban nem mentegetem *Ersébet* rút tettét, mellyet borzadás és útalat nélkül nem említhetni; hanem csak

annyira védelmezem becsületét, mennyire bi-
 zonyosan tudom, hogy valóban megigazult.
 Ezen föllül, rossz cselekedete mellett sem volt
 szándéka azt eszközölni, a' mi vétkére kö-
 vetkezett; jóllehet a' kegyetlenséget, ha meg
 nem gátolhatta is, legalább kötelessége vala
 azon enyhíteni, de e' vétek súlyát magokon
 viselik az akkoriban élt Ország' Nagyai is, kik
 akár mi okból illy kegyetlen 's embertelen ítél-
 tetet hoztak! — Ha szinte sír is bennem a' lé-
 lek, midőn szerentsétlen *Zaah Felician* ro-
 konyának történetét olvasom; más felől kin-
 szerítve is imádnom kell az isteni Gondvise-
 lést, a' melly még a' rosszból is jót hozhat ki az
 emberiség' hasznára. Valóban, ha *Ersébet* ki-
 rályné olly nagyot nem botlik; — *Visegrádról*
Ó Budára által nem költöz, — 's a' mái *Bu-
 da* soha sem leszzen Hazánk Fővárosa; mert *La-
 jos* 1351 ben csupán csak Anyja' kedvéért
 helyhezette *Budára* királyi székét, a' mint hal-
 lani fogjuk. És csak ugyan ez oknál fogva,
 részént pedig, mivel az *Ó Budai Vár-Nagy*,
 és az oda való polgárok között gyakran több
 féle ízetlenségek történtenek, mellyekre az
 után az *Ó Budai* Ekklesiának megkárosítása
 következett; arra vitte *Lajos* fiját, hogy *Ó Bu-
 dának* azon részét, mellyben a' *Királyi Vár*,
 és az *Apátság Monostora* volt, cserében által
 venné az *Ó Budai* Ekklesiától. Ezt is meg-
 tette Anyjáért *Lajos*; kit annyira szeretett és
 becsült, hogy őt még az Okleveleiben is tisz-
 telve magasztalná: „*Ipsa nos Serenissimae Prin-
 cipissae Dominae Elisabeth, Inclytae Regi-
 nae Hungariae Genitrici nostrae charissimae,*
ratione meritorum, úgy mond egy 1355. évi
 levelében, *beneficiorum, ac dilectionis conti-*

nuorum, nec non immensorum laborum, quibus nos ipsa, veluti Genitrix prudentissima, a toto nostrae pueritiae aeuo, charitate materna fovit mitissima et nutriuit, ad maximam et indicibilem laboris praemii retributionem astringimur.“ Vajmi szép példa ez egy Király fiban! Meg is áldotta Isten *Lajost* a' negyedik Parancsolatjában tett ígérete szerént; mert nem csak hoszú életű volt, de minden királyaink közül legszerencsésebben is uralkodott, édes Hazánkat olly virágzó állapotra emelte, millyen sem előtte nem volt, sem utána e' korig még nem lett! Ez a' nagy Király és jó fi, az akori szokás szerént *VI. Innocentius Romai Pápától Ó Buda* részének hasznosabb elcserélésére való engedelmet kért; a' *Pápa* e' dolog eránt meghagyta a' *Váradí, Zágrábi és Veszprémi* Püspököknek, kérdenék meg a' helybeli Ekklesiát széndéka felöl, 's írának meg teljes akarattját. *Pápa* bullájának, melly eredeti valóságában a' *Pesti Egyetem' Könyvtárában* vagyon, tulajdon tartalma ez:

Innocentius Episcopus: Seruus Seruorum Dei. Venerabilibus Fratribus *Varadien: et Zagrabien: ac Wesprimien:* Episcopis salutem, et apostolicam benedictionem. Exhibita nuper nobis pro parte charissimi in Christo filii nostri *Ludouici* Regis, et charissimarum in Christo filiarum nostrarum *Elisabeth* matris, et *Elisabeth* consortis Regis eiusdem, Reginarum Hungariae Illustrium petitio continebat, quod cum ipsi in Castro suo *de Noua Buda Wesprimiensis dioecesis*, infra dictum Regnum, cum suis familiaribus commorentur, ipsumque Castrum situatum existat prope Castrum aliud

*de Veteri Buda nuncupatum, *) ad Ecclesiam beatae Mariae **) de Veteri Buda, dictae Dioecesis, et eiusdem Ecclesiae Praepositum et Capitulum pertinens, et propter huiusmodi propinguitatem Castorum ipsorum frequenter gentes ipsius Ecclesiae nonnulla damna pati, et sustinere contingat; ipse-que Rex habens super ys conscientiam, desideret per viam per-*

*) Íme eből a' bullából nem csak bizonyos, hogy hajdan valóban az Anya Városunk hivattatott Új-Budának, nem pedig az Ó Budai Budvárihanem az is nyilván kitetszik, hogy Nagy Lajos Vissegrádról nem az Ó Budai Várba, hanem a' Pesti hegy Új-Várába, az az Új-Budába költözött, 's lakott; valamint ezt még az 1827-évi Tudományos Gyűjtemény X. kötetében a' 67. lapon meg mutattam, 's ez eránt a' Historikusok' tévelygéseit eligazítottam. A' mi pedig e' kérdést illeti: mikor jött Lajos Budára lakni? most már ére is bizonyosan felelhetek: hogy 1351. évben; midőn itten Ország-gyűlést tartott; mert ezt, mint valami újságot 1352. ben Februarius 24dikén üzenve jelenti az Erdélyi Nemeségnek írván „*Licet pridem (az az 1351.) in congregatione nostra Budae, vbi nostra residet Curia, celebrata, consuetam solutionem Decimarum immutandam-mandauerimus etc.*“ Olvassad Comitis Ignatii de Batthyán *Leges Ecclesiast.* Tom. III. pag. 199. és Lajos Decretumát Törvényeinkben. — Már pedig, ha Lajos ez előtt állandóan lakott volna Budán, nem üzené vala az Erdélyieknek, hogy Budán lakna, kik közül úgy is vele együtt valának az 1351. évi Ország-gyűlésen.

**) Nem Boldog Aszszonynak; hanem Sz. Péter és Pál Apostoloknak emlékére szenteltetett az Ó Budai Prépostság, a' mint már följebb halottuk.

mutationis alterius Castri: seu loci Regis eiusdem, praefatae Ecclesiae, et gentibus praedictis vtilius prouideri, ne damna, seu scandala eis, propter vicinitatem huiusmodi, valeant vlterius prouenire. Nos, de praemissis notitiam non habentes, Regis et Reginarum praedictorum supplicationibus inclinati, fraternitati vestrae per apostolica scripta committimus et mandamus: quatenus vos, vel duo vestrum, vocatis dictis Praeposito et Capitulo, et aliis, qui fuerint euocandi, si ad hoc ipsorum Praepositi et Capituli, et aliorum, quos praemissa contingunt, accedat assensus, et hoc petierint, de praemissis singulis, et eorum circumstantiis, et si ex permutatione huiusmodi, condicio eiusdem Ecclesiae, et personarum ipsius fieret melior et vtilior, super quibus vestras conscientias oneramus, auctoritate nostra, diligentius informetis, et quid quid per informationem huiusmodi inueneritis, illud nobis per vestras litteras, harum seriem continentes, sub vestris sigillis inclusum, fideliter destinare curetis, vt huiusmodi informatione instructi, consultius super iis agere valeamus. Datum apud Villam Nouam Auinionensis Dioecesis II. Kalendas Septembris, Pontificatus nostri anno primo.“ Az az 1353-ban.

§. IV.

Ó Budának az a' része, mellyben a' Királyi Vár állott, szabad Királyi Város volt.

Hatodik *Innocentius Római Pápa* reá állott *Nagy Lajosnak* kérésére; ő tehát 1355.

évben. *Ó Budának* ama részét, melly a' mostani *Új Budának*, *Neustiftnek* *Templomától* kezdvén *Ó Budáig* tart, *Somogy* és *Szalat* *Vá megyékben* fekvő *Komar*, *Galambok*, *Szent Péter*, és *Karos* helységek fejében vissza vévén az *Ekklesiától*, azt nem csak szabad *Királyi Városá*, hanem *Ersebet Annyának* lakhelyévé is rendelte: „*Ceterum, quia Castrum nostrum in ipsius Ciuitatis, seu Oppidi latere constitutum, in territorio iam dictae Ecclesiae Budensis aedificatum fuerat et constructum; *)* et ob hoc *Castellanus noster, nomine dicti Castri, quolibet anno vnam marcam auri Praeposito et Capitulo soluere tenebatur: quia iam in portionem nostri territorii cecidisse dignoscitur, ydem Praepositus et Capitulum ab ipsius vnus marcae auri solutione, perpetuis temporibus expeditum et liberum reddiderunt, renunciando omni iuri, quod in eo hactenus habuissent. Quam quidem Oppidi, seu Ciuitatis partem, sic nobis cedentem Ciuitatem Reginalem fore constituimus, et metali distinctione — — a portione Ecclesiae, ipsiusque semitis, his metis duximus separandum. Prima meta incipit a parte orientali ultra partem Danubii ab angulo Claustri Sanctae Clarae de Insula Leporum, **)* et sic procedendo, et

*) *Miller Epitome Vicissitudinum Budae* pag. 18. *Nagy Lajos* diplomájának szovait hibásan közlőtte „*Ceterum, quia Castrum in ipsius Ciuitatis, seu oppidi constitutum territorio, a dicta Ecclesia Budensi olim aedificatum fuerit et extractum*“ Azért *T. T. Horvát István* Urat is aba a' vélekedésbe hozta, mintha az *Ó Budai Ekklesia* építette volna a' *Budvárat*.

**) Itten megint egy nagy hibára kell figyelmezteté tennem az *Olvasót*; mert a' *Nyulak* szige-

transeundo Danubium versus partem occidentalem (Neustift felé) venit ad ripam ipsius Danubii, ad duas metas lapideas quarum una (éjszakra) separat Budae Veteri, et altera (délre a' Császár fürdők felé) Villae Sancti Jacobi Apostoli, et inde ad eandem partem modicum procedendo, venit ad quendam lapidem rotundum in superiori parte dictae Ecclesiae Sancti Jacobi situm, iuxta viam, per quam de Noua Buda (a' mostani Budáról, az az a' Pesti hegy Újvárából) ad Veterem Budam" 's a' t. Nagy Lajos Király diplomájának szavait két tekintetből hozom föl; először, mert II. András Király is az 1212. évi levelében innen kezdi Ó Budának határát: „Territorium vero Budensis Ecclesiae metis talibus circumcingitur: prima meta est inter Budam (érti Ó Budát, mert az Új Buda akkor még nem ál-

tében hajdan volt Apátság Monostorát nem Sz. Klárának, hanem Boldog Asszonynak tiszteletére allapította IV. Béla király 1255. évben és a' Sz. Domonkos szerzetén lévő Szűzek számára építtette. Béla diplomáját olvashatni Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 101. Szent Klára szerzetén volt Apátságot ellenben Ersebet Királyné Lajos fíjával szerzette 1334-ben, a' mint már följebb is említettem. Ez a' tetemes hiba meg vagy az eredeti oklevélben is, mellyet a' Leíró vigyázatlanságból ejtett. A' mi arra int bennünket: hogy még a' diplomáknak is csak critica mellett lehet hitelt adni. Egyéb eránt a' Nyulak szigetében volt Boldog Asszony Templomának omladékai szerencsénkire máig is látszatnak, 's az Új Budai, Neustifti plébánia Templomnak erányában állanak, következőleg itt kezdődött az Ó Budai határ, 's a' Budvárat Sz. Klára Monostorával együtt e' tájon kell tapogatnunk.

lott) *et calidas aquas* (a' Császár Fürdők fö-
lött; az ő idejében Sz. Jakab Temploma sem
volt még építve) *videlicet lapis rotundus cooper-
tus in terra.*“ Másodszer, mivel a' mostani Új
Budai az az Neustifti Templom és Császár
Fürdők között lévő helyen állott *Villa Sancti
Jacobi*, Sz. Jakab falva: a' mái Ország úti Város'
Landstrassen táján pedig volt a' Fel-hévízi
Város, *Oppidum Sanctae Trinitatis*. Eről a'
két különös helyről, mellyek közül egyik fa-
lu, a' másik ellenben különös jussú város volt,
alább szóllok, 's meg mutatom, hogy a' Pesti
hegy Újvárának, avagy Annia városunknak
határa csak az ország úti városig, *Landstras-
senig* tartott.

Már említettem: hogy Nagy Lajos csu-
pán csak Annia kedvéért cserélte föl ezt az
Ó Buda részét; mert a' Vissegrádon történt ár-
tatlan vér kiontása' idejétől fogva, még Ká-
roly férjének életében jobbára az itt volt Vár-
ban tartozkodott; özvegy napjait pedig Szent
Klára Monostorában a' Nagy Isten dicséreté-
ben, és más jóságos cselekedetek mívelésében
töltvén, annyira kedvelé Ó Budát, hogy bol-
dog halála után is, melly 1383ban történt,
végső rendelése szerént itt akara pihenni: „*Primo et principaliter*, úgy mond Testamento-
mában, *sepulturam eligimus in Capella Corporis Christi, in Claustro Beatae Virginis de Veteri Buda, in quo Religiosae Dominae Deo iugiter famulantur, quodque per Dominum Regem, et nos est exstructum, habita.*“ —
Mint hogy ezt az Ó Budát jó fija adományá-
ból örököszen birta; azért 1380-ban tett Testa-
mentomában azt Menyének hagyta: „*Item, iam dictae Dominae filiae nostrae Castrum Veteris Budae cum suis pertinentiis — legamus.*“ —

Ez időtől fogva az *Ó Budai Vár* föl cserélt Várossal együtt Királynéink Jószága, és rendes lak helye lett; 's csak most tudjuk, miért ír vala *'Sigmondnak hitvese Borbálya a' Bécsi Polgár mesternek Téglá* égetők végett; tudniillik, hogy *Etel-Várát*, mellyben szinte lakott, fel építhesse. *Ó Buda* a' következett Királynéinknak is birtokában maradt; sőt *Szilágyi Ersébet*, *Hollos Mátyás* Király anyyais, *Mátyás* özvegység napjai alatt bírta. *Mária*, II. szerentsétlen *Lajosnak* hitvese volt utolsó; mert 1541-ben *Buda Török* iga alá esvén, birtokától elesett; 1686. pedig, vagy is 1703. midőn *Buda* régi Jussait vissza nyerte, Anya Városunkhoz kapcsolatott.

A' mi még emléteni való, az, hogy *Őseink* az 1514. és 1522. esztendei 3. és 57. cikkelyekben ezt az *Ó Budát* értették, 's azért számlálták a' Korona Jószágai közé; mert 1514-ben II. *Wlászló* özvegy: 1522-ben pedig II. *Lajos* még nőtelen lévén, azon időkbén Királynéink nem voltak. De hogy is tehettek volna rendelést a' mostani *Ó Budáról*, melly akkoriban még az itten virágzott Ekklesiához tartozott. Azt sem kell itt el felejtennem, hogy az *Ó Budai* Ekklesia hivatalos Leveleiben mindenkor „*Capitulum Ecclesiae Budensis*“nek írta, és nevezte magát; jól tudván, hogy tulajdonképen csak egy illy nevű Város vala elejéntén, 's hogy Anya Városunkra hibasan ruhaztatott a' *Buda* nevezet.

Szabad Királyi *Ó Buda* Városának Magistrátusa Biróból, és négy Tanácsnokból állott, tulajdon Pecsétje is volt, valamint ezek következő leveléből, melly eredeti valóságában a' *Pesti Egyetemnek Könyvtárában* vagyon, nyilván kitetszik:

Nos *Anthoñius demether* Judex nec non *Stephanus Thelky*, *Blasius pethy*, *Gregorius fwthamoth*, et *Johannes Somogy* Jurati Ciues *Ciuitatis Reginalis weteribud*. Memorie commendamus Tenore presentium significantes, quibus expedit, vniuersis. Quod Circumspectus *franciscus literatus*, *Laurencius* procurator *dominarum Sanctimonialium de eadem weteribuda*, nomine et in personis earundem dominarum, ab vna, ac Circumspectus *Anthoñius Kapas*, *Laurencius Mezaros*, ac *Johannes forris*, et aly omnes Magistri Carnifices, parte ex altera coram nobis personaliter constituti, Idem *franciscus literatus* exhibuit nobis et presentauit, Quasdam duas literas, vnam domine *Elisabeth*, Genitricis condam domini *Mathie*, Regis, in Anno domini *Millesimo Quadringentesimo septuagesimo secundo*, et aliam Magnifici domini *Nicolai Threntul de Nenna Magistri Thauernicorum Regalium*, et Comititis de *posega*, in anno domini *Millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto*, Emanatas, quarum seriebus intelleximus et agnouimus, Quod Magistri carnifices, tres centenarios sepi, de Sepo bono tenentur soluere *claustro Beate Marie Virginis de weteribuda*, et *virginibus* in eodem claustro degentibus: quibus presentatis, mox prefati Magistri carnifices, quasdam Literas Serenissime domine *Elizabeth* condam Regine hungarie, nostro produxerunt Iudiciario in conspectu, qua ipsis in hac parte in Iudicio nichil proficuit (sic?) verumque ipsi Magistri carnifices metipsi fassi sunt, quod tenentur cum tribus Centenarys de sepo, prefatis virginibus, excepto Macello dictarum dominarum Sanctimonialium, Ideo nos Judicialiter decreuimus, et sine debito determinauimus,

Quod a modo inposterum, dicti Magistri carnifices, absque Litiſ questione, et occasione postposita, sigulis annis, ipsa tria Centenaria (sic) sepi, de sepo bono, Claustro *Beate Marie*, et virginibus in eodem commorantibus, soluere teneantur, et obligati sint, In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes literas nostras pendenti Sigillo nostro consignatas, et communitas. dicto claustro *Beate Marie* virginis, et virginibus in eodem degentibus duximus concedendas. Datum feria quarta proxima post dominicam Letare *) Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Nonagesimo Tertio.

A' fejer viaszban nyomott Pecsét kék és veres sodrott selyem 'sinóron függ; 's jele, hogy e' Város veres viaszal nem pecsétölt. — E'Pecsét jobb oldalán látszó Pajs ugyan az, melyet az 1831. évi *Tudományos Gyűjtemény* IV. kötetében *Magyar Ország Czimerének eredetéről* közöltt értekezésemben le írtam. Az egész Pecsét rajzolatját pedig az eredetéből első szám alatt az Olvasó elejébe terjesztem, ez a' leg régibb, következőleg XIV. századból való; a' másik kettőt XVI. századbéli vágásnak tartom; mind a' három ezüsből van, 's nem régeben *Ó Budán* a' *Helvetziai Vallást* tartó Ekklesiának tárában láttam, midőn *Nagyon Tisztelendő Dobos János Úr*, ezen Ekklesiának érdemes Lelki-Pásztora Leírásomhoz némelly documentumokat dicséretes készséggel közlene. Valóban különös hálát érdemel az Ekklesia, hogy ezt a' kincset nagy szorgalommal takargatván, a' közönséges elenyésztéstől meg mentette.

*) Az az 19. Martziusban.

De mivel ez a' ritkaság a' tisztelt Ekklesiának épen nem szükséges, hasznára sem való, reményli az édes Haza, hogy hazafi buzgósággal eltelvén, azt a' *Nemzeti Museum* számára Ő Császári Királyi Fő Hertzsegségének szeretve tisztelt Nádorunknak bemutatja.

A' Pecsét rajzolatí ezek: a' *Tornycs Vár Ó Budának*, mint kulcsos Városnak, és az itt volt *Királyi Palotának* képe; a' jobb részén álló Pajson, onnan a' *veres teren* látszatnak a' *négy fejer Pólyák* (*Fasciae*, mellyeket *Perger János Úr* után értekezésemben *Kötölékeknek* neveztem) innen pedig a' *kék udvarán* fénylenek az *Andegávi Háznak arany Liliomai*: ez mind a' kettő *Nagy Lajos Királynak* tulajdon nemzetségének czimere; valamint maga 1369. évi Levelében, mellyel *Kassa Városának* ugyan csak ezt a' czimert adta, nyilván eképz bizonyítja: *Ad deuotam et humilem ipsorum supplicationem, eisdem Ciuibus nostris de Cassa annuimus ex gratia speciali, vt iidem a modo, in Sigillo ipsius Ciuitatis secreto et missiuo, ac vexillo, formam clypei cum signo nostro Regio exornato, desuper videlicet vnum tractum, seu lineam flauæ (caerulei) coloris, tribus imaginibus Liliorum compaginatam: ac de subtus quatuor Lineas ruffas, et totidem albas lateraliter habentis, in perpetuum gestare valeant, atque possint.* A' *veres teren* látszó *négy fejer Pólya* tehát nem a' *Hazánk folyóinak* jele; hanem a' *Nápoly Országban* uralkodott *öregebb Andegávi Háznak* tulajdon külső viseletének színe; a' mint azt az említett 1831. évi *Tudományos Gyűjtemény* IV. kötetében megmutattam. — A' bal oldalon lévő Pajz ellenben *Ersébet Királynének*, *Nagy Lajos Annyának* szinte rokonyi czimere, tudniillik a'

fejér Lengyel Sas; Erzsébet I. Wlászló Lengyel Királynak leánya volt; mivel pedig ezt a Várost fölszabadulása után, az az 1355. óta, fija adományából birta, kegyelme jeléül tulajdon czimerével megajándékozta. A' Melly Sast láthatni az Erdélyi Szászoknak 1372. évi Pecsétnyomójokon is: Lássad Jos. Car. Eder De Inittis, Juribusque Saxonum Transiluanorum pag. 146. és 166. de ő aban az értelemben van, mintha az okból töldotta volna meg Nagy Lajos a' Szászok' czimerét fejér Lengyel Sással, mivel 1370-ben Lengyel Királynak választatott; de ezen véleménnye helytelen; mert Nagy Lajos élteben Lengyel Sast czimerén soha sem viselt; következőleg az Erdélyi Szászoknak-is Erzsébet Királyné adta a' fejér Sast, minthogy fija engedelméből ő-is befolyt a' Kormányba; a' mi szembetünőképen kitetszik Lajosnak majd minden diplomájából, különösen eme szavaiból: „Habita deliberatione cum Serenissima Principissa Domina Elisabeth, inclyta Regina Hungariae, genitrice nostra charissima.“ — Ó Buda Tanácsának némelly 1387. évi levele, mellyről hasonlóképen ez a' Pecsét függ, találtatik a' Nemzeti Museumban is, de különös, hogy aban nem nevezi magát Reginalis Ciuitatis Veteri Budensis Tanácsának; enél fogva mind addig, még ezt a' levelet, mellyet itt közlök, nem láttam, kételkedésben valék, mellyik Ó Budá-é, a' Káptalan vagy pedig a' Sz. Kir. Városé legyen? A' Pecsét körül írása úgy nevezett monastica betűkből áll, 's illyen: † SIGILLVM † CIVITATIS † VETERI † BVDENSIS †

§. V.

Szent Jakab Falvának rövid es-
mertetése.

A' mái Új-Budának, Neustift-nek az a' része, melly az odavaló plébánia Templomtól kezdvén lefelé a' Császár Fördőkig tart, Tatár járás után épült falu volt, 's hajdan Szent Jakab Apostolnak Templomáról, *Villa Sancti Jacobi*, Szent Jakab Falvának neveztetett. IV. Béla Király 1269. évi levelében „*Ecclesiam etiam (Sancti Jacobi) úgy mond, prope aquas calidas, quam quidam Aulae Maiestatis nostrae Clerici, defensione nostrae potentiae, in exemptam nisi sunt erigere Plebaniam.*“ A' Falu Templommal együtt eredetét IV. Béla Királynak köszönte, ki alatt a' Tatár járás után szállották meg e' teret a' jövevények. Némelly névtelen Budai Polgár Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 66 szinte e' tájra helyhezteni: „*Templum S. Jacobi, ist vor diesem gastanden ausser des Kaisers Badt, wo nunmehr ein rothes Kreutz aufgestellt ist, vnter Alt-Ofen.*“ — Volt régi állapotja felől pedig tudósít bennünket II. Vlászló Király következő levelében:

Nos *Wladislaus Dei gratia Rex Hungariae et Bohemiae etc.* Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: quod nos considerantes fidelitatem, et seruitia fidelis nostri Nobilis *Stephani Ragusei* in hac Ciuitate nostra *Budensi* commorantis, quae idem nobis iuxta suae possibilitatis exigentiam: honesta vero Domina

Margaretha eius consors, seruitrix vtpote *Illustrissimorum ac Charissimorum Liberos nostrorum*, eisdem Liberis nostris sedulitate indefessa, et sincero animo exhibuit, et vel in praesentiarum exhibet. Cum igitur ex eo, tum vero supplicatione nonnullorum fidelium nostrorum apud nos propterea interueniente, Domum illam ipsius *Stephani Ragusei*, quam idem ex opposito *Ecclesiae Sancti Jacobi*, in Villa nostra *Zenth Jakabfalwa* vocata, ad *Castrum nostrum veteris Budensis* pertinente, a fundamento erigi et aedificari pro se, et liberis suis fecit, simul cum orto circumiacente, ac piscina in eodem habita, minori similiter ortulo, pro croco duntaxat, *) inter duas vias communes exstructo, ab omnibus Taxis, et Censibus nostris tam ordinariis, quam extraordinariis, ac aliis etiam quibusuis oneribus, ratione eiusdem Domus, et aliarum praescriptarum hereditatum nobis proueniendis, a modo in perpetuum eximendam, et libertandam diximus; Annuentes eidem *Stephano* insuper, et heredibus suis vniuersis ex gratia nostra speciali, et concedentes: vt a modo deinceps singulis annis Decem vasa vinorum forensium ad ipsam Domum induci, atque istic annuatim, et solito more educillari facere, pro nutu suo, libere possit et valeat. Imo eximimus et libertamus, annuimus et concedimus praesentium per vigorem. Quo circa Vobis Fidelibus nostris Magnifico *Benedicto de Batthyán* mo-

*) A' *Sáfrány* természetnek szinte Urbariális adózásra felemelkedett volt közönséges üzéséről *Magyar Országban* olvassad az 1832. évi *Tudományos Gyűjtemény* VI. kötetét 75 — 78. lapon.

derno, futurisque Thesaurariis nostris, item Dicatoribus et Exactoribus quarumcunque Taxarum, seu Contributionum nostrarum, et aliis etiam quibusuis Castellanis et Officialibus nostris de *Castro Veteris Budensis*, praesentibus scilicet et futuris, praesentes visuris, harum serie firmiter mandamus, quatenus a modo deinceps praefatum *Stephanum Raguseum*, aut heredes et posteritates suas, ratione praescriptae Domus, et aliarum praedictarum hereditatum suarum, ad aliquam solutionem Taxarum, seu Contributionum nostrarum, et Regni nostri arctare, seu compellere, aut propterea ipsum, vel heredes suos impedire, turbare, molestare, aut quouis modo damnificare, nullo vnquam tempore praesumatis, et insuper singulis, vt praefertur, annis, praescripta Decem vasa vinorum, in ipsa Domo libere et pacifice ipsis educillare permittere, et permitti facere, modis omnibus debeat, et teneamini, et aliud nullo modo facere audeatis, praesentes vero, quas secreto sigillo nostro: quo, vt Rex Hungariae, vtimur, impendenti communitati fecimus, post earum lecturam, semper reddi volumus et mandamus Praesentanti. Datum Budae feria quinta proxima post Dominicam *Quasi modo.* *) Anno Domini Millesimo quingentesimo septimo. Regnorum nostrorum Hungariae etc. Anno Decimo septimo, Bohemiae vero Tricesimo septimo.

A' Nagy Métóságú Curia Leveles Tárából.

E' levél bizonyágtétele szerint tehát *Szent-Jakab-Falva* az *Ó Budai Vár*hoz tartozott.

*) Az az 14. Aprilisban.

§. VI.

Szent Háromság Városáról.

E' Város a' mái *Landstrassen*-nek éjszaki részét lepte el. XII. században II. Geysa Király nevéről *Forum Geysae*; az az *Geiza Vásárhely*-nek neveztetett. *Palóczi László* Ország Bírása szerint, ki 1465. évi levelében így szóll az *Ó Budai Ekklesiáról*: „*Quod — ydem domini Praepositus et Capitulum habeant quoddam tributum circa calidas aquas superiores Budenses in portu Danuby, in Comitatu Piliensi habitum, quod quondam Excellentissimus Princeps Dominus Geysa Secundus Rex Hungariae, inter alias donationes suas, in perpetuam eleemosynam praefatae Ecclesiae eorum dedisset* (1148. évben, lássad II. Geysa Király adomány levelét *Péterffy Károlynál Concil. P. I. pag. 128.*) *quodue Tributum Fori Geysae vocaretur.*“

Későbbben *Hospitaláriusok*nak *Szent Háromság* dicsőségére épült *Templomáról*, *Oppidum Sanctae Trinitatis*, magyarul pedig *Felső-Víznek*, *Fel-hévíznek* hívták; hogy az *Alhévízi Buda Városának* részétől *Szent Ersébet Falvától* megkülömböztetnék. *Szent Margit Életében* 334. lapon *Pray Györgynél* ezeket olvasom: „*Vala nemely tyztelendeu hazy atya, Budanak (a' mostani Budának) mellette felhevizet, kynek vala neve Boch.*“ és a' 344. lapon: „*Vala egy gyermek fel-hevizet, hog ky horsagos vala.*“

'*Sigmond* Király ezt a' *Hospitaláriusok* Monostorát *Prépostságra* emelte, és *Kanonokok Collegiumával* diszesitette: „*Praepositura et Collegium Canonorum Ecclesiae Sanctae Tri-*

nitatis de Superioribus calidis aquis Budensibus.“ Ezek némelly diplomának szavai. — Oláh Miklós *Hungaria et Attila* czimű könyvében pag. 22. „*Paulo longius, úgy mond, Budam versus (a' mái Buda felé délre) est aliud Oppidum Sanctae Trinitatis, quod Hungarice Felhévíz vocatur, collegiata Ecclesia, et thermis, eleganti domo conclusis, pariter inclytum.*“ Noha pedig Bonfin szerint Dec. III. Lib. IV. a' mái Budának részeihez számláltatnék: „*Quum ad Budam Veterem pervenisset (szóll Szeech Tamásról, ki 1440. évben Lengyel Wlászló Király ellen Buda várát ostromolta) Suburbium Nouae Budae, quod ad calidas situm est, et Felhévíz nunc Scythice nominant, nullo metu remoratus adoritur*“ még sem függött az Anya Városunknak Tanácsától; hanem különös jussú Város volt. II. Ulászló Király engedelméből tulajdon Pecséttel is élt, mellyen *Három fejér Liliomot*, a' tellyes *Szent Háromságnak* jelét viselte.

Régi állapotja felől meggyőzhet bennünket e' kövekezendő utazók számára 1478. költ Levél, mellyből nyilván kitetszik: hogy nem csak tulajdon Tanácsa, hanem különös szabadságai is valának:

Vniuersis et singulis Theloniatoribus, eorumque Substitutis, vbique constitutis et existentibus *Nicolaus Prouisor Curiae, Praepositus Ecclesiae Sanctae Trinitatis; Iudex, Iurati, ceterique Ciues de Superioribus Calidis Aquis Budensibus: Dominis, Fratribus, ac Amicis honorandis, salutem cum honore. Cum nos per Sanctos et praedecessores Reges, nonnullis libertatum praerogatiuis simus amplissime decorati et dotati; tamen inter cetera: qui*

ex nobis pro acquisitione victuum, intra ambitum Regni Hungariae proficiscerentur, nulli aliqua tributaria exolutione tenerentur; quae quidem libertates et per Serenissimum Dominum *Matthiam*, Dei gratia, Regem Hungariae, Bohemiae etc. existunt confirmatae, et roboratae; quarum quidem nostrarum Libertatum, quo supra concessarum, confirmatarum, et roboratarum (*tenore*) Vobis obuiare consentientes, Vestras easdem Dominationes, Fratres, et Amicos diligenter rogamus: quatenus, dum et quando nostri homines, seu homines eorundem cum praesentibus, ac rebus eorum propriis peruenierint, et litteram Regiae Maiestatis super premissis emanatam porrexerint; sine omni tributaria solutione, ac denarys nauigalibus, prout propriis ex suis rebus et bonis, pacificos permittatis, et permitti faciatis: et si homines nauigales, aut naues habeant appreciatas, communi iustitia vestra requirente, vestrum ius expostulare habetis, scientes in maioribus Vestras Dominationes, et Amicitias fauore complacen: confoueri. *Ex Superioribus Calidis Aquis Budensibus*, in festo Apostolorum *Symonis et Iude* Anno Domini millesimo Quadringentesimo Septuagesimo octauo.

Az eredetiből, melly a' *Magyar Királyi Egyetem Könyvtárában* vagyon. Ezt is Ó Nagyságának F. T. *Fejér György* Prépost Urnak igyekezeteim Elősegétőjének köszönöm.

Régi állapotját felvilágosithatja ez a' czikely is, mellyet a' *Budaiak* hajdani *Statutumában* olvasom: *Der Creuziger von der heiligen Driualtigkeit auff dem aigen hatt sich mitt vnsers herrn des khunigs (Sigmund) willen*

verpunctten vnd verpriefft, das er keinen frembden wein wol leit geben, noch auch seiner huldener keiner wider der Statt freytumb, dan in einem anigen haus vncz auff iij. thawssent aimer in mancher Kuffen. Darumb sol er kein Kuffen grosz noch klein nit niderlegen an des Stattemannes der darczu gesezt wirt mit wissen, werden selben wein verpeczin vnd czeichen sol, vnd was anders geschicht, das mag man in auff die erd schlaën, oder gar nemen, noch der prieffen sag.“ —

Két Ó Buda Városának, Szent Jacob Falvának, és Felhé viznek mint annyi különös helyeknek volt régi állapotjokat fölvilágosítván: és Ó Budáról kezdvén Pestig sétálván, Pestre mondom, és nem Budára értünk, ha szinte Dunán sem keltünk által; annak okáért szölok ezentúl Pest Régiségeiről.

§. VII.

Pest Városának eredete.

Béla király névtelen Jegyzője után tudjuk, hogy Pest X. században már fön állott. Hitelessérről józanon nem kételkedhetni; mert maga mondja magáról Előbeszédében: melly nagy szégyenére válna a' Magyar Nemzetnek, ha eredetét, és vitéz tetteit agg regékből, vágy csacsogók dallaiból hallaná. Ó tehát annak nagy részét, a' mit Fő Vezéreinkről följegyzett, mint Királyi Jegyző, Oklevelekben, és régi Kronikákban olvasta. De ha ezt sem tette volna, már csak azért minden Magyar Írónál hitelesebb, mivel azok között leg első, és leg ré-

gibb; következőleg Ó már a' szájról szájra maradott *hagyományokból* is többet tudhatott Hazánknak volt régi állapotja felől, mint az atána következett Írók.

Szokása el mondani, melly Város mikor, mi alkalommal, 's ki által építettett *Fő Vezéreink* alatt? Ha könyvecskéje nélkül szükölködnénk, *Komáron, Bors, Bars, Pata, Sárvár, Csanád, Tass, Órs*, és több más Várak és Városok eredetéről semmit sem tudnánk. *) A' mellyek pedig dicső Eleink' ide jöttökkor már fen állottak, azokról csak alkalommal szóll, 's ha semmi ok elő nem adta magát; rólok emlétést sem téssen, mint: *Esztergomról, Vissegrádról, Neogradról*, 's más több helyekről, noha ezek a' Városok a' Magyar Nemzet' ide jötténél sokkal régiebbek. Enél fogva a' XLVI. Részben a' *Rákos mezejére* vezetvén, és a' *Magyar réven* a' Dunán által keletvén vitéz Óseinket, szinte mélyen halgat *Pest Városáról*: „*Dux Arpad et omnes sui primates, egredientes de Insula (Chepel) castra metati sunt ultra Surcusar (Soroksár) vsque ad fluvium Racus, et dum vidissent, quod undique tuti essent, nec aliquis eis obsistere valeret, transierunt Danubium, et portum, vbi transitum fecerunt, portum Moger nominauerunt, eo, quod septem principales personae, qui Hetumoger dicti sunt, ibi Danubium transmigrauerint. Transito Danubio, castra metati sunt iuxta Danubium, vsque ad aquas calidas superiores — Secundo autem die, dux Arpad et omnes sui primates, cum omnibus militibus Hungariae,*

*) Olvassad a' XV. XXVIII. XX. XXI. XXII. és XXXIV. Részeket.

intrauerunt in ciuitatem Athilae regis.“ — Ez az általkelés történt 900. év tájban Arnulf Császár holta után Luitprandus bizonyság téttele szerént Lib. II. Cap. I. „*Primo mortis huius (Arnulphi) natique eius (Ludouici) ordinationis anno, Hungari permagno collecto exercitu, Morauanorum gentem, quam virtutis eorum adminiculo Rex Arnulphus subdiderat, sibi vendicant, Bojoariorum etiam fines occupant, castra diruunt, Ecclesias consumunt, populos iugulant.*“

Hazánk némelly Tudósai Anonymusnak ez alkalommal Pest nem említését arra veszik, hogy e' Város akkor, midőn tudniillik Óseink Arnulf Császár holta után általkeltek a' Dunán, még nem áll vala; mert azt mondják, ha azon időben már nevezetes lett volna, emlékezne róla, mivel Geographiai tudományát némellyek feleslegnek is vélvén, annak régiségét kétségbe hozni, 's tagadni akarják. — De eből, gondolom, Pest nem létét még nem következtethetjük; mert Pest a'kor szigeten lévén 's talán lakosítól, kik vitéz Óseink elől megfutamodtak, *) pusztán hagyatván: Árpád pedig Rákos mezejére telepedvén, Pestnek említésére Anonymusunknak oka nem volt. II. Geyza királynak 1148. évi adomány levele szerént, mellyben Péterffy Károlynál Concil. Hung. P. I. pag. 128. többi között ezeket olvasom: „*Totius Regni mei consensu, pro petitione Miko, eiusdem loci (az Ó Budai) Prae-*

*) Anonymus a' XLVI. Fejezetben, elmondván, hogy Árpád általkelt a' Dunán, hozzá teszi: *Et hoc audito, omnes Romani (a' Morvai Tótok) per terram Pannoniae habitantes, vitam fugam seruauerunt.*“

positi, tributum fori Geisae, et tributum portus Pest, et Kerepes eidem Ecclesiae — condonare curavi, hajdan Pestet a' Duna körül folyta. De Geyza szovait nem úgy értem, mintha Kerepesnél folyt volna a' Dunának egy ága: hanem: hogy Pesten túl folyt ágának réve Kerepesről Portus Kerepes-nek neveztetett. Ha ez így nem volt, Kerepesnek hajdan a' Duna parton keletett állani; a' mit azonban be nem bizonyíthatok. Szerdahelyi Gábor *Celebrium Hungariae Urbium et Oppidorum Topographiájában*, melly 4. rétbén 1702. N. Szombatban kinyomtatott, Pestet a' 42. lapon nyilván szigetbe helyhezteni. „*Pesthum Libera, Regiaque Civitas — quadratae formae, ambitu circumdata, Danubio vtrinque coniuncta.*“ Szigetben láthatni Pestet még Bel Matyásnál *Notit. Hung. Nou. Tom. III. ad pag. 23. Mikovinyi Sámu* által készített földabroszon is.

Bombardi Mihály *Topographiájának* kiadója, az 1750. évi nyomtatásban *Ó Buda* Leírásában a' 177. lapon 1) jegyzet alatt, *Anonymusnak* e' me szovaira: „*transierunt Danubium, et portum, vbi transitum fecerunt, portum Moger nominauerunt*“ ilyen észre vételt tett: „*Ferunt, hunc (Portum Moger) respondere loco, vbi mobili ponte navali, hac aetate transmittunt Danubium, qui Pesthino Budam petunt.*“ (Ez a' tájék épen a' Budai Tabánnak felel meg; mert ez előtt a' repülő híd valamivel lejjebb a' Pesti Kishíd útsza eránnyában állott, 's 1767. évben hajó híddal cseréltetett föl: a' mostani helyére pedig 1788-ban tétetett által) De *Anonymus* azt a' kelőt, a' hol Őseink által kelést tettek, nyilván *Portus Moger*-nek, az az *Magyar Révnek* hívja; e' név szerént pedig a' *Portus Moger* nem *Pest*, ha-

nem vagy *Káposztás Megyer*, vagy pedig *Pócs Megyer* lenne. — *Keza Simon* ellenben *Pesten* és *Hont Vármegyében* fekvő *Zob* helységnél keleti által *Óseinket a' Dunán*; de őket nem *Ó Budára Etele Várába*, hanem egyenesen *Székes Fejér Vár*ra vezeti mondván: „*Egressi ergo vexillis erectis, cum vxoribus, liberis, et armentis Danubium in Pest, et in portu Zub transierunt — Et cum transmeato Danubio Pannoniam introisset ipse Arpad in loco illo fixit tabernacula, vbi modo Alben civitas est fundata.*“ *Chron. II. Cap. I.* *Kéza* szerint *Pest*, mivel azt nyilván megnevezi, akkor már fön állott; 's így ő *Annonymussal* megnem egyez. *Túróczi P. II. Cap. III.* el halgatván melly helyen keltek légyen által *Eldődeink a' Dunán*, *Árpádot Kéza Simon* után szinte *Fejér-Vár* felé indítja: „*Arpad cum ceteris Hungaris, castra fixit in monte Noae prope Albam.*“ *De a' Hunokról* szólóban *P. II. C. XI.* azt mondja, hogy *Buda* alatt keltek volna által a *Dunán*: „*Transito itaque infra Sicambriam Danubio, in ea parte, vbi nunc villa Kelenfewld locata est (propter quod et eadem hoc vocabulo denominata dicitur), irruerunt tandem hostilem super exercitum, in campo secus ciuitatem Potentianam.*“ *Túróczi Kronikása Hunokra* nézve el nem tévedett; mert eben is *Keza Simont* követte: *Kézának* szovai *Chron. I. Cap. II.* ezek: „*noctis silentio super vtres Huni Danubium in Sicambria transierunt.*“ — *Túróczival Hunokra* nézve meg egyez *Oláh Miklós Hungaria et Atila* című könyvében *Lib. II. Cap. I. pag. 88.* *Werantz Antal* pedig *Kovachich György Úrnál Scriptores Minor. Rer. Hungar. Tom. II. pag. 133.* hasonlóképen *Kelenföldön* szállítja által vitéz *Óseinket a' Dunán.* Ime

sorban mind meg neveztem a' régi Írókat, kiket csak ősmerek; hogy valakit közülök, ha *Pest* eredetét felvilágosíthatná, el ne halgassak; de egyik ellene mond a' másiknak, 's enél fogva velük *Pest* eredetének vizsgálásában nem holdogulhatunk.

Hátra van még a' *Kelenföld* el nevezésnek meg fejtése, vallon a' *Szent Gellérd Hegye* alatt lévő térség a' Magyar Nemzet itt által kelésétől vette - é eredetét? hogy enek is tudván származását, lássuk mennyire lehessen *Türóczi-nak*, és követőjinek eben-is hitelt adni. — Sz. *Gellérd Biographusa*, a' ki XI. században élt, ezt a' teret nem *Kelénföldnek*, hanem *Kre en-földnek* írja; 's mivel több le másolt régibb Diplomák e' tájékat hol *Creinfeld*, hol *Kreen-földnek* nevezik; gyanítottam, ne talán a' *Legendának*, vagy pedig ezeknek a' *Diplómáknak* Leíróji változtatták el *Kelénföld* nevét; azért minden kétség elhárítása végett levelemmel meg kerestem *N. Méltóságú és Fő-Tisztelendő Kopátsy József Úr Ó Excelenciáját*: méltoztatna a' *Veszprémi Püspökségnek* *Leveles Tárában* mind azokat a' *Diplómákat* fölkerestetni, melyekben ez a' név elő fordul, 's azt az eredeti írás módja szerint számomra kegyesen ki íratni. Válaszolt *Ó Excellenciája*, és a' kívánt kivonatot *T. T. Tarródy Lajos Úr* több *Ns Vá megyéknek* érdemes *Táblabírája*, 's a' *Veszprémi Ns. Káptalan* *Ügyvédje* tulajdon pecsétje alatt kegyesen *Budára* meg küldötte; a' *Tisztelt Úrnak* kivonatja szóról szóra ez: *Infrascriptus praesentibus recognosco, quod ad — D. Josephi Podhradczky — requisitionem, excussis in Archivo V. Capituli Veszprimiensis existentibus Litteralibus Instrumentis, super Decimis inter Episcopum Veszprimiensem, et Ab-*

batem Belaefontis de kelenfelde, specificè vero kereufelde antiquitus qualiter orthographice scriptum sit? de Annis subsequis sequentia deprehenderim:

De Anno 1269. vbi Bela IV. ademptas Decimas Budenses, eius temporis Episcopo Veszprimiensi restituit, haec habentur: Ecclesiam beati Gerardi, quae existit in Kreynefeld ob remedium animae, Monasterio Belaefontis donauimus.

De Anno 1291. in Litteris, quae Indorsatam praeferunt: Ratione Decimarum Kelenfelde Gerardi Episcopi Budensis limitatio inter Episcopum Veszprimiensem, et Abbatem Belaefontis, sic scribitur: Kleenfeuld.

De Anno 1295. Kereufeld. De Anno 1298. Creenfeld. De Anno 1302. Kereinfeuld.

Signatum Veszprimii die 11. Aprilis 1830.

Ludouicus Tarródy m. p.

L.S. *Tabulae Iudiciariae Assessor, et V. Capituli Veszprimiensis Fiscalis, ac simul Iuratus Notarius.*

Most már azt is bizonyossan tudván, mi-kép íratott hajdan ez a' név; azért a' lemá-solt Okleveleknek is, mellyekben elő fordul, bátran hitelt adhatunk. IV. Béla királynak 1236. évi diplomájában F. T. Fejér György Urnál *Cod. Diplom. Tom. IV. Vol. I. pag 61.* „Creynefeld“ Buda Városának 1367. évi levelé-ben szinte „Crainfeld“ tehát tudjuk melly né-ven hívták e' terséget Tatarjárást meg előző

időben, 's mikép nevezték azt még XIV. század vége felé is; következőleg a *Kelenföld* elnevezés a *Kreen*, *Krayn*, *Keren* 's a t. német szóból eredett, *) és *Túróczy* koránál nem igen régibb lészen; mert nyilván mondja: „*Propter quod* (tudniillik az általkelés miatt) *et eadem* (villa *kelenfeuld*) *hoc vocabulo denominata dicitur.*“ — Ezekből tehát látni való, hogy sem a *Szent Gellérd* hegyét *Kelény bértznek*, sem a *Tabánt*, vagy az alatt lévő terséget *Kelény földnek* nem nevezhetjük.

Hallottuk: hogy *Anonymus* 900. dik évre, midőn *Rákos* mezejéről által keleti *Óseinket* a *Dunán*, *Pestet* nem említi: *Keza Simon* ellenben azt nyilván meg nevezi; már pedig ha *Pest* későben épült volna, és Magyar eredetű *Város* lenne, *Anonymus* az LVII. Részben, mellyben *Pestről* első emlétést tészén, szokása szerint szóllana eredete felől, sőt építőjét is meg nevezné; de 957. — 971. év taira szólóban *Pestnek* eredetét elhalgatván, csak futolag mondja: hogy *Taksony Fejedelem Pest-Várát* egyéb számos helyekkel a *Bulgár Földről* nagy sereg *Ismaelitákkal* hozánk költözött *Billa* és *Baks testvér fő* nemeseknek ajándékozta; 's hogy ugyan ezek népségöknek két részét *Pest-Vár* jobbágyaivá tették.“ Tehát *Pest* a Magyar *Nemzet* ide jöttékor már fön állott. — Régibb létére

*) Úgy velem, mintha a *Creynfeld* 's a t. német el nevezés némelly *Chriemhild* nevű *Burgundi* aszszonyságról költsönöztetett volna, kit *Das Lied der Niebelungen* esmeretes rege *Etselburgba* szállit 's a t. Szöll róla *Keza Simon* is *Chron. Lib. I. Cap. IV.* különösen pedig a *Kelemföldet Crumheltnek* nevezi.

mutat *Sláv* neve is „*Pescht*, úgy mond *Engel Keresztely Úr Geschichte des Ungrischen Reichs Wien 1813. II. B. S. 82. wie es eigentlich heisst, vom Alt-Slavischen Pescht, bedeutet einen Ofen.*“ 'S valóban *Pescht*nek hívja a' kementzét IX. században élt, 's még dicső *Eleink'* ide jöttök előtt 868-ban meg halt *Szent Cyrillus*, különösen *Dániel Profétának III. Részében*; ő tudniillik a' *Sláv* Nemzetet Keresztény hitre térítvén, számára le is fordította *Szent Írásnak* nagyobb részét, a' mit a' Tudósak sem tagadnak: a' fölhozott Részben 6 *versben*, a' három *Zsidó* ifjakról, kiket *Nebukadnezár* az égő kementzébe vettetett, e' kép fejezi ki magát: *Astse ne poklonite sza, vtoj tsasz werszeni budete v pests ognem gorjastuju*“ az az *Ha* pedig valaki *nem imádja* le-borulván (a' bálványt) azon órában az égő kementzébe vettetik. Enél fogva tehát, ha *Pest* valóban *Sláv* szó, a' min többé okosan nem kételkedhetünk, következik, hogy maga a' *Város* is *Tót* eredetű, 's így *Taksony* Vezér alatt 947. — 971. tájban nem épült, hanem régibb; tovább, hogy ha a kementzét *Hazánk*nak némelly táján valóban *Pest*nek nevéznék, ebből csak az következne, hogy ez a' szó is a' *Tótokról* ragadt a' *Magyarokra*.

Fontosabb lenne *Pest* eredetének fölvilágosítására nézve, ha ki tapogathatnánk, mi adott légyen okot a' *Tótoknak* ere az elnevezésre? T. T. *Jankovich Miklós* Úrral a' *Magyar Szó Nemzésében* a' 71. lapon úgy tapasztalom, mintha *Szent Gellérd Hegye* vévődött volna *Kementze* értelemben, mellyből, mint egy tüzes kementzéből csurog a' forró víz; nem pedig a' *mész égető kementzék*, a' mint *Oláh Miklós* írja. Tisztelt *Jankovich Úrnak* észre

vétele valóban igen helyesnek látszik lenni, és hihető, hogy a' Tótok *Szent Gellérd Hegyét* ez oknál fogva nevezték *Pestnek*; így legalább az *Ó Budai* és a' mái *Császár* langyabb fürdőkét, az itt csurgó melegebb vizektől meg különböztették. — Ere az esetre a' *Budai* részen lévő *Pest* régibb lenne, és a' mái *Pestre* eről vévődött volna által a' *Pest* elnevezés. 'S ha ez úgy van. akkor meg engedem, hogy a' mostani *Pest Taksony* alatt épült; mivel, a' mint alább látni fogjuk, határának nagyobb része úgy is a' *Budai* félen volt; minthogy Dunán innen, 's Dunán túl lévő *Pest* egy Város vala. — Tudnillik a' *Bulyár* földről jött nemes emberek a' mái *Pestet* fekvése miatt alkalmasabb helynek látván lenni a' kereskedésre a' hegyes *Budai* részen álló *Pest* városánál; a' Duna bal partján telepedtek le, és az ott áltálok készült Várost, mivel a' *Budai* részen lévő *Pestnek* határan feküdt, hasonlóképen *Pestnek* nevezték, 's ez az oka lehet, hogy eredetét elhalgatta *Anonymus*; mert a' mái *Pestet* nem nézte különös Városnak, amint valóban nem is volt, mellyet az-után nekik ajándékozott *Taksony* az itt volt várral együtt. „*De terra Bulár*, úgy mond *Anonymus* az LVII. Részben, *venerunt quidam nobilissimi domini, cum magna multitudine Hismacitarum, quorum nomina fuerunt: Billa et Bocsu, **) *quibus dux (Tocsun) per disersa lo-*

*) *Billye* és *Bocsa* Helységek máiglan is fön vannak *Pest* Vármegyében. Észre kell itt vennem: ha mind a' két Duna partján lévő *Pest* már akkor nem egy város vala, a' mostani *Pestet* *Billye* és *Bocsa* fő nemes emberek inkább tulajdon nevökről nevezték volna el,

ca Hungarorum condonavit terras, et insuper Castrum, quod dicitur Pest, in perpetuum concessit. Billa vero et frater eius Bocsu, a quorum progenie Ethey descendit, inito consilio, de populo secum ducto, duas partes ad servitium praedicti castrum concesserunt, tertiam vero partem, suis posteris dimiserunt.“ — Igen helyesen magyarázza Anonymus szovait Engel Keresztely Úr *Históriájának* I. Reszében a' 96. lapon: „Schon Taksony hatte angefangen einzusehen, dasz die beständigen Kriege und Streifereyen den Stamm der Nation zu sehr verdünnten: er berief neue Pflanzbürger, mahomedanische Bulgaren aus der asiatischen Bulgarey, Ismaeliter wegen ihres Muhamedismus: Chalisier *) wegen ihrer Sitze an der Mündung der Wolga ins Caspische (Chwalinskische) Meer, und Bessarmerier (Böszörmény) ebenfalls wegen der Nähe ihres Vaterlandes an Armenien, genannt. Diese Ismaeliter, für den Handel sehr eingenommen, wählten sich zu ihrem Hauptorte das herlige Pesth, als einen zum Handel sehr bequemen Platz; und Billa und Bocsu, ihre Anführer, wurden erbliche Obergespänne des Pesther Comitats, unter den Bedingungen, wie andere“ az az, hogy Pest Vármegyének csak egy harmadát bírják; két része pedig a'

hogy sem az esmeretlen nevét meg hagyják. Azonban senki se gondolja hogy Pest talán Szerecsen szó; mivel P. betű nincsen az Arabs, Szyrus, Zsidó és Chaldeus nyelvben.

*) Kétségen kívül Kálló és Kálax nevű Helységek ő tőlök vették nevezeteket. Olvassad Révay János Miklósnak illy czímű Munkáját: *Antiquitates Litteraturae Hungaricae.* 29. §. 34. lapot.

Fejedelmé légyen. Gyönyörűen meg egyeznek *Anonymus*' szovai Kálmán király törvényével: „*Quisque Comitum in Comitatu suo, tertiam ubique partem habeat de tributo. Rex vero ad plenum, de tributo omnium, similiter duas partes habeat.*“ *Decret. Lib. II. Cap. 78.* — és II. *András* arany bullájának 29-dik czikkelyével „*Comites iure Comitatus sui tantum fruuntur: cetera ad Regem pertinentia; scilicet cibrones, tributa, boues, et duas partes Castrorum Rex obtineat.*“ *Anonymus* tehát hiteles Író; mert *Históriájának* nagyobb részét *Törvényeinkből*, és *Okleveleleinkből* hebizonyíthatjuk; várja is a' Haza, hogy a' *Magyar Tudós Tórsaságnak* Valamelly Tagja, ót a' hamis vádtól meg mence.

Nem-de *Ismaelitákról*, kiket *Turótzai Kronikása* a' II. Rész' XXII. Fejezetében *Saracenusoknak* is nevez, nyilván szóllanak nem csak a' *Várad Regestrum* §. 38. 41. és 192. — de még *Törvényeink* is; különösen *Sz. László* I. K. 9. Fej. és *Kálmán* I. K. 46. 47. 48. 49. Fej. és a' *Zsidóktól Sz. László* I. K. 10. Fej. *Kálmán* I. K: 74. 75. II. K. 1. 2. és 3. Fej. II. *András* arany bullájának 24. czikkelyében szem látomást meg különböztetnek. *Péterfy Károly Concil* P. I. pag. 19. „*Ismaelitae iidem, úgy mond, qui Mahumetani.*“ De mind ezekből *diplomatice* még nem bizonyos, hogy *Pest* valóban *Ismaelitáknak*, avagy *Saracenusoknak* gyarmatja; azok' kedvökért tehát, kik netalán *Anonymusnak* hitelén kételkednek, ide szerkesztem III *Honorius Pápanak* bulláját, mellyből látni való, hogy II. *András* Király *Szent Földre* indultában, *Jolánta* hitvesének, többi között a' *Pesti Szerecsenektől* járt jöve-

delmeit ára az esetre hagyta, ha szarándok-
sága alatt halála történe:

Honorius Episcopus Seruus Seruorum Dei,
Jolentae Hungariae Reginae illustri salutem,
et apostolicam benedictionem. Justis peten-
tium precibus dignum est nos facilem praebere
assensum; et si vota pia a rationis tramite non
discordent, effectu prosequente, complere. Cum
igitur charissimus in Christo filius noster *An-
dreas* Hungariae Rex Illustris profecturus ad
terrae sanctae subsidium, de assensu suorum
principum ordinauit: vt si eum naturae debi-
tum soluere in peregrinatione contingat, tu pro
octo millibus marcarum argenti, in quibus no-
mine donationis (dotis) propter nuptias, tibi
tenetur, sales, qui per *Marusium* descendunt,
percipias, et *prouentus Saracenorum
de Pesth*, ac Comitatus de *Budeir* (talán
Budrug) quousque tibi sit de praedicta summa
pecuniae plénarie satisfactum. Et si, postquam
tibi praedicta pecunia soluta fuerit: volueris
in Hungaria remanere, quandiu vixeris, red-
ditus habeas Comitatus praedicti; idem Rex
nobis humiliter supplicauit, vt huiusmodi or-
dinationem apostolico dignaremur munimine
roborare Nos ipsius, et tuis precibus grato con-
currentes assensu, ordinationem eandem, sicut
prouide facta est, et in eiusdem Regis authen-
tico plenius continetur, auctoritate apostolica
confirmamus, et praesentis scripti patrocinio
communimus. Nulli ergo omnino hominum li-
ceat hanc paginam nostrae confirmationis in-
fringere, vel ei ausu temerario contraire; si
quis autem hoc attemptare praesumpserit, in-
dignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum
Petri et Pauli Apostolorum eius, se nouerit

incursurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum, XVIII. Kalendas Junii. Anno Secundo.“ az az 1218.

Hiteles példányból.

Úgy ám, ha *Pest Szerecsenek* gyarmatja volt, mondja Valaki, miért nevezi azt *Rogerus Miserabile Carmen XVI.* Fejezetében *Németek Városának?* „*Ipse (Bela IV.) de Strigoniensi et albensi ciuitatibus, quae ad eam tantum diaetam distabant* (egy napi útát akart mondani) *exercitu congregato, confestim transiuit Danubium, et in magna, et ditissima Teutonica villa, quae Pesth dicitur, Budae opposita, ex altera parte Danubii, moram traxit: suos ibidem cum exercitu expectans principes, comites, et barones.*“ Sőt már *Szent Gellért Biographusa* a' Duná jobb partján lévő *Pest* részében történt csudákról értekezvén, itt Németeket emlét: „*Virgo teutonica oculis caliginosis, tactu manuum eius, oculorum promeruit sanitatem.*“ — Tudniillik már *Geyza* Vezér alatt külömbféle *Nemzetek* vándorlottak *Hazánkba*, kik leginkább a' *Varosokban* telepedtek le; 's így a' *Németek* öszve vegyülhettek a' *Pesti Szerecsenekkel.* Ezek későbbben *Valások* miatt ország szerte *fólosztattak.* *Szent László I. K. 9.* Fejezete szerint: *De negotiatoribus, quos appellant Ismaelitas, si post Baptismum ad legem suam antiquam, per circumcisionem, rediisse inuenti fuerint, a sedibus suis separati, ad alias villas remoueantur. Illi vero, qui inculpabiles per iudicium apparuerint, in propriis sedibus, aut aedibus remaneant.*“ — *Allításom* valósága még *kitetszetőbb Kálmán Királynak I. K. 47.* Fejezetéből:

„*Unicuique Villae Ismaelitarum Ecclesiam aedificare, de eademque villa dotem dare praecipimus. Quae postquam aedificata fuerit, media pars Villae Ismaelitarum emigret, sicque aut extrinsecus sedeant, aut quasi vnius moris in domo: Mater autem nobiscum vna, eademque Christi indiuidua vnanimiter consistat.*“ — Ezen okoknál fogva tehát nem csuda, ha Pesten már XIII. század közepe felé a' Németek számokra és gazdaságokra nézve föllül halladták a' Szerecseneket.

§. VIII.

A' mái Pest nem épült Trans-Aquincum dűledékein.

Elhúnyt Schönwisner Istrán *Comment. Geogr. in Romanor. Iter per Pannoniae ripam* című Könyvében P. II. a' 206 lapon olly vélekedésben vala, mintha Pest azon a' helyen épült volna, a' hol hajdan Rómáiak allatt Trans-Aquincum Ór-Vár állott: *Opinione mea, úgy mond, Castelli Románi contra Aquinci rudus est, quod ad Pestum e regione Aquaticae, Praesidiique Budensis conspicitur. Memini equidem esse, qui hos muros ad Sigismundum Hungariae Regem referant, eoque loco pontem lapideum strui coeptum putent. Verum nullo id probant documento. Hoc itaque Trans-Aquinci rudus, haec nobilissimae Pestiensis Ciuitatis incunabula puto. Bonfinius Dec. I. Lib. I. pag. 5. et 20. Pestum ad imitationem Paesti Italici dictum putat Coniectura haec mihi non perinde, atque Belio minium audax videtur. Plu-*

ra]enim Pannoniae loca habuerunt illo tempore nomina ex Italia petita: sic Bononia, Altinum etc. imo ipsum Aquincum, quam prope ad Aquinum accedit. Itaque et castrum militare, contra Aquincum in altera ripa positum, accipere potuit nomen in Italia vsitatum, quale Pestum fuerat, Graecis quondam Possidoniã vocatum, in agro Lucanorum iuxta mare Tyrrhenum teste Ptolemaeo Geogr. Libr. III. Cap. I. situm.“

T. T. Jankovich Miklós Úr Magyar Szó Nemzésében az 56. lapon szinte illy formán nyilatkoztatja ki magát: „*Pestnek tája, úgy mond, Trans-Aquincum, a' hol tudniillik a' Római excubiák tornya állott, melly Római épület maradványjának tulajdonitom én azon még egy részében fen álló dűledékeket, mellyeken Szent János Kápolnája építetett; mert hogy köz hírből 'Sigmund Király hidjának állitsam, egy Történet Író, vagy oklevél által sem tudósítatom. Magok a' dűledékek is Ó Budán a' hé víz folyása mellett találtató Római építés, és kő forasztás módjával egészen meg egyeznek.“*

Olly írott emlék kő ugyan, mellyen Trans-Aquincum, vagy Trans Acincum név nyilván előjöne, mind eddig még sehol sem födeztetett föl. *Idatius* azonban, és a' *Notitia* nem csak *Aquincum* Városról, hanem *Trans Acincum* Véd Várról is, melly a' Duna bal partján *Aquincum* erányában állott, név szerént szólának. A' *Noticiában* ezeket olvasni róla: „*Auxilia Vigilum contra Acinco, trans in barbarico*“ — és: „*Praefectus Legionis Trans Acinco.*“ — *Idatius* pedig *in Fastis ad an. 294. Constantius* és *Maximianus Consulokról* szólóban:

„His, úgy mond, *Coss. Castra facta in Sarmatiâ contra Acinco, et Bononia.*“ Tulajdon neve tehát nem volt, hanem az innen eránnyában állott *Aquincum*ról, *Trans Aquincum*-nak neveztetett; következőleg e' Véd Várat *Buda* eránnyába (hol ez előtt *Nepomucenus Sz. János*' Kápolnája a' Duna parton állott, de nem régében, midőn a' part kövekkel kirakatnék, föl bontatott, dűledékeit pedig már a' föld borétja) nem helyheztesztethetjük; mert *Ó Budának* a' vagy *Aquincumnak* fekvésével meg nem egyez. Ezen föllül az itt látszott dűledékek eredetéről hitelesen tudósít bennünket *Bertrandon de la Brocquiére*, az úgy nevezett *Jó Fülöpnek Burgundi Hercegnek Lovásza*, ki 1433. évben *Szent Földről Magyar Ország*on keresztül utazott, és az emlétett dűledékeket *Engel Keresztely Úrnál, Geschichte des ungarischen Reichs* II. Th. S. 374. e'kép írta le: „*Ich kehrte (von Ofen) zurück nach Pesth, da fand ich sechs, bis acht französische Familien, welche der Kaiser (Sigmund) dahin geschickt hatte, um an der Donau, gegenüber seinem Palaste einen grossen Thurm zu errichten. Seine Absicht war, hier eine Kette zu befestigen, mit der er den Flusz sperren könnte. Man ist versucht zu glauben, dass er hiebey den Thurm von Bourgogné nachahmen wollte, der vor dem Schlosse l' Ecluse steht; *) aber ich glaube nicht, dass seine Absicht hier ausführbar sey: der Flusz ist zu breit. Ich hatte die Neugier-*

*) *Fort de l' Ecluse* eine enge Passage, und sehr wichtiger Pass nach der Schweiz, zwischen der Rhone, und den Schweizer Gebirgen.“ *Hübner János: Vollständige Geographie* 1758. I. Th. S. 221.

de, den Thurm zu besehen. Er hatte schon die Höhe von etwa drey Lanzen erreicht, und man sah rund herum eine Menge gehauener Steine liegen; aber die Sache war dabey geblieben, weil, wie man sagte, die Maurer, die das Werk angefangen hatten, abgestorben waren, und die überlebenden nicht soviel verstanden, um es fortzusetzen.“ ’Sigmund 1416. évben fordúlt meg Franczia Országban, e’kor küldé Pestre és Budára a’ franczia Kőmiveseket, ’s így ezek a’ dűledékek 1417. évnél nem régiebbek. Azért akarta pedig ’Sigmund el zárni a’ Dunát: hogy a’ Hajók vám nélkül túl ne övezhessenek. Régi időben tudniillik Sz. László, és II. Geyza királyok adományából az Ó Budai Prépost és Káptalan szedte Dunán a’ vámot; de később Buda mentében annyira meg szaporodott a’ vám szedés, hogy azt nem csak az Ó Budai Ekklesia, az itt volt, és a’ Nyulak Szigetében élt Apátzák: de az Ó Budai Vár Nagy, nemkülömben a’ Fel-hé-vízi Prépost is szedette; ezért pedig sok pör ’s patvar, sőt gyilkosság is történt: annak okáért ’Sigmund a’ vám szedésen könnyebéteni akarván, az említett Torony építéséhez fogott; de azt is, valamint több másféle intézeteit félben szakasztotta. Trans Aquincum Véd Várat tehát nem e’ tájon, hanem Ó Buda erányában kell nyomoznunk. ’S valóban az úgy nevezett Ördög Malomnál Ó Budának erányában a’ Szántók fedezték föl Trans Aquincum alapköveit, midőn 1812. évben Göttersdorffer János Pesti Polgárnak e’ben a’ dőlőben lévő földjét vetés alá forgatnák. Olvassad T. T. Haliczky Antal Úrnak ez eránt közlött Értekezését az 1820. évi Tudományos Gyűjteménynek III. Kötetében, a’ 9-dik lapon. „Rövid Értekezés egy Hidvárról (de Mu-

nimento Pontis), melly a' Pesti Duna parton a' Régi Római Aquincum, a' mostani Ó-Budának által ellenében állott, és némelly Vincentia nével megkülönböztetett Téglákról, mellyek az említett Hídvárnak Omladékaiban találtattak. Szóll e'ról a' Véd Várról Miller Jakab Ferdinand-is Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici czimű Munkájában a' 278. lapon. E'féle Véd Várak elkerülhetetlenül szükségeseek voltak a' Római Birodalom föltartására; mert a' Duna sokszor befagyván, könnyen az Ór Seregekre csaphattak a' Barbarusok. Caesar szerint de Bello Gallico Lib. II. Cap. V. et IX. Lib. VIII. Cap. IX. a' Rómaiak Hidak' végeihez is ilyen Ór Várakat szoktak építeni; hihető, hogy Valentinianus hídja is, mellyet Ammianus Marcellinus Hist. Libr. XXX. Cap. V. e'kép emlét: „Valentinianus Acincum prope castra commouit: nauigiisque ad repentinum casum coniunctis, et contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, e' helyen állott.

§. IX.

Mind a' két Duna parton fekvő
Pest egy Város volt.

Már említettem, hogy Buda és Pest eredetétől fogva egy Város volt; e' helyen kell tehát állítasomat bebizonyítanom: mivel csak e'ből mutathatom meg, miért neveztetett haddan mind a' két Város Pestnek. IV. Béla Király 1244-dik évi Privilegiumában, mellyet Tatar járás után újlag adott a' Pesti Polgá-

roknak, nyilván szóll mint a' Dunán innen, mint pedig a' Dunán túl lévő *Pestról*; már pedig ha *Pest* akkor két különös Város lett volna, hogy adhat vala nekik ugyan azon egy levelet, holott mind egyiknek ha már egy szabadságot, de még is két különös levélben kellett volna adni. — *Zápolya István* Palatinus 1496. évi elítelő levelében IV. *Béla* Királynak említett Privilegiumáról illy tanúbizonyságot téssen: „*Literarum per Procuratorem Judicis, Juratorum, ceterorumque Ciuium, et Incolarum, Ciuitatum Budensis et Pesthiensis sub vna et eadem Libertatis Praerogatiua vtentium, et gaudentium, prima litera olim Domini Belae Regis priuilegialiter exorta, duplici sigillo eiusdem impendenti vallata, hunc tenorem continebat.*“ *) — *Secunda vero ipsarum condam Michaëlis Ország, alias Palatini litera priuilegialis ad modum libelli Budae sexto die festi natiuitatis beati Joannis Baptistae, anno incarnationis Dominicae millesimo, quadringentesimo septuagesimo septimo priuilegialiter edita, sigillo eiusdem authentico impendenti communita, series iam tactarum literarum dicti olim Domini Belae Regis praesentibus verbaliter insertarum, libertates dictorum Ciuium et Incolarum Budensis et Pesthiensis Ciuitatum eisdem innouatarum in se continebat. Et quemadmodum eadem literae ipsius olim Domini Belae Regis duas Ciuitates, ac denominatio-*

*) *Béla* király Privilegiumát olvashatni *Kapri-nai Istvánnál Hist. dipl. Hung. P. I. p. 484. Katona Istvánnál Hist. crit. T. VI. p. 44. Kovachich Györgynél a' régi Curialis irás módjának formáji között. F. T. Fejér György Úrnál Cod. Diplom. T. IV. Vol. I. p. 326. 's a' t.*

nes Pesth appellatas, unam scilicet ex una parte Danubii, aliam vero Minorem ultra Dunubium habitam fuisse, et esse testabantur; similiter etiam tenores. literarum dicti condam Domini Michaelis Palatini.“ etc. Sexta namque earum litera, Dominorum Praelatorum, Baronum, Nobilium, et Procerum huius Regni Hungariae universorum in Pesth in conuencione eorum generali in festo beati Viti et Modesti Martyrum, Anno Dominicae Incarnationis millesimo, quadringentesimo quadragesimo sexto privilegialiter exorta, Sigillo communitatis Universitatis ipsius Regni impendenti munita, habens in se series literarum condam Domini Alberti Regis, continentes in se series literarum condam Domini Laurentii de Hedrehwara Palatini, habentium in se similiter verbaliter tenores praescriptarum literarum olim Domini Belae Regis, libertates ipsarum Ciuitatum Budensis et Pesthiensis in se seriatim continentium, post expressionem et declarationem libertatum, praerogatiuarum et exemptionum dictarum Ciuitatum Budensis et Pesthiensis numero et ordine, in eisdem literis Domini Belae contento, praedictas utrasque Ciuitates Pesthiensem scilicet et Budensem concernere, idem Dominus Laurentius Palatinus adinuenisset, easdem ipsis Ciuibus, et Ciuitatibus iam tactis, tenore ipsarum literarum dicti Domini Belae Regis, in suis literis transcribi faciendo, eisdem Ciuibus duxisset concedendas.“ etc.

Ha tehát IV. Béla királynak 1244. évi Privilegiuma mind a két Pestet érdeklette; következik, hogy elejéntén valóban mind a kettő egy Város volt. Sokkal világossabban kitetszik még állításom a következő történetből. —

Minekutánna IV. Béla király azon a' hegyen, mellyen mostanában Buda fekszik, Várat épített: „*Inter alia castra, defensionis regni congrua, in monte Pestiensi castrum quoddam extrui fecimus refertum multitudine hominum numerosa.*“ Schier Buda Sacra pag. 101. Veszprém völgyéből Nyulak Szigetébe hozatta Margit Leányát az ott újonnan allapított Monostorba. „*Verum ne sic videremur circa temporalia intenti (úgy mond ugyan azon levelében) ut nostram considerationem in eis solummodo (az Országnek lábra állításában) habentes, a spiritualibus et religiosis abstracti videremur, insedit, non sine instinctu, vt credimus, diuino, Regio cordi nostro, vt prope castrum ipsum, in insula Danubii, Religioni satis congrua, monasterium (templum) ad honorem gloriosae Genitricis Dei, et Virginis Mariae, ac circa ipsum monasterium (templum) coenobium, seu claustrum, in quo Deo deuotae virgines Regi Regum, Virginis Filio famularentur, construi faceremus, iuxta exigentiam obseruantiae regularis. Et vt deuotio nostra Deo, quem latere nihil potest, cognita, etiam proponeretur ceteris in exemplum, et in lucem proferatur, deuotionis in subditis propagandae; filiam nostram, Dominam Margaretam — in ipso coenobio posuimus, Deo, quoad viuet, et gloriosae Virgini seruituram.*“ És a' Pesti hegy Újvárának piacsz, avagy vásár jüvedélmeit ennek a' Monostornak ajándékozta: „*Et quia de ipsius coenobii quieto statu, et conuersatione tranquilla nostro cordi insederat non immerito grauis cura, inter alia, quae ipsi coenobio, seu monasterio liberalitate regia duximus conferenda — — dedimus et tradidimus de foro, seu mercatu ipsius castris (Montis Pestiensis) ac quae-*

dam alia iura ad nos pertinentia.“ — Egy más adomány levelében pedig, melly szinte 1255. évben költ: ezeket mondja: „*Ad uniuersorum notitiam volumus peruenire: quod nos tributum fori siue solempnis, seu cotidiani in Castro Pestiensi, nec non extra districtum eiusdem Castri, quod nobis prouenire solebat, Monasterio Sanctae Mariae de Insula Leporum, ad sustentationem sororum — donauimus et contulimus perpetuo possidendum.*“

Történt pedig, hogy ezek az Apátságok nem csak a Pesti hegy Várában tartott vásár jövedelmeit: de a mostani Pest Városának e'féle vamját is, Béla király ajándéka mellett magoknak tulajdonítavák; azért pörbe idézték a Polgárokat, mellyet Tamás Esztergomi Érsek 1313. évben e'kép ítél el: „*Nos Thomas — significamus — Quod cum inter procuratores Dominarum Sororum, et Sanctimonialium gloriosae virginis de insula leporum ex vna parte, et inter ciues castri Budensis, et suburbia eiusdem, ac de antiqua Pestensi (érte a mai Pesti Polgárokat) ex altera contentio mota fuisset super eo, quod praedicti ciues assererent, quod tributarii Dominarum earundem ultra id, quam deberent, tributum a mercatoribus exigerent; — contra — iidem procuratores Dominarum earundem assererent, quod — in antiqua Pest, vel in suburbio Castri Pestiensis, libere tributum a mercatoribus exigere (ipsi Ciues) non permetterent — Nos vero perlectis quibusdam litteris principalibus super collatione eiusdem tributi emanatis, Domini Belae quondam Regis Hungariae — inter alia comperimus, quod ipse Dominus Rex tributa fori siue solempnis, siue quotidiani, in Castro Pestiensi, nec non extra districtum eiusdem castri, quod eidem*

Domino regi prouenire solebat — Sanctimonialibus praedictis, pro sustentatione earum, in perpetuam eleemosynam praebebat; et quia praetextu clausulae, extra districtum castris praedicti, ciues asserere videbantur, quod in suburbio, et in antiqua Pesth tributum solui non deberet Dominabus praedictis; nos quia comperimus, quod per spatium quinquaginta et octo annorum (az adomány tudniillik 1255. évben történt) et de suburbio castris Pesthiensis — tributum exactum fuerit in locis praedictis: quia etiam comperimus, quod priuilegia Stephani (V.) et Ladislai (cuni) — Regum — interpretabantur illud idem expresse de Pesth antiqua, et de Suburbio castris Pesthiensis mentionem facientes, quod ibidem deberet tributum solui Dominabus antedictis — Nos igitur — interpretamur et exponimus, quod ubique in districtu Pestiensis Castris, siue in suburbio, siue in antiqua Pest tributum solui debeat Dominabus ante dictis.“

Hollós Mátyás, és II. Ulászló idejében ismét meg tagadták a' Polgárok ezt az adót; azért Mátyás 1465. évi levelében ezeket vallja: „Concessimus: vt — eadem Dominae Sanctimonialibus huiusmodi tributa in eisdem Ciuitatibus (Budae et Pestini) prout prius concessa fuerunt, etiam deinceps in perpetuum exigi facere possint.“ — II. Ulászló pedig 1492. évi levelében ezeket mondja: „Wladislaus — Fidelibus nostris prudentibus et circumspectis Iudicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum nostrarum Budensis et Pestiensis, salutem et gratiam. Intelleximus ex querela et supplicatione Religiosarum Dominarum Sanctimonialium de Insula Leporum, qualiter non nulli essent — qui tributum eisdem Sanctimonialibus in his

duabus Ciuitatibus nostris per diuos Reges Hungariae in perpetuam eleemosynam salutifere dispositum et exigi concessum — soluere non curarent.“ —

Már ha mind a' két Duna parton fekvő Pest nem egy Város volt, mi jussal követhették az Apátzák ezt a' vámot még a' mostani Pest Városának akori Polgarain-is? de jól tudták ők, hogy a' *Pesti hegy Újvárának districtusa* alatt értetődött hajdan a' mai Pest is, e'nél fogva hoztak a' Birák illy ítéletet, a' minőt hallottunk. — Azomban, ha mind ezek mellett is Valaki még kételkedne, hogy Buda és Pest hajdan egy Város volt; olvassa előítélet nélkül, a' mit e' két Városnak volt polgári állapotjáról lejelbb mondok: és nem kétlem, meg fog győződni állításomnak valóságáról.

Föl jegyzésre méltó még az is, hogy a' Duna bal partján igen csekély volt Pestnek határa; mert azt a' *Nyulak Szigetének* által ellenében állott *Új-Becs*, és *Jenő* helységek egészen le felé szoritották; némelly 1281. évi határlevélben *F. T. Fejér György Úrnál Cod. Dipl.* — Tom. V. Vol. III. pag. 109. ezeket olvashatni: „*Cursus autem metarum dictae terrae Ujbech — hoc ordine distinguuntur: prima meta incipit iuxta Danubium super magno fossato, quod circuit villam Pesthiensem, a parte villae Jenő, supra Palatium Comitis Vernerii, in cuius capite sunt duae metae, et vadit supra ipsum fossatum vsque viam, quae ducit in Vaciám.*“ Délre sem volt nagyobb határa, *T. T. Jankovich Miklós Úr* szerint *Magyar Szó Nemzésében* a' 69. lapon: *Grassalkovich* pedig, úgy mond, *Soroksár határozása* alkalmatoságával a' határokat egész a' *Ketskeméti Kapuig* bévinni akarta; de a' *Fáy Familiának* is levelei

többféle birtokokról szóllanak, mellyek most Pest Város határában békapcsoltattak.“ — De napkeletre sem terjedt meszebbre Pest Városának határa; még azt IV. Béla király Tatár járás után 1244. évben *Kewer* (Kő-ér) földel, az úgy nevezett mái *Steinbruch*-kal meg nem tóldotta, határának nagyobb része tehát *Buda* részén feküdt; azonban róna fekvése miatt kereskedésre alkalmasabb lévén a' Duna jobb partján lévő hegyes *Pestnél*, népsége nőttön nőtt, 's csak hamar Szabad királyi városá lett, már *Szent Gellérd Biographusa* *Pestet nyilván Ciuitas*-nak nevezi: „*Cum ergo maxima discordia orta fuisset inter Petrum Regem, et Vngaros, Vngari miserunt solempnes nuncios, post filios Wazul, Endre, Bela et Leventhe, qui erant de genere Sancti Stephani, petentes eos, et de Polonia ad Vngariam venirent, sicque Bela ibidem remanente, Endre et Leventhe ad Vngariam venerunt, confluitque ad eos universa multitudo Vngarorum in Ciuitate Pest.*“

*) De az Ország Biráji is 1496. évi elitelő levelekben *Pestet* azok a' Városok közé számlálják, mellyek *Szent István Királynak* köszönik Szabadságaikat: „*Ex tenore praedictarum Literarum olim Domini Belae (IV.) Regis pro parte Ciuium, hospitum, et incolarum Ciuitatum Albensis, Budensis, Pesthiensis, et Strigoniensis dabatur intelligi — — temporibus antelati Sanctissimi Regis Stephani, prout idem Rex pius Bela (IV.) literis suis praedictis mediantibus profitebatur, Civitates ipsas, consequenterque*

*) A' Legendának Leirója *Levente* alatt, melly szó bajnokot jelent, különös személyt értett. Olvassad *Dan. Cornides Reg. Hung. Geneolog.* pag. 205.

Populos et Hospites, ac Ciues et Incolas earundem, ab omni exactione, seu solutione tributaria exemptos, atque libertatos fuisse, et esse, assertiue recitando, huiusmodi libertates, exemptiones ipsis Ciuitatibus, et earum Incolis, non per suam Maiestatem (Belam IV.) datas: sed per praedictum Sanctissimum primum Regem Hungariae datas et concessas; per ipsum Dominum Belam Regem, cum eadem libertates ipsarum Ciuitatum eidem Domino Belae Regi fuissent notoriae, propter amissionem et combustionem Priuilegiorum eorum per insultus Tartarorum casualiter amissorum, temporibus successiuis, diuersisque annis tantummodo renouatas extitisse.“

E'ben a' levélben Buda nevezet alatt a' Duna jobb partján fekvő Pest értetődik, ez már XI. században szinte virágzott Szent Gellérd Legendája szerént. El mondván a' Biographus, hogy Sz. Gellérd Püspök többi társaival meg hallotta Endrének Pesten létét, hozzá teszi hogy ki-indult volna Székes Fejérvárból, és Pestre sietett: „*Cumque predicti Episcopi, úgy mond, venissent ad locum, qui dicitur Dyod, in Ecclesia Sancte Sabine Sanctus Gerardus missam celebravit — — deinde perrexerunt versus portum Danubii, Beatus autem Gerardus, cum esset brevis statura, omnesque vires suas in seruicio Dei funditus consumpsisset, currus subueccione utebatur; cum autem ad portum Pest venisset, ecce quinque viri impii, vata et complices eius — — irruerunt in episcopos et socios eorum, et eos lapidibus obruerunt, beatus vero Gerardus eos, quos lapidabant, indesinenter signo crucis insigniebat — at illi hoc viso, multi magis seueiebant, et impetum fecerunt in eum, et euerterunt currum eius in ripam Danubii, ibique*

*abstracto eo de curru eius, in biga positum de monte Kreenfeld submisserunt, *) et dum adhuc palpitarret cor eius, in pectore lancea percussus, ac deinde super vnum lapidem ipsum traquentes, contriuerunt cerebrum eius, sicque gloriosus martir Christi ex huius mundi erumpnis ad eternam beatitudinem transmigravit in anno Domini millesimo quadragesimo septimo — sequenti autem die in Ecclesia beate virginis in Pest (a' Budai részen fekvő Pesten) cum maximo planctu tumultatus est. — Cum igitur septem annis corpus Sancti Gerardi, vbi tumultatum fuerat, sub terra tacuisset, Maurus Episcopus Chanaudiensis, et Philippus Abbas — abierunt ad regem Endre — petentes, quatenus corpus beati Gerardi Martiris, quod sepultum esset in Capella beate Virginis in Pest, permetteret libere ad sedem Merisenam transferre.“ **)*

Hogy a' Biographus itten Buda részen lévő Pestet érti, már csak aból is bizonyos; mert Buda, és nem Pesten építettett későben tiszteletere egy Templom, Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 111. 1391. évre többi között ezek jönek elő: „Donatus permissione Diuina, ab-

*) Szent Margit életében a' 329 Izpon olvasom: „Esmeg vala egy ifflju, ky lukozyk zent Ersebet azonnak Ispitalyaban, zent Gelyert hegye elat, melly hegy azért mondatyk zent Gelyert hegyenk, mert regen az hegynek alatta euleteul valt meg zent Gelyert az hegyellen kemeny pogau Magyaroktól“

**) Olvassad S. T. Gróf Battyányi Ignätz Erdélyi Püspöknek illy czimű könyvét: Sancti Gerardi Episcopi Chanaudiensis Scripta et Acta, melly Károly Vajszótrótt 4. réttben 1790. ben jött Világosságra.

bas monasterii B. M. V. Scotorum in Wyenna. Ordinis S. Benedicti Pataviensis diocesis, iudex vnicus in causa, seu in causis infra scriptis a sede Apostolica specialiter deputatus, honorabilibus viris dominis S. Mariae in Pest, et S. Gerardi sub Monte Pestiensi Ecclesiarum Plebanis, Vesprimiensis Diocesis — salutem in Domino.“ Pest neve alatt fordúl itt elő Buda; mert bizonyos, hogy ez előtt a' mái Pest Váczsi: Buda pedig Veszprémi Püspökség Megyéjéhez tartozott. A' ki még kételkedik, olvassa *Isthuanffy Miklós* Historiáját különösen Lib. VIII. *Jouiuist Hist. sui temporis* Lib. XXXIX. pag. 441. edit Basil: 1578. in fol. és *Bonfint* Dec. II. Lib. II. *Nunc in Suburbio Budensi*, úgy mond Bonfin, *vbi ille deturbatus est, sacellum est diuo Gerardo dicatum.*“ De a' *Biographus* szovaiból is szemlátomást észrevehetni, hogy Budán volt Sz. Gellérd eltemetve: „*Parvulus quidam contractus, cum a parentibus suis delatus fuisset ad portum Pestiensem, solo osculo corporis sancti martiris sanitatem recepit — Ibidem eciam nauta quidam, casu accidente, digitos manuum contriuerat remigando, erant quoque curui facti et retorti, qui cum magno dolore, et clamore, et eiulatu ad sanctum corpus venit, quod cum tetigisset, sine dilacione sanatus est.*“

Valamint ezekből látni való, hogy Pest mind a' két Duna parton virágzott, 's hogy elejétől fogva mind a' kettő egy Város volt: úgy szinte szembe tűnőképen tévelygenek azok, kik csak a' Rákos mezején fekvő Pestet Városnak tartják, a' Szent Gellérd hegye alatt akoriban lévő Pestet ellenben csak falutskának nevezik. Hiszem, ha Dunán innenre is terjedt Pestnek határa, a' mit magok sem tagadnak,

hogy lehetett a' Buda részén fekvő Pest falu? egy határon csak egy falu feket; tehát mind a' kettő egy Város volt, csak hogy a' mostani Pest alkalmatosabb fekvése miatt nagyobbra gyaporodott: emez pedig két hegynék völgyében szorulván, annyira el nem terjedhetett; azért is kisebb léte miatt *Kis Pestnek* hivattott; *Robert Esztergomi Érsek* 1236. évi levelében *F. T. Fejér György Úrnál Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. I. pag. 60. Quod cum Dominus Bela, illustris Rex Hungariae, ugy mond, ad honorem Dei Genitricis et Virginis Mariae, pro remedio animae suae, monasterium Belae fontis, in dioecesi Colocensi, de nouo construxisset, seu construi fecisset, — et inter alia dona, seu beneficia sua, etiam prouentum, seu aliud quodcunque ius in Ecclesia B. Gerardi M. de paruo Pest habebat, ex consensu nostro eidem monasterio, iure perpetuo contulisset; petiit etiam insuper a nobis cum instantia magna et deuotione, vt nos ipsam Ecclesiam B. Gerardi M. cum omnibus prouentibus suis, et capellis ipsi monasterio Belae fontis confirmemus — Nos igitur — saepe dictam Ecclesiam B. Gerardi M. de paruo Pest, seu Creynfeld ad nostram, et Ecclesiae nostrae Strigoniensis iurisdictionem, ac institutionem immediate, et per omnia pertinentem, cum vniuersis decimis suis maioribus et minoribus, aliisque prouentibus suis — contulimus ipsi monasterio Belae fontis.* Többé nem kételkedtünk tehát *Katona István Úrral Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. VI. pag. 49. Docendum etiam esset, úgy mond, illud de minori Pest a Nyir-Kállone non male insertum esse (ad Bélae IV. Priuilegium anno 1244. Pestiensibus datum)*

deinde per Pest minorem, Budam, non Pestinum venire.“

Illy állapotban vala mind a' két Duna par-
ton fekvő, de egy Várost tévő *Pest* Tatarjá-
rásig; az az, a' mái *Pest* népesebb, nagyobb,
és gazdagabb volt a' *Budai* részen álló *Pestnél*:
a' mint már *Rogierius Miserabile Carmen* nevű
Munkájának XVI. Fejezetéből-is hallottuk, de
a' Tataroknak elmenetelök után *Kis Pest Nagy
Pestet* mindenkben föllül haladta.

§. X.

Tatar járás után IV. Béla király *Kis-
Pesti* hegyen Várost épített: a' mái
Pest Ó Pestnek: ez pedig *Pesti* hegy
Újvárának neveztetett: de a' köz be-
szédben reá ragadt a' *Buda* név is: még
e'kor is egy Város maradt mind a' két
Pest: de az Új *Pest Ó Pestet* részei
közé számlálta, és Fő Városá lett.

Tatar járás után haza jövéen IV. Béla ki-
rály, földült és pusztán hagyott országát a'
Városok helyre állításával kezdé régi láb-
ra emelgetni; azért már 1244. évben *Pest* Váro-
sának nem csak régi szabadságait vissza téri-
tette: hanem határát is *Kő-ér* földel meg nagyo-
bitotta. Akarván tudniillik a' Duna bal par-
ton földig le rontott gazdag *Pestet* volt fénnyé-
hez segiteni; de a' Lakosok és Jövények ret-
tegvén, ne hogy a' Tatarok ismét vissza fordul-
janak; azért a' Duna innentső partján teleped-
tek le: ez a' környülállás magát a' királyt is,
ki tapasztalásból tudta, hogy a' hegyeken épült

Várat és Városokat a' kegyetlen Tatárok be nem vehették, ara a' gondolatra hozta, hogy a' Kis Pesti hegyre Várat építtetne. *Nos consideratis periclitacionibus et confusionibus*, úgy mond egy 1256. évi levelében, *quas fuimus perpessi per insultus Tartarorum, combustionibus, caedibus, et vastationibus populorum nostrorum, in regno nostro commorantium usque modo, in locis fortibus et inexpugnabilibus incepimus, post nostram reuersionem, munitiones et fortalitia construere, pro defensione populi, et certitudine nostri status, ex fervore charitatis ferventer operari; ut ab insultibus inimicorum, tam Tartarorum, quam Schismaticorum, protelato tempore defendamur, et pacis tranquillitate perfruamur, nos, et successorum nostrorum persona.* — Úgy is történt, 's a' Pesti hegy Új Várának eredetéről 1255. évi levelében Schier Xystusnál Buda Sacra pag. 101. ezeket hagyta emlékül: *„Cum igitur nos post vastitatem, quam culpīs exigentibus regno Hungariae invenit feritas Thartarorum, reformationi, reparationi, solidacioni, ac corroboracioni ipsius Regni, ex debito sollicitudinis regiae, efficaciter curassemus apponere manus nostras, inter alia castra, defensionī regni congrua, in monte Pestiensi castrum quoddam extrui fecimus, refertum multitudine hominum numerosa.* — Nem is ok nélkül féltek a' Pesti Polgárok, mert csak ugyan több ízben berohantak még a' Tatárok; de ők nem csak bátran meg maradtak a' Pesti hegy Újvárában: *„Cum in Castro Budensi inclusae, propter metum Tartarorum,* (úgy mond Ersébet királyné, Kún László hitvese némelly 1285. évi adomány levelében) *simul cum fidelibus Baronibus, ac Juuenibus do-*

mus nostrae, ac ciuibus Budensibus.“ — Hanem győzedelmeskedtek is rajtok, és a' szerzett zsákmánnyal meg gazdagodtak: „*Ji (a' Pesti Polgárok) sumpto nunc spiritu rebellionis et superbiae, quum multae diuitiae in praesenti persecutione Tartarorum acquisitae, eos faciant insanire.*“ Így panaszolkodik ellenek *Lodomér Esztergomi Érsek* 1285. évi levelében, mivel az *Ó Budai Ekklesiának* vámot adni nem akartak.

Ha szinte *Pest* vala is ennek az *Új-Várna* tulajdon neve, és azt közbeszédben a' túl a' Dunán fekvő *Ó Pest Városától* könnyen megkülönbözhette is a' nép: de mivel *Buda* részen épült; minden ok nélkül *Új-Budának* nagyobb léte miatt pedig *Nagy Budának*: tulajdon *Budát* ellenben *Ó Budának* kezdé elnevezni, a' mint *Sz. Margit életéből* nyilván kitetszik: *Mykoron Bela kiral rakatta volna ez bodog Azzonnak clastromat (Nyulak Szigetében) es meg ayandokozta volna keulemb ereuksegeukkel, zerze nemely jambor vytez, Kynek vala neve karoly, es lakozyk vala o Budan, es vala Bela kiral kepeben valo bijro az nagy, vagy uy Budaban, hog ez Karoly vytez zolgalna ez clastromnak.*“ a 347. és 48. dik lapon.

— Későbbben az *Új* és *Nagy* epithetumokkal föl hagyván, csupán csak *Budának* hívták, valamint mostanában nevezik; de maga a' *Város* hivatalbeli *Leveliben* mindenkor *Pesti hegy Újvárának* írta és nevezte magát mind addig, még 1541. ben török rabságba nem esett: „*Ipsa Ciuitas Pesth, quae aliter nunc Buda appellatur, quae quidem Pesth ipsa in suburbio Castri, seu Ciuitatis Budensis, nullo intervallo mediante, dempto solo muro Castri, seu Ciuitatis Budensis, adiacere,* (Kis Pestről szóll)

sub cuiusque nominis vocabulo et titulo ipsa Ciuitas Budensis successu temporum, Populorum et Ciuium multitudine, sub spe praemissae Libertatis (mellyet 1244 évben IV. Bélától nyert) amplificata, magnificata, et aggregata, in hanc praesentem opulentam antea Ciuitatem excreuisse: et quamuis ipsa, vulgari denominatione Buda appellatur; tamen in cunctis suis rebus, et agendis negotiis, sed et Priuilegiis ipsorum, Literis etiam et codicillis, non huius denominationis Buda: sed ipsius vocabuli Pesth titulo semper, et ab antiquo vsa, et praedictis Libertatibus, ac Praerogatiuis gauisa fuisse, et nunc gaudere et frui, literae praedicti condam Domini Michaëlis (Országh) Palatini seriose testabantur. — Ezeket Zápolya István Palatinus mondja a' már emlétett 1496. évi elitélő levelében, mellyet eredeti valóságában találhatni Posony Várasának Leveles Tarában; mását részemre onnan küldötte T. T. Ivanóczi Gyurikovits György Úr, a' dicsért Város' érdeemes Senátora.

Csak ugyan ezt hirdeti Zápolya János is mint Király a' Budaiak-nak Verböczy István kezei által adott igen nevezetes 1538. évi Priuilegiumaiban: „*In quorum quidem Priuilegiorum primo, Illustrissimi videlicet Principis quondam Domini Quarti Bele Regis, sub aurea bulla sua in Anno Millesimo, Ducentesimo, Quadragesimo Quarto, Regni sui anno Nono, et Octauo Kalendas Decembris confecto, et pro parte prenominatorum Ciuium, ac Inhabitantium huius Ciuitatis nostre Budensis, quos ipse Pestienses tunc nominauit; eoque idem Dominus Bela Rex in aliis Litteris suis, super constructione Monasterii Religiosarum Dominarum Sanctimonialium de Insula Leporum (an-*

no 1255.) editis, *Ciuitatem hanc, Castrum populorum multitudine refertum, atque decoratum appellando, in Monte Pestiensi se construxisse testatur, et exinde, nostro quoque, euo, hec eadem Ciuitas in cunctis Priuilegiis suis, se Castri Noui, Montis Pestiensis intitulare, scribereque solet; emanato hos articulos subscriptos vidimus contineri.*“ Ezt a' levelet hasonlóképpen eredeti példányban őrzi Anya Városunk' Leveles-Tára. János király titulusa öreg arany betűkkel vagon írva; minthogy pedig a' Levél több rendbeli Szabadságokat foglal magában, öt nagy pergamentom laphól áll, könyv formában fekete bőr táblába vagon kötve; az aranyból verett kettős Pecsét, arany sodrott 'sinóron függ rajta; a' Pecsét másik fele közepén látszik az *üllő Farkas, Zápolya Familiának tulajdon czimere*: különös az benne, hogy veres viaszal tele van öntve, 's felébe, hol fölnyilik, János királynak titkos Pecsétje van nyomva; az egész Pecsétet, a' mint va , le-rajzoltattam, 's itt az Olvasók elejébe terjesztem.

A' *Pesti hegy Új-Vára* ugyan azon egy levélben, hol *Pestnek*, hol *Budának* neveztetett: például szolgáljon *Károly Királynak* eme rövid levele, mellyben a' *Budai Halászatokat* eltiltja a' *Szigetbéli Apátzák* tanyájoktól:

Carolus Dei gratia Rex Hungariae, Fide-libus suis Judici et Juratis, et vniuersis Ciui-bus *de Nouo Monte Pestiensi*, salutem et Gratiam. Religiosae Dominae, siue sorores *de Insulu Leporum* nobis dicunt conquerendo, quod piscatores in medio vestri existentes (ezek *Kis-Pesten*, az az a' mái *Tabánban* laktak) *ipiscinam ipsarum*, quae in hungarico *Tanya* dicitur, in Danubio in *Jenő*, de iure eis pertinentem, in ipsarum praeiudicium piscarentur,

et vterentur, ex eadem nullum ius exinde red-
dentes eisdem. Vnde, cum nos ipsas Religio-
sas Dominas, ob deuotionem, quam in Virgine
gerimus gloriosa, in ipsarum iuribus pacifice
conseruare intendamus; Fidelitati Vestrae prae-
cipiendo mandamus, quatenus dictos piscato-
res de piscatura piscinae iam dictae omnino
compescatis, et prohibeatis, nostra auctoritate
mediante, aliud non facturi; et ne de cetero
nobis super hoc eadem Dominae conqueran-
tur. Datum *Budae* in Festo Virginis *Margare-
thae* Anno MCCCXXXV. — Hiteles párból.

Maga pedig a' Tanács e' módon szokta ma-
gát hivatalos leveleiben ne-vezni:

Nos *Michaël* filius *Comitis Kunzlini*, *Ju-
dex Castri noui, montis Pestiensis*, Jurati, et
vniuersi Ciues de eodem, significamus, quibus
expedit, vniuersis, praesentium per tenorem:
quod *Domina Catherina*, consors *Kuancz de
Munyh* pellificis, ciuis nostra, coram nobis per-
sonaliter constituta, quadraginta sex iugera
terrarum suarum arabilium, prope *Craynfeld*
existentium, de consensu praedicti *Kuancz* ma-
riti sui, et omnium proxinorum eius, nullo
contradictore existente, vendidit et tradidit
Petro dicti *Muarosun*, et *Jacobo* filio *Fryd-
lini longi*, ac *Dominae Elisabeth* consorti suae
de eadem *Craynfeld*, et per eos, eorum here-
dibus, heredumque suorum successoribus, iure
perpetuo et irreuocabiliter, ac pacifice possiden-
da, pro quadraginta sex florenis plene receptis ab
eisdem. Assumpsit nihilominus praedicta domi-
na *Katherina* eosdem, *Petrum* et *Jacobum*, ac
dominam *Elisabeth* consortem eiusdem *Jacobi*,
ipsorumque heredes, secundum vsum et con-
suetudinem nostrae Ciuitatis ab antiquo com-
probatam, propriis laboribus et expensis ex-

pedire ab omnibus, ratione praenotatarum quadraginta sex iugerum terrarum arabilium volentibus molestare. In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem, ad instantiam et petitionem partium, praesentes concessimus Litteras, sigilli nostri munimine roboratas, promittentes priuilegialibus Litteris confirmare, dum praesentes nobis fuerint reportatae. Datum feria secunda proxima post festum *Sancti Johannis ante Portam latinam.* *) Anno Domini millesimo, tercentesimo, sexagesimo septimo. Locus sigilli dorso impressi.

A' *Crayinfeld* alatt értetődik az ügy nevezett *Kelénföld*, mellyről már föllebb értekeztem.

A' *Pesti hegy Új-Vára* föl építése után a' *Rákos* mezején fekvő *Pest* régibb volta miatt *Vetus, Antiqua Pest, Ó Pestnek* hivatott; hogy a' *Pesti hegy Új-Várától* meg különböztethessék. Így nevezi azt maga IV. *Béla* Király 1259. évi adomány levelében *Schmitth Miklósnál Episc. Agrien.* P. I. pag. 153. „*Dedimus siquidem* (a' Nyulak szigetében volt Apátságoknak) *terras Vzlar et Sull vocatas, ultra Danabium prope villam veteris Pest existentes.*“ *Tamás Esztergomi Érsek*, a' mint hallottuk, *Antiqua Pest*-nek hívja. De későbbben, minek utána a' *Pesti hegy Új-Varára* ragadt a' *Buda* név, csupán csak *Pestnek* neveztetett; Pecsétjén azonban, mellyen illy körül irás olvastatik: *SIGILLVM CIVIVM DE ANTIQVA PEST.*“ föntartotta *Tatár* járás után szokásba jött nevezetét.

Pestet kementze értelmében a' *Német Ofenek* hívja. Régibb documentumot mellyben

*) Az az 10. Májusban.

ez a' név'elő jönne, nem láttam a' *Claustro-Neuburgi Krónikánál*, eben *Peznél Tom. I. col. 475.* az *Ostiai Cardinálnak Miklós*nak, mint *Pápa Követének* 1301. évben történt *Budára* érkezését e' szovakkal találom föl jegyezve lenni: „*Tandemque in Vngariam in ciuitatem Ouen veniens, quam Budam vocant.*“

Valamint csudálni lehet a' Magyarok gondatlanságát, hogy a' *Pesti hegy Új-Varának* eredeti *Pest* nevét minden helyes ok nélkül *Buda* nevezettel föl cserélték: úgy ellenben figyelmet érdemel a' Német Nemzet, hogy e' két testvér Városnak tulajdon német nevét huzamosabb idők lefolyásáig hiven föl tartotta; Anya Városunkat tudniillik *Ofen*-nek, *Ó Pestet* pedig *Alt-Ofen*-nek nevezvén.

A' mi *Pest* Városának német elnevezését illeti, ez eránt leg nagyobb fölvilágosítást találunk *Buda* Városának XIV. és XV. századokban öszve írt Statutumában, mellyeket 1560. évben egy különös könyvben egybe szedett *Cromer Lénárd*, *Kassa* Városának akori Jegyzője és Polgára. Ezen nevezetes könyvet mostanában *T. T. Frank Ignáts Úr*, a' *Pesti kir. Egyetemnek* egyik érdemesebb Tanítója közölte velem, a' miért különös nagy hálaival tartozom a' *T. T. Úrnak*; mert könyve nélkül keveset mondhatnék *Pestnek* volt polgári állapotja felül. — Eben a' könyvben 62. cikkely szóll a' *Budai* és *Pesti* Polgároknak a' *Király*, *Királyné*, és a' *Fő Rendek* eránt való kötelességökröl: *Plébanus*, *Birák*, és a' *Varos Jegyzője* választásáról. Ezek után száz cikkelyben előszámláltatnak *Buda* Városának különös szép *Jussai*, az úgy nevezett minden féle portékáknak csak egyedül *Budán* szabad volt lerakásáról szólló *Priuilegiumai*; *Mester*

Embereknek statutumai, és több rendbeli a' Város politikai szertartását érdeklő igen helyes törvények. Ezek után 236. cikkelyben egybe foglalt *Buda* Városának leg régibb Szokásai és Statutumai következnek, mellyek vélekedésem szerént talán XIII. századból valók. — Találatnak tovább 1421. évről szőlő Statutumok is 36. cikkelyben, mellyek többnyire Portékák eladása módját, kereskedést, 's ez eránt szokásban volt szertartást érdeklik. Végén pedig különbéle tudni méltó Történetek föl jegyezve vannak.

Hogy a' *Pesti hegy Új-Várát* valóban *Ofen*-nek, *Ó Pestet* pedig *Alt-Ofen*-nek nevezték a' Régiek; e' következő cikkelyekből bizonyos:

Von des Kuniges Jarzins, oder Losung.

Des Kuniges von Vngern Jarzins von *Ofner Stat* ist vier thausent gulden in golt, darin bezalen die von *alten Ofen* enhalb der *Thuenaw* das dritte, vnd die selbig bezalung sol alzeit pesthaidenlich geschehen auf *Sand Jorgén* tag.“

Ha tehát már régi időben fizetett Anya Városunk királyi bért (*censum regium*) bizonyosan fizették azt a' többi Sz. kir. Városok is, következőleg mostis tartoznak vele. — Egyéb eránt, hogy az *alten Ofen* enhalb der *Thuenaw* allatt a' mái *Pest* ertetődik, nem kell említenem.

*Von des Kuniges und Kunigin gebtag.*¹

Man ist schuldig dem Kunig ein vnd zwanzig margh verarbeitetes Silber zu Kandel vnd

Flaschen oder ander Silber geschier. Vnd des Sullen sein zwey thail weis, vnd der dritte vergolt dem Kunig vnd auch desselben gleich'n der Kunigin zugehorr. Der obgeschriben 21. margk Silbers Sullen die alten Ofner, auch bei dritten tayl peczall'n vnd ausrichten. Vnd dieselbig peczalung gewendlich geschehen soll an dem Jar tag.“

Látjuk eből, hogy a' királyi béren föllül még új esztendei ajándékkal is kedveskedniek kelletett a' Budai és Pesti Polgároknak. Ki nem hiszi olvassa 'Sigmond' II. Decr. 13. czikkelyét: „*Dona, seu munera ipsorum (ciuium) in quolibet anno, praetextu strenarum Regiae Maiestati debita.*“ A' Jar tag tehát újesztendő napját jelenti, deákul *dies strenarum*.

Von des Tarnakmaisters Rechten.

Man ist schuldig zu geben alle Jar XV. rotgulden, derselbigen peczalung, auch die Alt'n Ofner ein drittentail.“

Von des Kunigs Hoffmaister Rechten.

Des Kunigs Hoffmaister ist man pflichtig zu geben alle Jar VI. rotgulden. Denselbigen gulden peczallen auch die alten Ofner einen drittentail. Als in der Freiheit Kunig Sigismund (ist).

Ezek szerént a' mái Pesti Város minden közönséges adónak harmadát fizette.

Von erwelung des Richters zu alt'n Of'n.

Die alten Ofner Sullen einen Richter aus den gesworen purgern von Ofen stat nemen, der in dan von dem Richter vnd Rat geb'n wirt, on alle widerred.“

Von den alten Offnern.

Die alten Offner sollen einen Richter aus den geschwornen Purgern von dem Perg nehmen, wer in von dem roth geben wirt, an alles widerreden.“

Wie niemand gar frembde wein sol
lein geben.

Item die von *Kronfeltt*, von *Sant Trinitat*, die von *Vibecz*, vnd di von *alten Offenhalben der Tonaw*, die aus der *laken*, vnd auch bey *Sand Jacob*, seind genandt in den prieffen, von der frembder wein wegen, das sie die nicht sollen verkauffen, noch leyd geben bey der nechsten puezsz. *Eczelpurg* desgleich vnter vnsers gnedigen khunigs *Sigmuntt* czu der Zeit khunig czu *Vngern* in segil verwillkürtt vnd verpetschafft vnd verpriefft. Die *Eczel Purger* haben sich selbs sunderlich vorpriefft vonwegin der frembden wein, dasz sie dieselben nichten thurren verkauffen.“

Ime e'ben a' czikkelyben *Alt Ofen yenhalt der Tonaw*, a' mái *Pest* nyilván megkülönböztetik *Ó Budától* az *Eczelpurg* nevezet által. *Budának* pedig majd minden fő részei megneveztetnek: *Kronfelt*, *Kis Pest*; *Sant Trinitat*, *Felhé viz*; *Laken* (?) *Szent Jakab falva*. — *Újbeck Pesten* föllül. — De minden kételkedés elhárítása végett közlöm még 'Sigmund Király második hitvesének *Borbályának* 1425. évi adomány levelét, mellyben *Berzevitzzy Istvánnak* *Pest* Vármegyében fekvő *Bodogfalvát* ajándékozván, *Pest* Vármegyét nyilván *Alten Offner Graffschafft*-nak hívja:

Wir *Barbara* von gots genaden, Romische, vnd cze Vngern etc. Kunigine. Bekennen mit diesem Brief vor allen, den die ihn sehen, oder hörn lesen, das wir hab'n angeseh'n manige trew, und löblich dienst, die der Strengē vns lieb getreue *Steffan Paharnock von Berzewiche*, dem allerdurchleitisten Fürsten, vnd Herren, Herren *Sigmunden* von gots genade dem Römischen, ze Vngern, vnd ze Peham etc. Kunig vnsern lieben Herrn, vnd auch vns von langerzeit getan, vnd beweiset hat, vnd hoffen, das er auch hinfür es tun werde, vnd darumb das wir In zu sollichen trewe Diensten dinstellig, vnd flaissig machche. So hab' wir ihm vnser Dorff *Bodogfalw* genannt, in *Alten offner Graffschafft* nest bey dem grosszn *Hothwans* gelegen, seine Lebttag, vnd also lang vnczer, dem vorgenannt vnser libn Herrn, vnd vns trewlichchen dient, inzehab'n, vnd zehaltn, vnd mit solicher bescheidenheit verleihn, das wir vns halten, daselbst vnsern Mayerhoff mit allen seine nuzzn, vnd Zugehörungen, vnd haltn auch für vns, die Birschaft, die sole er uns vor reichchen, vnd er Soll auch kain Stewer, oder schazzung auf die armen leuth nicht anschlagen on vnszer wille und wisszen. Sonst alle nutz die gefallen von dem Dorff Rechten, Jarczins, Traid das gefelt von den armen leüten, und von der Mül, die nest an den dorff ligt, vnd auch die Weisat soll er gantz für sich nemen vnd Hebn, vnd die zu seinem nutz wandetn vnd keren. Auch gelobn wir In, dasz wir das Dorf von In sein lebttag, vnd also lang er der vogenant vnszern Herrn, vnd vns Treulichchen dient, von Im nicht nemen wellen: es sey dann, dasz wir ihm vormals ein sollich Dorff, oder Gueth inngesn, davon ihm als viel nütz

am Gult vnd traid müg gefallen, als von dem vorge-
 nannt Dorff *Bodogfalw*, vnd dasellig Dorff, o-
 der gueth, das wir ihm darumb würden geben,
 das soll er auch mit allen nutz, vnd mit aller
 Beschaidenhait von vns innhabn, vnd haltn,
 als das vorgeschriebn Dorff *Bodofalw*, vnd des
 zu gewisser Vrkund habn Im diesen vnszern
 Brief lassn gebn mit vnszer wille, vnd wisszn
 versiegeltn, der geben ist in Altenzoll, and
 Sand Merteinstag, nach christi gepurt im fir-
 tzenhundertn, vnd in dem fünf vnd zwanzigi-
 sten jar. *Locus Sigilli appressi in cera rubra.*

Ezt az eredetiből kiíratott oklevelet köszö-
 nöm *T. T. Wadassi Jankovich Miklós Úrnak.*

A' fölhozattakból nem csak azt tanuljuk,
 hogy a' *Pesti hegy Újvárá Ofen*, a' mái *Pest*
 pedig *Alt-Ofen*: hanem hogy az *Ó Pest*, *Alt-*
Ofen, *Tatár járás* után a' *Pesti hegy Újváranak*
 részévé lett; különben hogy adhatott volna ne-
 ki *Birákot*? Ezt az egyet nem tudta *T. T. Hor-*
vát István Úr, mert *Pest Sz. Kir. Városnak*
*régi Ofen német nevé*ről közöltt értekezésében
 a' 36. lapon *Budavárat* nem állítá vala a' mái
Pest Város Coloniájának. — *De Erdősi János*
 sem tudta e' két testvér *Városnak* régi álla-
 potját, különben az *Ofen* német nevezetről
 beszéltében nem csudálkozott volna azon, mi-
 ért hívják a' mái *Budavárat Ofen*-nek: „*Buda*
metropolis est Hungariae nostrae inter omnes
Europae vrbes amoenissimo simul, et commo-
dissimo sita loco; úgy mond 1539-dikben *Új*
Szigeten kinyomtatott Magyar Deák Gramma-
 tikájában; *quam cur germani nostri sua lingua*
Ofen vocent, nondum plane intelligo, cum alia
sit vrbs Pest, alia Buda.“

Azonban *Erdősi János* idejében nehezen

hívták már *Ofen*-nek a' mái *Pestet*, mivel a' mint alább hallani fogjuk, 1500. esztendőre azt a' Németek is csak *Pestnek* nevezik; különben ha még akkor is fön forgott volna Német neve, nem *Ofen*-nek, melly nevezet alatt *Buda* értődött: hanem *Alt-Ofen*-nek kelletik vala nevezni, hogy a' *Buda Ofen* a' *Pesti Ofen*-től megkülönböztethessék; de akkor, sőt már XIV. században Ó Buda hivatott *Alt-Ofen*-nek: *Pestet* tehát a' Németek is igen korán *Pest*-nek kezdték nevezni, az *Alt-Ofen* neve pedig csak a' hivatalos levelekben maradt meg.

A' *Pesti hegy Újvára* mindjárt eredete után Hazánk fővárosává lett; benne lakott IV. *Béla*, V. *István*, *Kún László*, III. *András*, *Cseh Venczel*, és *Burkus Otto*: ezt azonban nem úgy kell vennünk, mintha folyvást itt tartózkodtak volna; hanem, hogy valahányszor Hazánkban ide 's tova nem útaztak, nagyobb részt itt maradtak. Volt e' végré Palotájok is a' *Pesti hegy Újvárában*; *Cseh Wentzel* 1301. évben költ adomány levelében *Bárdosynál Dec. indag.* pag. 96. ezt mondja: „*Actum Budae in Domo Domini Regis.*“ — *Dubrauius Hist. Bohem.* Lib. XVIII. így szól az öreg *Venczel*ről: „*Non Coronam solum, verum et filium, secum in Bohemiam absportavit, Petermanno Budae relicto, qui praefecturam, velut autea tum Arcis, tum Urbis gereret.*“ *Robert károly* biztosabbnak tartván *Vissegrádot*, *Budáról* oda vitte thrónusát; de *Lajos* fija 1351. -ben ismét visszajött *Budára*, a' mint már hallottuk; ugyan ezt bizonyítja következő adomány levele is:

Lodowicus dei gracia Hungarie Dalmacie Croacie Rame Seruie Gallicie Lodomerie Comanie Bulgarique Rex. Princeps Salernitanus et honoris montis sancti Angeli Dominus. Om-

nibus Christi fidelibus. presentibus pariter et futuris. presencium noticiam habituris salutem in omnium saluatore. Regum requirit celsitudo. et sublimium conuenit dignitati, vt ea, que a suis fidelibus iuste petuntur ad exaudicionis gratiam admittantur. Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus puenire. Quod nos recordatis fidelitatibus et fidelium seruiciorum laude dignis meritis magistri *Benedicti filij Pauli filij Heym Comitis Zathmariensis et Maromorusijensis dilecti et fidelis nostri*, quibus idem indesinenti virtute et laudabilium operum adiectione in cunctis nostris, et Regni nostri negocijs sicut prosperis, sic et aduersis nostre laudabiliter studuit complacere maiestati, et se reddere graciosum, vtique et acceptum, *quendam fundum Curie nostre vacuum in Castro nostro Budensi habitum, ab vna parte in vicinitate Curie nostre Regalis, ab altera vero condam magistri Stephani dicti Saphar adiacentem, nostreque collacioni pertinentem, cum omnibus suis vtilitatibus et pertinencijs vniuersis, omni eo Jure, quo ad nostram pertinere dinoscitur collacionem, dedimus donauimus et contulimus eidem magistro Benedicto, et per eum Petro fratri eiusdem vterino. eorumque heredibus. et posteritatibus vniuersis. Jure perpetuo. et irreuocabiliter possidendum. tenendum et habendum. Saluo Jure alieno. In cuius rei, memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes concessimus literas nostras priuilegiales, pendentis. et autentici Sigilli nostri duplicis munimine roboratas. Datum per manus venerabilis in christo patris. domini Nicolai Archiepiscopi Strigoniensis locique eiusdem Comitis perpetui, aule nostre Concellarij, dilecti et fidelis nostri Anno domini. Milesimo.*

CCC^{mo} LX^{mo} secudo. Quarto Kalendas mensis. Marcij. Regni autem nostri. Anno vicesimo. primo, etc.

Ex authentico membranaceo. Expeditum priuilegialiter. Sigillum cereum confractum pendet e filis sericeis contortis rubri et violacei coloris de binis incisuris reclinatae membranae.

Ex Archiuo Spectabilis ac Perillustris Domini *Alexandri Kisfaludy de eadem*, Descendentis generis Chák, fidelem hanc copiam descripsi *Pestini* 1832. die 2. Martii.

Steph. Horvát m. p.
Bibl. Széch. Regn. Custos.

Buda Anya Városá válván, és különös szabadságokat nyervén, ország szerte annyira elhíresedett, hogy a' többi Városok is az ő Priuilegiumaiért esedeznének királyaink előtt, különösen Sopron, Kassa, Komárom, Szeged, Debreczen, Bartfa, Kis Szeben, Kolosvár, Posity, Körmöztz Bánya, Besztercze Bánya, Maros, Gyöngyös, Karánsebes, Lippa 's a' t. a' miről maga e' város Tanácsa 1498. évi levelében tanúbizonyságot tészen; lássad a' XIII. §.

§. XI.

'Sigmund király engedelméből Ó Pest maga választott magának hat tagból álló Tanácsot: Mátyás Király pedig azt különös Sz. kir. Városá tette; 's mikor vált el egymástól e' két testvér Város?

Cromer Lénárd emlétett Könyve végén a' különös Jegyzetek között, ezek a' nevezetes történetek vannak megírva:

Wie die Freistet Sollen Sicczen zu *Tarnak* recht Geschriben Im 1500. Jar. Von erst Die von *Offen*. Die von *Kascha*. Die Prespurger. Die von *Türna*. Die von *Edenburg*. Die von *Wartffal*. Die von *Épries*. Die von *Pesth* macht Kwnig *Matgiesch* zu ayner Freystat: —: —:

Mi ád vala *Sigmond* Királynak okot, hogy *Pest* magának tulajdon Tanácsot válaszhasson:

Item 1502. Jar. Da waren die von *Presla* mit irenn geladenen wägen oben pey *Gran* vbergefaren, vnd auf dem enhalbigen Land gen *Pesth*, wider vnser freihait komen, Nachdem vnd die Niderlag hie zu *Offen*, vnd nundercz anders in Vngerland seyn sol. Da wir das ynnen worden, gieng wir zu der Kgn. Mtt. vnd klagen, wie das wider vnser Stat Freyhaitt wer. Da lieffen die von *Pesth* vijl, für die Khun. Mtt. wie Sy die Niderlag so wol enhalb hietten, als wir hie zu *Offen*. Also verlies die Khn. Mtt. durch den *Tarnokmeister* vnd *Schaczmeister*, sie solten beschawen, wie yede Statt gefraiet wer, Da zeigten wir ettlich prieff: vnd die von *Pesth* auch. Da dij zwen Herren mit andern paysiczern sahen, das solche sach inen zu schwer wär: schueffn sie die sach für das Landt Recht: Da ward verlassen beyden Steten, was yede Statt prieff hiett, auff die Niderlag. solten sie fürpringen. Da legten wyr ein, bey 18. prieffen: vnd die *Pesther* wenig, vnd liefen vberal zu den Landtrichtern, vnd andern Edlingen, vnd schenckten vijl darunter. Vnd da sy sahen, das ir sach gegen vns nit wol stüend, da batten sy, das die sach da nicht ward ausgesprochenn. Inn der weyl schijken sie im Land vberal vmb, auf alle Capitel, Aptayen, vnd Probstay, auc zu ettlichen Steten ym Lande, vnd verzerten vyl darauf: vnd

kundten da kayn prief nyndercz fynden. Damit sij sich wieder vns hietten mügen pehelfen. Inn dem warden wijr gewarnet, wie vnser prief aynner, den wir fast für denn pesten hielten, nicht gerecht wer. Da suchten wir mer prief, vnd fanden eynen da, mit zwaiien sigel, denn hett vns geben Khunig *Karell*. Derselbig prief bestätiget vns alle freyheit der Niderlag, Auch den prief, den man vor, für vnrecht wolt verkent haben. Also ward vns das recht zu Hof vor der Khn. Mtt. vnd geystlichen vnd weltlichen Herren der Niderlag halben ausgesprochen. Das wir die byszheer rechtlich hir beseszen. Vnd hinfür pesiczen solten ewigklich vnwidersprechennlich. Vnd ward ausgesprochen im *Faschang* Im 1503. Jhar. *)

Item Der brief mit den zwayen Sigell hat vnten bey dem vorigen Sygel, etlich Zayl kleine geschriff, wie vor, der Khun. Mtt. Insigel verstolen seind worden, vnd welche prief mit dem andern sigel gesigelt were worden, der solt ynn allen Rechten krafft haben.

1503. Da wir das Recht, wie do vor stehet, gewonnen hietten, Luden vns die vnweiszen *Pester* in das Landrecht auf *Georgij*. Vnd klagten vns an, wie die *gulden Bull*, so wir haben vom khunig *Bela*, ier wer: vnd alle freyhait, so wir hietten, alle ier weren, vnd yn entpfrentt weren, als die Zeit, *da wyr in von Hynnen alleweg, vnd alle Jar ein Richter hetten gebenn*, als ob sy wolten sprechen, dieselbing *Richter* hietten ynsz gestolenn. *Wenn vor langen Jharen haben in, die von Of-*

*) Az az *Hamvazó Szerda* előtt való napokban. Olvassad *Pilgram Antalnak Calendariumát* a' 167. lapon.

fen alle iar ein Richter hinüber geben bisz auff kayser Sigmund Zaytten.

Derselbig Kayser *Sigmund* hett hier von der Statt *Offen* wellen haben 1,000. fl. lechensz weysz. Wolten im die von *Offen* nicht leichen. Also hab ichs von den alten hier gehorett. Da wurden die von *Pest* des ynnen, das die von *Offen* solch geltt dem Kayser nit wolten leichen. Vnd brachten solch 1,000. flor. auff, vnd gingen zu dem Kayser, vnd schenckten ym solch geltt, vnd bathen den Kayser vmb die frayhaitt, das sy in selber mochten ein Richter erweleyn, vnd sechs purger. Denn vor hietten sy nurtt zwen purger gehabt. Da gab yn der Kayser die frayhaitt. Vnd man hat ynen die also gelassen bisz auff khunig *Matgiesch* Zaytten. Den baten sy, damit sy ganczen Ratt mochten haben. Ward ynen auch von ym gegeben. Macht sy auch zu eyner Fraystatt zu den syben fraystethenn: Darzu sy bysherr nit vyl haben konnen, vnd bysherr seltenn ayn Recht, vor den syben fraystethenn bey ieren Richtspruch blieben ist: —: —:?

De hitelesék-e' ezek a', *Pest* Városra nézve, olly igen nevezetes Jegyzékek? Minden esetre; mert nyilván emlétik: hogy 'Sigmund Király idejéig *Buda* adott *Pestnek* Birákat; eről pedig még a' régi *Statutumok* is szóllanak. De azt, hogy ekorig az egész *Pesti* Tanács csak Biróból és két Tanátsnokból állott volna, egykorú levelek híjával lévén, be nem bizonyíthatom; azonban 'Sigmund Király által adott hat tagból álló Tanácsról bizonytságot téveszen e' következő 1413. évi levél:

Nos *Renthek* *Judex Ciuitatis Pesthiensis*, *Valentinus Sartor*, *Michaël* dictus *Pakas*, *Matthias* dictus *Thennye*, *Magister Egregius Literatus*, et *Joannes Carnifex*, tunc pro tempore Jurati, nec non vniuersi Ciues de eadem, memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod Honorabilis Vir Dominus *Joannes*, *Beatae Mariae Virginis Ecclesiae Parochialis nostrae* *) *Plebanus*, in nostra constitutus praesentia, confessus coram nobis extitit, publice recognoscens: Quod quaedam domus lapidea eiusdem Ecclesiae, in *Castro Budensi*, in foro *Sabbathi*, in vicinatatibus domorum *Jacobi Sartoris* ab vna, et *Magistri Andreae Literati* de *Kapi* parte ab altera, fundata, pro nonnullis dispendiosis defectibus, ac quam pluribus aedificiorum huiusmodi ruinosorum causis et grauaminibus commodius euitandis, quibus idem Dominus *Joannes*, quarum cotidianis eiusdem domus restorationibus crebrius vrgebatur, cui tandem habilior huiusmodi pernicioosa euadendi pericula non erat exitus; quare ipse Dominus *Joannes*, animo deliberato, maturoque suo, ac omnium nostrorum consilio accedente, ex licentia nostra speciali, praedictam Domum lapideam rationabiliter vendidit, coram nobis tradidit, et resignauit *Magistro Onofrio* Ciui eiusdem *Castri Budensis*, et suis heredibus, ac successoribus eorum, per praesentes *Litteras* ab eis, quouis donationis, obligationis, seu venditionis, aut alterius cuiuscunque legitimae translationis titulo libere habendam et possidendam, pro quatuordecim florenis auri,

*) Ez a' *Pesti Boldog Aszszony Plebánia Temploma* máig fön áll a' *Duna parton*.

certi, nudi et annui perpetui redditus, seu census, qui vulgo *Purchrecht* nuncupatur, per eosdem emptores, et quoslibet eiusdem domus possessores eidem Domino *Joanni*, et suis quibuslibet successoribus Plebanis, annis singulis, et perpetuis temporibus in festo *Beati Michaëlis Archangeli* incipiendo, nunc in proxime venturo, cum paratis aureis duntaxat praedictis, perpetue administrandis, porrigendis, et praestandis, quolibet detrimento, seu negligentia non obstantibus, habendam ipsam Domum per eundem Magistrum *Onofrium*, et heredes, atque successores suos, et quoslibet dictae domus possessores tenendam, vtendam, et possidendam libere, perpetue, hereditarie, irrevocabiliter, pacifice, quiete, Jure praedicti census, cum omnibus suis vtilitatibus, vsibus, fructibus, proprietatibus et pertinentiis, ad eandem domum spectantibus, quibuscunque nominibus censeantur, quibus hactenus dictus dominus *Joannes*, et praedecessores sui Plebani tenuerunt et possederunt vsque modo, nihil penitus, sibi idem dominus *Joannes*, nec quibuslibet suis successoribus Plebanis, iuris et proprietatis in eadem domo reseruando, praeterquam solum censum quatuordecim florenorum auri praedictorum, quem ipse Magister *Onofrius*, et heredes, aut successores sui, singulis annis, in praedicto termino sibi, et successoribus suis Plebanis perpetue porrigere teneantur. Promittens nihilominus praefatus Dominus *Joannes Plebanus* pro se, et quibuslibet successoribus suis Plebanis, praefatos emptores, scilicet eundem Magistrum *Onofrium*, et heredes, ac successores suos, nec non quoslibet dictae domus possessores, in tenuta et possessione ipsius domus pacifice manutenere, defendere et saluare,

ac pro eorum posse, ab omnibus impedimentis, impetitionibus, litibus, et questionibus cuiuslibet hominis, et vniuersitatis libertare, quoties fiet opportunum. Item et praedictus Magister *Onofrius* e conuerso promisit per se, et heredes suos, ac successores, et quoslibet praefatae domus possessores, eandem domum lapideam in singulis, ac vniuersis suis ruinosis partibus et defectibus aedificiorum, decenter reformare, aedificare, et restaurare, quoties necessitas euidenter postulat et requirit, per quos vero emptores si memorata domus in suis aedificiis abhominosis defectibus, ex casu quocunque, vel rebellis animi temeritatis, vel alterius sinistrae intentionis obstaculo, reformari et decenter aedificari, ac restaurari, vt praemittitur, quomodo libet negligerent, quod absit, ex quo dicta domus talem forte desolationis oecclipsim pateretur, quod exinde forsan quicumque ipsum praedictum censum porrigere, seu administrare non valerent, quod ex tunc idem Magister *Onofrius*, et heredes, ac successores sui de certis quibuslibet eorum bonis mobilibus et immobilibus, vbilibet habitis, seu habendis, defectum census huiusmodi annuatim, vt praefertur, porrigere et supplere tenerentur. In cuius rei testimonium, firmitatemque perpetuam, praesentes Literas nostras priuilegiales pendentis sigilli nostri munimine roboratas Alphabeto intercisas, praedictis partibus duximus concedendas. Datum in festo *Beati Michaëlis Archangeli*, Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo, Tredecimo.

E. MSC. *Gabrielis Hevenesy* S. S. Tom. 65. pag. 239.

Úgy tetszik, mintha *Pest* e' levél szerént *Sigmond* uralkodása elejétől fogva valasztott

volna magának tulajdon Tanácsot. De az a' kérdés támad itt, valjon ez után is még *Budához* tartozott-e' *Pest*, vagy nem? Erre a' kérdésre sem felelhetek bizonyosan, mert levelem nincsen; de úgy vélem, hogy *Pest* már ekor vég képen vált el *Budától*: mivel már 1465. évben, tehát még minek előtte *Sz. kir. Város lett* volna, tulajdon nevében perlekedett az *Esztergomi Anya Káptalannal* vám fizetés miatt; eben a' levélben is Bírón kívül csak hat Tanácsnok emlétetik: pedig ha már ekor *Sz. kir. Városi* ranggal bírt volna, az egész Tanács, az az Bíró tizenkét Senátorral emlétetnék, mivel a' mint látni fogjuk, föl szabadulása után enyi tagból álló Tanácsa volt. Az *Esztergomi Anya Káptalan*, és a' *Pestiek* között folyt perlekedés kimenetele felől *Gúthi Ország* *Mihály* Palatinus 1465. évi elítélő levelében ekép tudósét bennünket:

Nos *Michaël Ország* *de Guth* Regni Hungariae Palatinus, et Judex Cumanorum memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod cum Prudentes et Circumspecti Viri *Andreas Olchvay* Judex, *Valentinus Harminczados*, *Andreas Magnus*, *Georgius Leukus*, *Albertus Tengyarto*, *Joannes Kelenföldi*, et *Mathias Carnifex*, Jurati Ciues Ciuitatis *Pesthiensis* in ipsorum, ac totius communitatis ciuium, et inhabitatorum eiusdem ciuitatis *Pesthiensis* personis in conspectum Serenissimi Domini nostri gratiosi, Domini *Mathiae* Dei gratia Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. veniendo, contra et aduersus Honorabile Capitulum Ecclesiae *Strigoniensis* in eo, vt ipsum Capitulum in dispendium iurium et libertatum eorum, de non soluendo tributo *Strigoni*, per diuos Reges re-

colendae memoriae eis donatarum, tam in ipsa *Ciuitate Strigoniensi*, quam in villa eorum *Dorogh* vocata, ipsos ad tributariam solutionem, cum eorum dampnis et grauaminibus coegerent et arrestarent; grauem querimoniam attulissent, et rursus propterea certi ex *Domini Canonici eiusdem Strigoniensibus*, de mandato Domini nostri Regis, in eiusdem praesentiam accersiti, non minores, imo grauiores perinde, quod ipsi Ciues tributum, idem Capitulum omnis iuris titulo concernens, tam intra *Ciuitatem Strigoniensem*, quam foris, ac etiam in portu villae *Kakats*, *) a dudum temerarie soluere recusassent, lamentabilem porrexere quaestionem; itaque eorum coram ipso Domino nostro Rege nobis adhaerentibus, eiusdem Maiestas districte iniunxit in mandatis: vt Partibus in termino per nos deputando, cum eorum iuribus, quibus se sperarent in praemissis praetueri, comparentibus legitime coram nobis, causam differentiarum, facto in eodem suscitatum cognoscendo, diiudicemus. Parentes igitur, vti debito tenemur, praeuiis ipsius Domini nostri Regis mandatis, feria sexta proxima post Festum *Decollationis S. Joannis Baptistae* **) vna cum Reuerendis in Christo Patribus, Dominis: *Joanne*, dictae *Strigoniensis*, ac *Stephano Bacsiensis et Colocensis* canonicis vnitarum *Ecclesiarum Archiepiscopis*, ac eodem Domino *Stephano Supremo Cancellario Regalis Maiestatis*, eorundemque locorum Comitum perpetuorum, qui aequa lance, ab eodem Domino nostro Rege, super hoc reuidere

*) *Kakats villa*, mostanában *Párkány* név alatt esmeretes.

**) Az az 30. Augustusban.

mandatum habuere, nec non Venerabili altero Domino *Stephano* dictae *Colocensis Ecclesiae Praeposito*, *Vice Cancellario Judicatus Personalis Praesentiae Regiae Maiestatis*, et Magistris Proto Notariis, aliisque nonnullis potentioribus Regni Nobilibus, Juris peritis, pro tribunali sedentibus, antefati Judex et Jurati, in ipsorum, ac totius Communitatis civium praedictae *Ciuitatis Pesthiensis* personis, cum Protestatoriis literis eiusdem, in nostram regredientes praesentiam, et exhibitione quarundam Literarum, dicti Domini nostri, Domini *Matthiae* Regis priuilegialium sub Anno Domini *Millesimo, quadringentesimo sexagesimo quarto*, Regni autem sui anno *septimo*, *Coronationis vero primo, sexto Idus mensis Maii* confectarum, habentes in se Transumptiue et confirmatiue Literas condam Domini *Alberti* Romanorum, ac Hungariae etc. Regis, consimiliter Literas olim Domini *Belae IV.* Regis Hungariae transumentes et confirmantes, in quibus scilicet Literis olim Domini *Belae* Regis, quaedam clausula super praerogatiua exemptione ipsorum civium *Ciuitatis Pesthiensis*, de non soluendis intra limites dicti Regni Hungariae tributis verbaliter inter alia habebatur: „*Item, infra limites Regni nostri, ab omni tributo, salua tricesima, et saluo iure Ecclesiae Budensis, quantum ad tributa de salibus exigen: sint exempti.*“ iidem ciues et Judex, Jurati contra annotatum *Capitulum Ecclesiae Strigoniensis* prioris querimoniae vicem reiterantes proposuerunt eo modo: quomodo vilipensa eorum libertate, modo praeuio, de non soluendo tributo, in iam fata clausula declarata: in eorum negotiationum processu eosdem admodum impeterent, in grande dispendium iuris ipso-

rum, atque damnum. Quo audito Honorabiles Viri Magistri *Gregorius de Buda Decretorum Licentiatus, Barsiensis; et Jacobus Gömöriensis Archi-Diaconi; Thomas de Tharata Magister Capellae S. S. Corporis Christi ad latus dictae Ecclesiae Strigoniensis* constructae, ac alter *Jacobus Artium Liberaliorum Baccalaureus, Canonici eiusdem Ecclesiae Strigoniensis*, nominibus, et in personis, cum Procuratoriis Literis eiusdem in nostram exurgentes praesentiam, ac in eam comprobationem, vt ipsi ciues et hospites *Pesthienses* ad solutionem tribuii *Strigoniensis* ipsi *Capitulo* faciendam iure existant obligati, inter alia varia literalium instrumentorum paria, praesertim sex Literas priuilegiales Diuorum Regum eiusdem Capituli acquisitionis verificatiuas, puta condam *Dominorum Belae III. Emerici, Andreae, Ladislai*, et postremo *Ludouici*, felicium recordationum Inclytorum Regni Hungariae Regum, nostro iudiciario examini curarunt demonstrare. In quarum prima Literarum priuilegialium serie ipsius Domini *Belae III. Secundi Geisae Regis filii*, de Anno ab incarnatione Domini *Millesimo, Centesimo, Octuagesimo Octauo* confecta, aurea sub bulla vallata habebatur: „*Quod idem Bela Rex Canonice Ecclesiae Beati Adalberti Strigoniensis, in utilitatem et profectum eorum, tres partes tributi de Foro Strigoniensi, ad ius Regis pertinentes, diuinae remunerationis intuitu ordinasset, quartam tantum partem ad ius Regis retinendo.*“ Series siquidem Priuilegii ipsius Domini *Emerici Regis, filii dicti Belae III. Anno Incarnationis Domini Millesimo, Centesimo, Nonagesimo Octauo* exortinodabat: „*quod tam tres partes telonii Strigoniensis, quas felicitis memoriae Rex Bela pa-*

ter suus diuinæ retributionis intuitu contulisset Ecclesiae Strigoniensi, quam quartam partem eiusdem telonii, sua deuotio pro remedio animæ suæ, præfatae donasset Ecclesiae, auctoritate Regia confirmasset, execrans contrafacientes sub ira regiae indignationis.“ Denique Literæ primæ priuilegiales olim Andreae Regis. Anno ab Incarnatione Domini Millesimo, Ducentesimo Decimo quinto confectæ exprimebant: „quod tributum regale in portu villæ Kakats Archiepiscopalis a Mercatoribus vndique venientibus, quod exigi solet, simul cum tributo Fori Ciuitatis Strigoniensis, pro salute sua, et animarum absolutione omnium Regum prædecessorum suorum, fratribus Ecclesiae Beati Adalberti martyris, id est, Capitulo in perpetuum donasset, nullumque ius sibi exinde reseruasset.“ Continentia nempe secundæ literæ priuilegialis eiusdem Domini Andreae Regis de Anno Gratiae Millesimo, Ducentesimo Trigesimo Quinto enucleabat: „Quod idem Rex Andreas, volens Donationes Patris sui Belæ, et Fratris sui Emerici, felicitis recordationis Regum, factas Capitulo Strigoniensis Ecclesiae in tributo Strigoniensi, firmas et illibatas conseruare, decreuisset: vt nullus se, et suos occasione literarum in præiudicium donationum ab ipso Rege Andrea impetratarum, a præstatione tributi penitus excusaret; sed omnes huiusmodi inanes essent, et sine firmitate.“ Series siquidem Priuilegii Domini Ladislai Regis de Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Octuagesimo Octauo suborti, sententionali decisione regia explicabat sensum ambiguum Priuilegiorum Regum Belæ et Emerici maligne sentientium clariori interpretatione dilucidans, siue: „quod

Mercatores de Pesth, vel de Buda, illisque partibus conuicinis versus Jaurinum, transeuntes ingrediantur Ciuitatem Strigonium, nec ne, transeantue per Dorogh, vel per Ban-hida, quod tamen certo certius praesumitur fieri in fraudem dicti vectigalis Ecclesiae Strigoniensis, debitum tributum persoluant, ac si transirent per mediam Ciuitatem Strigoniensem; et etiam apud Jaurinum modis omnibus soluere teneantur; nihilominus tamen ipsi punirentur, tamquam, qui, non soluto vectigali, transiuisent; eadem etiam ratione adiiciens et decernens tributarium Ecclesiae Strigoniensis locum suum et mansionem habere in telonio Jaurinensi; parificans insuper per omnia Mercatores Australes, Viennenses, Ratisbonenses, Bauiaros omnes, Saxones, Bohemos, Polonos, et omnes breuiter citra Rhenenses praedicta solutione tributi Ecclesiae Strigoniensis parili iure teneri.“ In Priuilegio denique Domini Ludouici Regis de Anno Domini Millesimo, Tercentesimo, Sexagesimo quinto, Septimo Calendas Aprilis, Regni autem sui anno vigesimo quarto exorto, quasdam alias duas Literas eiusdem, sigillo suo, alias in terra Vzorae furtiue sublato consignatas transumptiue confirmante, clare vulgabatur: „quod cum inter Ciues Posonienses ab vna, et dictum Capitulum Strigoniensis Ecclesiae, ab altera partibus saepe saepius super solutione tributi controuersiae materia fuisset exorta, ex inspectione Priuilegiorum Aui, et praedecessorum suorum comperisset tributum, quod de quibuslibet rebus, quae per Strigonium, vel extra prope, cis et citra per terram, vel per Danubium, quocumque deferrentur, iuxta qualitatem rerum delatarum, et secundum moderationem priuilegii in eisdem

expressam exigendum Strigoniensi Capitulo donatum extitisse inter ipsum Capitulum, et Praepositum S. Thomae de Promontorio Strigoniensi, ac Abbatissam et Sancti Moniales de Insula Strigoniensi diuidendum; decernens ipsum tributum praefato Capitulo Strigoniensi datum, in vigore conseruandum, et per eosdem plene percipiendum, tam a Ciuibus Poseniensibus, quam ab aliis quibuscunque, non obstante, quod dicti Ciues Posenienses vigore Priuilegii Domini Caroli Regis, patris sui, a solutione tributi sint exempti. Quarum quidem Literarum per dictas vtrasque Partes coram Nobis, modo superius declarato, productarum exhibitionibus vtrinque factis, tam annotatis Iudice et Juratis ipsis, et dictis a' is Ciuibus Pesthiensibus, quam memoratis Dominis Gregorio et Jacobo Archi Diaconis, ac Thoma et altero Jacobo Canonicis Ecclesiae Strigoniensis, et dicto Capitulo Strigoniensi per nos in praemissis iuris medelam, iustitiaeque complementum praeberi postulantibus; sane licet praenarratus olim Dominus Bela IV. modo in superioribus expressato, memoratos Ciues Ciuitatis Pesthiensis, infra limites Regni sui Hungariae ab omni solutione tributi exemptos effecerit; tamen, quia longe ante, videlicet in Anno ab Incarnatione Domini Millesimo, Centesimo, Octuagesimo Octauo, olim Dominus Bela III. Secundi Geisae Regis filius, Canonicis Ecclesiae Beati Adalberti Strigoniensis, tres partes tributi Fori Strigoniensis: demum Anno Incarnationis Domini Millesimo, Centesimo, Nonagesimo Octauo Emericus Rex, filius eiusdem Domini Belae III. iam praefatas tres partes ab eodem Domino Bela, patre suo collatas, quam quartam partem eiusdem telo-

nii, in perpetuum eidem *Ecclesiae Strigoniensi* donatam, auctoritate Regia confirmasse: dehinc *Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Decimo Quinto*, olim *Andreas Rex*, prius tributum regale, in portu villae *Kakats Archiepiscopalis* simul cum praetaxato tributo *Fori Ciuitatis Strigoniensis*, nullo iure sibi in eodem reseruato, eidem *Capitulo Strigoniensi* in perpetuum donasse: tandem secundo, in *Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Trigesimo quinto*, idem *Andreas Rex* volens donationes patris sui *Belae III.* et fratris sui *Emerici Regum*, factas *Capitulo Ecclesiae Strigoniensis* de eodem tributo *Strigoniensi* firmas et illibatas conseruare, vt scilicet nemo se, et suos, occasione *Litterarum* in praeiudicium donationum ab eodem Rege *Andrea* impetratarum a solutione tributi penitus excusaret; sed omnes huiusmodi *Litterae* inanes essent, et sine firmitate, decreuisse. Ad haec rursus in *Anno Domini Millesimo, Ducentesimo, Octuagesimo Octauo* praescriptus condam *Ladislaus Rex* continentias, et tenores *Priuelegiorum Dominorum Belae III. et Emerici Regum*, in fraudem euasionis solutionis dicti vectigalis perperam intelligentium, quadam regali interpretatione clariori euulgans, *Mercatores siue de Pesth, aut de Buda*, illisue partibus conuicinis versus *Ciuitatem Jaurinensem* transeuntes, intrent *Ciuitatem Strigoniensem*, vel ne, transeantue per *Dorogh*, vel per *Banhyda*, *Ecclesiae Strigoniensi* debitum tributum persolui, et etiam sine solutione pertranseuntes apud *Jaurinum* cum poena amissionis rerum delatarum exigi, quin etiam idem *Capitulum Strigoniense* tributarium suum *Jaurini* locum et mansionem habere debere, sententiali

decisione decreuisse: *) Postremo nempe in Anno Domini Millesimo Tercentesimo, Sexagesimo Quinto, condam Dominus Ludouicus Rex, dum inter *Ciues Posenienses*, et dictum *Capitulum Strigoniense* coram eodem, super facto eiusdem tributi lis mota fuisset, ex inspectione Privilegiorum dictorum diuorum Regum, praecessorum suorum, tributum, quod de quibuslibet rebus, quae per *Strigonium*, vel extra per terram, vel per Danubium quoque deferuntur, iuxta qualitatem rerum allatarum, et secundum moderationem expressam, in eisdem exigendum *Strigoniensi Capitulo* donatum extitisse, modo praeuio diuidendum decernens, idem tributum praefato Capitulo datum, in vigore conseruandum, et pleno iure percipiendum, tam a *Ciuiibus Poseniensibus*, quam ab aliis quibuscunque decreuisse; ex eorundem Regum literalium priuilegialium documentorum intuitione liquido agnoscebatur; et ob hoc posteriores Donationes prioribus rite et legitime factis, de iuris rigore, nullum prorsus gene-

*) *Kún László Mercatores de Pesth, vel de Buda versus Jaurinum transeuntes* alatt nem értette a' *Pesti* vagy *Budai* kereskedő Polgárokat; hanem a' külföldi Kereskedőket; következőleg ez az egész séntentia hamis okokon épült, sőt igazságtalan: mivel a' *Pestiek* nem IV. *Bélatól*, a' ki *Tatár* járás után csak vissza adta szabadságaikat, hanem, a' mint *Zápolya István* Palatinus 1496. elítélő levelében sokkal fontosabb okoknál fogva mondja, *Szent Istvántól* nyerték Privilegiumaikat; annak okáért semmi esetre sem tartoztak vámot adni. Nem ártana, ha a' *Budaiak* és *Pestiek* *Zápolya István* elítélő Levelét hitelesen kiadatnák magoknak, sokat tanulhatnának belőle.

rare praeiudicium, vel derogamen valuisse: Eo etiam praetextu praeexhibitae Literae Domini *Belae IV.* super exemptione praerogatiuae de non soluendis tributis *Strigoniensibus*, dictis *Ciuiibus Pesthiensibus* posterius emanatae, in suppressionem iurium praefati *Capituli Strigoniensis*, in praeallegatis Literis priuilegialibus diuorum Regum declaratis, nullam vim habere, sed eadem Literae nullius vigoris et momenti existere, exindeque ipsi *Ciues Pesthenses* dicto Domino nostro, Domino *Matthiae* Regi, ratione praeuia, indebite, et sine omni via iuris et rationis, praeattactam querimoniam porrexisse, sed et dictam solutionem tributariam, et extra *Ciuitatem Strigoniensem*, ac in *portu villae Kakats*, in damnum et detrimentum iurium eiusdem *Capituli*, vsque in praesentiarum denegasse, a modo quod in antea eosdem, et alios quoscunque *de Pesth*, vel *de Buda*, et conuicinis partibus cum mercimoniis quibuscunque versus *Jaurinum* transeuntes, iuxta modificationem in praeallegatis Literis *Dominorum Ladislai*, et *Ludouici* Regum felicium recordationum, in superioribus limitatam, seu declaratam, verum et iustum tributum integraliter, et absque renitentia, sub poena amissionis omnium rerum deferendarum, iure perpetuo, cum effectu persolvere debere, ac idem tributum, cum eiusdem cunctis prouentibus, et emolumentis quibusuis, saepefato *Capitulo Strigoniensi* in perpetuum readiudicari, per idemque *Capitulum* dictam tributariam solutionem ab eisdem *Ciuiibus Ciuitatis Pesthiensis*, et aliis quibuslibet, modo, quo supra, in eorum negotiationibus procedentibus, rite et legitime, modis et limitationibus, in superioribus declaratis percipere et exigere eisdem etiam *Ciuiibus* ab

vtteriori acquisitione iuris, non solutionis eiusdem tributi, praeuia ratione attentanda, perpetuum silentium imponi debere, Nobis, ac praefatis Reuerendis in Christo Patribus, Dominis: *Joanni Strigoniensis, et Stephano Colocensis Ecclesiarum Archiepiscopis*; nec non Venerabili Domino *Stephano* eiusdem *Ecclesiae Colocensis Praeposito, et Judicatus Personalis Praesentiae Regiae Vice Cancellario, et Magistris Proto-Notariis, aliisque quam pluribus potioribus Regni Nobilibus Jurisperitis, nobiscum ad tribunal iudiciale consistentibus, et in examine praesentis causae diutius deliberantibus* perspicue cernebatur; pro eo, praesertim eorundem Dominorum *Joannis et Stephani Archiepiscoporum, demum aliorum praescriptorum nostrorum Assessorum perscrutato et adepto consilio praematuro, praenotatum tributum in Ciuitate Strigoniensi, ac extra prope, cis, vel citra; item aliud tributum portus villae Kakats, cum cunctis vtilitatibus, prouentibus et emolumentis quibuslibet eorundem, annotato Capitulo Ecclesiae Strigoniensis in perpetuum vti, possidere, et tenere relinquimus, Ciues et Inhabitatores Ciuitatis Pesthiensis, et alios quoslibet de Pesth et de Buda, *) ac iis*

*) A' *Budaiak* statutumai között ez a' cikkely is előjön: „*von der Statteütt Freitumb.*“ „Die Statteut zu *Qfn* gesessen gemainklich sullen vberall maut frey sein also weit das Vngerland, vnd das gepiet der heiligen kron zu Vngern begriffen ist, ausgenomen der kuniglich dreisigst.“ — *Sigmond* pedig *Prágában* 1437. évben a' *Budaiak* számára újítás képen költ parancsoló levelében; melly máiglan hiteles transsumtumban találatik a' Város Archivumában. ezeket mondja: „*Sinatis ipsos, et quemlibet*

conuicinis partibus, versus *Jaurinum*, cum mercimoniis; item de *portu villae Kakats* Transseuntes, iusta et vera tributaria solutione, iuxta prætaxatam limitationem, rite et legitime, iureque, ex præmissis, eidem Capitulo attinenti, teneri, ac soluere debere, adiudicantes, committimus; Et nihilominus ipsis Ciuibus, et inhabitatoribus *Ciuitatis Pesthiensis*, ab vltiori iure acquisitionis, non solutionis tributi *Strigoniensis*, et dicti *Portus villae Kakats*, praeuia ratione attendanda, perpetuum silentium, decernentes, imponimus autoritate nostra iudiciaria mediante, saluoque iure alieno. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes Literas nostras priuilegiales pendentis et authentici Sigilli nostri munimine roboratas eidem Capitulo duximus concedendas. Datum *Budae* praedicta sexto die termini praenotati. *) Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo, Sexagesimo Quinto.“

Ex Transsumto I. Comitatus Strigoniensis e generali Congregatione die 28. Iulii 1774. extradato.

Az emlétett hiteles Jegyzésekből olvastuk, hogy elválván *Budától Pest*, csak *Mátyás Király* alatt lett *különös Sz. kir. Város*; de az esztendő nincsen benne föl írva; azért én sem határozhatom meg mikor történt. Mint *Sz. Kir. Városnak*, két levele ösmeretes elöt-

ipsorum, absque omni tributaria exactione, ad loca, quae iidem maluerint, accedere et proficisci: et secus sub pena rotationis personarum vestrarum, seu tormentationis in rota, que in locis tributorum erigi solet, facere non praesumatis modo aliquali.“

*) Az az 4-dik Septemberben.

tem, egyik 1512. évi, a' másik pedig 1537. esztendőről való, ez amannál nevezetesebb, azért egészen közlöm:

Nos *Andreas Zewch*, *Kenex dictus*, *Judex*; *Andreas Zabo*, *Gregorius Zabo*, *Gaspar Zabo*, *Dionisius Harminczados*, *Franciscus Litteratus*, *Valentinus Sarkewzy*, *Elias Thethey*, *Ambrosius Litteratus Bereghy*, *Joannes Chyzar*, *Oswaldus Mysy*, *Joannes Litteratus Nagh*, et *Blasius Zewch Junior*, *Jurati Ciues Ciuitatis Pesthien-sis* memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit, vniuersis: Quod coram nobis personaliter constitutus *Nobilis Mathias Bolthows Aulicus Regie Maiestatis*, sponte et viue vocis oraculo fassus est in hunc modum: qualiter ipse bona, ac matura deliberatione prehabita, domum suam lapideam in medio nostri, in *Platea Sancti Petri* in vicinitate domorum *Prouidorum Oswaldi Semellatoris*, intermediente paruo vico, quo itur ad *Claustrum Sancti Petri* *) a superiori, et *Nobilis Georgii Orbouacz* ab orientali, et *Honeste Domine Anastasie Relicte* condam *Joannis Gonda*, intermediente similiter paruo vico, quo itur ad *Plateam Kalach-sythew*, *Conciuium nostrorum* a meridionali plagis existentem habitam, cum cunctis eius vtilitatibus et pertinentiis quibuslibet ad eandem domum de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, vendidisset, dedisset, et appropriasset *Circumspecto Floriano Wasaros*, *conciui nostro*, *heredibus* et *posteritatibus eiusdem vniuersis in filios filiorum*,

*) *Sz. Péter Monostora* volt *Sz. Ferentz Szerzetén* lévő *Papoké*; ezek a' *Szerzetesek* *Török* kikergetése után megint visszatértek *Pestre*, most is itt vannak.

et heredum per heredes, pro florenis centum et quinquaginta ab eodem plene habitis et perceptis. Imo dedit, vendidit, et appropriauit coram nobis iure perpetuo et irreuocabiliter tenendam, possidendam, pariter et habendam nullo penitus contradictore comparente; Assumendo idem *Matthias Bolthows* prescriptum *Florianum*, ipsiusque Heredes et posteritates vniuersas in pacifico dominio prescripte domus, contra quoslibet legitimos impetitores iuridice defendere, tueri et conseruare suis propriis laboribus et expensis, secundum Legem et Consuetudinem antedictae Ciuitatis nostre ab antiquo obseruatam. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes Literas nostras priuilegiales pendentis, et autentici Sigilli nostri maioris munimine roboratas et consignatas memorato *Floriano*, heredibus et posteritatibus vniuersis dandas duximus et concedendas. Datum in festo B. *Georgii Martyris*, Anno Domini Millesimo, quingentesimo tricesimo septimo.

*Ro. Circumspecti Ambrosii
Lrti. Bereghy Jurati Ciuis.*

*Michaël Abstemijs Notarius
Ciuitatis Pesthyen. m. p.*

Ex autographo membranaceo, quod in collectione mea habeo, fide integra descripsi *Pozsonii* die 10. Aprilis 1832. *Georgius Gyurikovits* m. p.

*T. T. Jvanóczi Gyurikovits György Úr a'
Petsétet is, melly veres, zöld, és selyem 'si-
nóron fűgg, barátságosan lerajzoltatta.*

Pest Városának veres márványba ékesen faragott régi czimerét ilyen alá írással: ARMA. INCLYTÆ. CIVITATIS. REGALIS. PESTHIENSIS. M.D.V.II. láthatni az öreg plébánia Templom Sanctuáriumának bal oldalán.

Eben a' levélben megnevezett Sz. Péter Útszájában lakott az a' Magyar Énekes 1508. évben, ki ama Istenes Dalt Révai Miklósnál: *Angyaloknak Nagyságos Asszonya* hetvenhét versben foglalván, végezetjeit e'kép fejezte be:

*Ext zerzettek Pestnek warosaban,
Ugyan ottan szent Peter ucajaban,
Zületeth utan elmulth időben,
Ezer öt száz es nyolcz estendöben.*

§. XII.

Buda Városának bévett régi szokásai,
és különös Szabadságai.

Cromer Lénárd könyve meg-érdemlené, hogy egy betűig napfényt lásson; én csak egy-néhány cikkelyt írtam ki belőle, mellyek épen nekem tetszettek; de már ezekből is tapasztalhatni, hogy *Buda* valóban az volt, a' minek lennie kellett:

*!Wie die Ofner tail schollen haben czu
Weissenpurg.*

Vncz an das forderst portal an vnser *frawen kyrckenn zu weissenpurg* sol nymandt ynne haben, dy *offner*, dy sullen in irem harnasch hütten vncz das dy kronung verpracht wirtt.

Ezt a' cikkelyt fölvilágosítja a' következő:

Von des kuniges vnd der kunigin krönung.

Zu des *kuniges* oder *kunigin* kronung sol der *Statrichter* mitt etlichen Herren des Rats, vnd mit andern erbarn Statleuten erlichen ziehen mit irem volk gen *Weissenpurgh* do die *kronung* sol geschehen. Vnd zu *weissenburg* sollen sie wol vnd zierlich geharnuscht sten pei der *fordern thür an der kirchen* da man den *kunig* vnd die *kunigin* kront, vnd sullen der *kirchtür huetten* eben so lang, vncz das die *kronung* ganz vnd gar geschen ist, da sullen sie dan die *kunig* oder *kunigin* belaiten pis im ir Herberg.

Von des kuniges Zukunfft aus Heerfarten, oder aus frömbden landen.

Wenn das geschicht, das der *kunig* in Heerfarten zuehr, oder anderswo raist, vnd ein merklich Zeit aus dem land ist, so er den Haim kumet zu lande, vnd der Stat zunahendt. Man vnd weib, yung vnd alt, mit sampt der *priesterschafft* von allen kirchen vnd klöstern erberlich geczirret ynn einer procesz mit fanen vnd mit Hailthumb vnd mit prynnenden kerzen im hingegen gen. Vnd der *Statrichter* mit den samptt richtern vnd mit andern erwidigen Statleutten, dy das vermügen, sullen im entgegen raitt'n, vnd schullen yn *wirdiglichen enphahen*, vnd sullen in dann vncz in die festen pelaitt'n. Do soll dann der *Statrichter* diemüttigklich vrlaub von im nemen, vnd sol mit sampt den Statfolck zu haus gen, vnd all die weil sol man in allen kirchen vnd klöstern leut'n mit allen glogken:

Olvassad *Pecz Scriptor. rer. Austr.* Tom. III. Cap. 728. pag. 690. *Callimachus Fülöpöt*

De rebus Uladislai Lib. I. Boufint. Dec. III. Lib. VI. — és tapasztalni fogod: hogy Csek Wentzel, Lengye Vlászló és Mátyás királyok e' modon fogattattak el. Csak a'kor örvend a' Magyar, ha jó Királyát, kit szivéből szeret, láthatja: de Őt is viszont szereti Jó Úra, 's valóban kérkedve dicsekszik avval a' Magyar hogy Ő neki nincsen királyja hanem édes Attya.

Von der kunigin Schwangerung vnd irer gepurdt.

Wan das geschiecht, das ein *kunigin Schwanger wirtt*, oder ein *kindt gepertt*, so man das der Stat verkündet, so soll man die pot'n erberlich enphahen, vnd mit zierlicher gab pegaben, auch sol man den pot'n mit ganzen vleis dangken erber vmb frölicher potschafft.

Min is örülhetne egy hív Nemzet jobban, mint az illyen Isten áldásán. El halván *Árpádnak* utolsó firjfi ivadékja III. *András*, azon törekedett a' Magyar, hogy aszszonyi ágból válaszon magának *Árpád* vére szerint való Királyt.

Von Erwelung eines Pfarhers.

Der *Statschreiber* vnd der *Rat* haben volle macht vnd freytumb mit wissen vnd willen der gemain, dy darczu gehören, zuerwellen vnd zu erkiesen eynen pfarrer. Ob gott mit dem todt oder anders dy kyrchen auff sagt. Vnd wen sie denselbigen pfarrer also erwelt haben, so sullen sie in dem *Erczbischoff zu Gran*, oder seinem *Vicario* antwurten, das er in pestetigt, als der kirchen recht ist.

Buda ugyan *Veszprémi* Püspök megyéhez tartozott, de *Plébániája*, úgy nevezett *Parochia exempta* volt. Lássad *Péterffy Károlynál Concil. Hung. P. II. pag. 286* és a' következő lapokon az *Esztergomi Érsek Priuilegiumait*.

*Von des Richters vnd Rathern irer ampt
aufsagung nach Jar frist.*

Nach *Jar frist an Sant Jorgen tag* als bald vnd das Hochampt in der kirche zu *vnser frawn* volbracht wirt, so sullen der *Richter*, dy *Rathern* der vorgang'n iars, vnd der *Stat-schreiber*, vnd dy *gancz gemain* arm, vnd reich, als den gepürdt, vor dem Rathaus auf dem placz zusammen kumen. Do sol der Richter vor sich selber, vnd der *geltrichter*, oder ein *deutscher geschworn purger* auch vor sich selber, vnd für die andern, vnd der *Stat-schreiber* für sich selber, jeglicher sein ampt auffsig'n, nach ausweisung der *gulden Bull* vnd brieflicher hantfesten.

Régi időben tehát a' Tanácsnokok is évenként megújittattak.

Von erwellung eines Statrichters.

Der Stat *gemain* wol gesessen vnd geerbt, vernünfftige leut, haben einen *Richter* zu kiesen aus in selber, wenn sie wellen. Also das derselbige Richter *von deutschen art sey von allem seinem geschlecht*. Vnd wen sie denselben Richter erwelt haben, so sol man in gen *Hof dem Kunig*, oder dem *purgrauen* zeigen, nach ausweisung der *gulden Bull*, dy laut also: „*Item, sy sullen den grösseren des dorfs, oder Stat erwelen, welichen sy wellen, vnd ens*

antwort'n. Wellicher alle ire Sachen sol richten. Vnd ob es ist, das durch yn ein rechte gerechtigkeit nit mag ausgesprochen werden: so sol derselbig amptman, vnd nit das dorff vor vns kumen, oder für den, dem es durch vns pefohlen wirtt.“

Aus dem Priuilegio des Kunigs Lasla von denselbigen (Richter).

Denselbig'n haben wir verlihen, auf das sie nicht peczwungen werden zu nämen einen Richter nach vnserm willen, oder durch uns geben. Sunder aus irer erwellung mügen sie nemen einen fursteher, welchen sie wellen, als vor erkleret ist yn dem Priuilegio des Kunigs Bele vnsers fürvorder, Welicher vorsteer sain amt sol antwurten in dy hend der purger nach dem Jar.

Kün László nagy Attyának Belának 1244. évben költ Levelét, némelly különös szabadságokkal megtöldva 1276-ban erősítette meg.

Von dem selbigen (Richter).

Der Kunig sol in nicht seczen ein Richter, sunder sy sullen haben frey wylkör aus in selber einen Richter zu erkiesen vnd zu seczen, wer einer gemain darzu wolgefelt.

Senki azon meg ne ütközzék, hogy Magyar Ország Fő Városában Németek voltak a' hatalmasabb rész; mert valamint most, úgy a'kor sem szeretett a' Magyar Városban lakni. — Már XIX-dik századot éljük, 's Budán egy két csizmadián, Gombkötön, Szúr, és Magyar Szabón kívül igen kevés magyar Polgár lakik: azért az Isteni Szolgálat is németül, rátszül, tótül, tartatik; mert ha magyar nyel-

ven tartatnék, üressen maradnának a' Templomok. A' várbeli *Fő Templomban* ugyan minden Ünnepen és Vasárnapon kis Mise alatt *magyaról* énekelnek a' föllebb említett *kevés magyar mester Emberek*, erre *magyar tanítás* is következik: de e'kor is könnyen megolvashatni a' *Magyart*. Dicsérettel kell itt szóllanom *F. T. Vixhoffer József Plébánus* és Apát Úr ügyekezeteiről, ki az ő Plébánusága alatt hozta szokásba hogy *N. Szombaton a' Föl-Támadás* most már *magyar nyelven* tartatik. Ez még úgy van, a' mint lehet — Fölséges Urunk kegyelmessen meghagyta: hogy a' *Nemzeti nagy Ünnepet Sz. István Király napját* különös díszszenteljük; ez ugyan meg történik; azonban tapasztalni, hogy a' *Magyar ezen az Ünnepen* sem akar részt venni, mert meg nem jelen.

Szomorú esetet jegzett föl *Bonfin Dec. III. Lib. IV. Turóczi P. III. cap. XXIV. Nadány János Flor. Hung. Lib. III. cap. VI.* melly *Albert király* alatt történt *Budán 1438. évben*; tudniillik, hogy a' *Németek Öthvös János* nevű Magyar Polgárt *Dunába* fojtották: „*Linguarum diuersitas, hominem alienat ab homine*, úgy mond *Sz. Ágoston De Ciuitate Dei Lib. XXIX. cap. VII. et propter solam Linguarum diuersitatem, nihil prodest ad consociandos homines, tanta similitudo Naturae.*“ — Már e'kor föl ébredtek a' *Magyar Polgárok*, és azt kívánták, hogy egyenlő jussal bírjanak a' *Németekkel*. Úgy látszik, mintha valóban győzedelmeskedtek is volna a' *Németeken*; mivel, a' mint egy *XV. évi oklevélben* olvasni fogjuk, az óta minden polgári jusban egyenlően részesültek a' *Németekkel*.

Wer, wy, vnd wen man den Statrichter erwiesen, vnd erwellen sol.

Zu erwellung des *statrichters am Sand Jorgen tag*, so das Hochamt in vnser obrist'n (kirche) zu vnser lieb'n frawn volbracht ist, zu stunden vor essen Zeit, Ee ein yderman zu tisch get, so sullen vor dem Rathaus auf dem placz zusammen komen der Stat ganz gemain, arm vnd reych, idoch die pey der Stat gesessen vnd geerbet sein, vnd sullen mit guetem vorrate vnd wolpedacht'n muet eintrechtiglich erwelen vnd erhöhen *einen Richter: der sol sein ein Deutscher man von allen seinen vier annen, vnd sol gesessen sein in dem Rat bey sechs Jaren, oder hinüber*, ob das geschicht, do gott vor sey, das sie auf denselbigen tag nicht aintrechtigkeit machen würden, also das ein tail wurd stummen auf einen man, der ander tail auf ain andern man, der zwaier sol keyner Richter werden, sunder man sol die ewelung schieben vnd vercziehen vncz auf den andern tag, ob sie ainmuettiglich der zwair ain haben wolt'n, sunst sullen sie den dritten aintrechtiglich zu einem Richter kiesen vnd erhöhn, der ye von deutscher art sey—

Ez a' czikkely még hoszabb, de mivel 'Sigmond király levelét, mellyből van kisedve, alább úgy is egészen kölöm, azért ki hagytam.

Wie der Richter sweren soll.

Ich swere ain ayd got dem almechtigen, vnd vnserm gnedig'n herrn dem Kunig N. Kunig zu Vngern, vnser gnedig'n frawen der Kunigin N. zu Vngern, vnd der hailigen kron zu Vngern, vnd allen iren trewen landtherrn,

vnd der *Stat zu Of'n dewtschen und Vngern*, arm, vnd raich, getrew zu sein, vnd ein rechtes Recht zu halten, vnd wil das lassen widerfaren dem armen, als dem raichen, dem kunden, als dem frömbden, nach meinen guet'n gewissen vnd vermögen, als mir das got gibt zu erkennen, vnd der Stat nuetz zu erwerben, vnd den schaden zu pewaren, das recht zu suedern, vnd das unrecht zu hindern vnd zu krengken. Vnd wil der Stat vnd Rats haimbligkeith verzwigen pehalt'n, vnd des nicht lassen wil, weder vmb lieb, noch vmb laidt, noch vmb neidt, noch umb hasz, noch vmb forcht, noch vmb freundschaft, noch vmb gunst, noch vmb gab, noch vmb keinerlay Sach, damit ich diesen meinen aydt mocht vermailig'n. Also hilf mir Gott vnd das hailig ewangelium.

Illy formán esküdtek a' Tanácsnokok is, Város Jegyzője, választott Polgárok, és mind egyik, ki valami hivatalt viselt.

Von erwelung der Rotthern.

Von alter gewenheit vnd von alten rechten sullen die deutschen Zehen man, vnd die Vngern Zwen zu dem Rat erkiesen, dy dem Richter sullen hilf'n das recht zu pesicz'n, vnd ausprechen.

Von erwelung des Statschreibers.

Der Statschreiber vnd die Rathern mit wissen vnd willen einer ganczen gemein mügen einen Statschreiber kiesen. Vnd derselbig sol sein von deutscher art vnd gepurdt von allen seinen geschlächte.

*Von erwellung der gesworn man von yetwe-
dern hantwerch.*

Darnach sol man *aus ieglichen Hantwerch* sunderlich geantwurten *zwen der eltisten, vernunftigst'n vnd pestendigist'n* man auf das Rathaus wen der Richter der hantwercher pedarf zu der Stat potturft das es wisse dy zu besenden, dy sullen auch swer'n, als hernoch geschrieben stet.

Von purger rechten zu gewin.

Welich fromb'r man sich in dy *Statt zu Ofen* ziehen, vnd daselbs purger recht gewynnen wil, der sol sain aines guet'n des wolgeleut geerbter man, hat er des erbes nicht, so sol er secz'n pürg'n, das er dasselbig iar vnd alweg fürpas losung geben, vnd mit der Stat leiden wil vbel vnd guet. Auch sol kein pruederschaft, noch kein verpintnus, noch heimlich pos samung zwischen halt'n werd'n, sonder ausgenomen zu gots dinst. vnd das sol geschehn mit wissen vnd will'n des rats, als in *der gulden Bele Bul*, als vor am sechsten plat.

*Von den Marcktagen dieser Statt, vnd
wieviel dieser sind.*

Nicht mehr *wen zwene rechte marcktago* sein bey dieser Statt. Den *Mittich* bey den *Deutschen* vmb *vnser frauwen kirchen* an den placzen. Vnd der *freitag* bey den *Vngern* vmb *sand Marie Magdalenen* an den plecz'n. vnd der dritte ist von gewonheit darkomen der *Sambstag*. Doch sol man wissen, das der margkt czu *kirchtagen*, vnd vmb *weinachten* nindert anders sol sein, den bey den *Teut-*

schen bei vnser frawen, vnd bey Sand Jörgen kirch all frist vnd die apgenannten tage weren 25. auch ob der Christag gefellet an den montag vnd der abent am samstag.“

Von iren (Juden) kleidern die sie sollen tragen und gewantt.

Die Juden sollen auch gewand tragen dabey man sie erkennet, vber ander ir kleider einen Rotten mantel, vnd an der aller sichster statt einen gelben fleck, den man nicht müg vberspannen, vnd sullen auch kein ding nindert ferr, noch nahent vntter die Christen tragen, was sie verstanden phand haben, die sullen sie einst in der wochen in der Judengassen feyl haben, werden sie anderswo begriffen, das gericht sol in nemen was sie feil hab'n.

Von den freyen thochtern vnd gleichen desz.

Dy freien tochter sein ain armes petrübtes vnd verczagtes gesinde. Nach sol man sy pehütten vor gewalt, vnd vor vnrecht. Dy armen vnd dürftigen sullen ein gelbs fehil zum minsten einer hantpreytt tragen auff ihren hauptüchern. Vnd wen man sy findet on daselb zaichs, so mag derselbige Scherig maister von in als off'r nemen VI. pfening.“

Már Tizen negyedik században fölvi gyázat allatt voltak; most pedig nincsenek!!!

§. XIII.

'Sigmund Király parancsolatja mellett
 minő sorsú ember választódhatott Bu-
 dán Bírónak, vagy Tanácsnoknak?
 kik lehettek Polgároká, mikor és mi-
 renden tartatott a' tanácsi Újítás?

Nos *Joannes Kanczlix Judex supremus, Joannes Arnolth Judex Pecuniarum, *) Georgius Svecz, Paulus Polyak, Barnabas Jó, Nicolaus Ebendorfer, Demetrius Kalmár, Thomas Schaut, Joannes Pechi, Joannes Garber, Petrus Thetheni, Sigismundus Kronffelder, et Barnabas Thar, Jurati Ciues Ciuitatis Castri noui, Montis Pesthiensis atque Budensis. Omnibus Christi Fidelibus, praesentibus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in eo, qui est Salus et Redemptor noster, sub cuius manu superiora sunt et inferiora, in optima regularitatis moderatione uiuunt, et existunt; propter hoc ipse Altissimus Deus, de summa eius bonitate, in qua huius Inclitissimi Regni Hungariae, hanc ipsam Ciuitatem Budensem (ad quam propter honorificum et notabilem situm, ac foundationem, Reges Hungariae pro tempore existentes, Prae-*

*) *Von erwehung des Gelrichters: „Der vorgeschrieben pestetigt Statschreiber hat zu seczen vnd zu erkiesen nach seinem willen, einen aus den Ratmannen, oder aus den geschworen purgern zu einem gelrichter, der aus deutscher art sey. Derselbig mag, vnd sol richten alle geltschult vncz auff vierzig rotgulden, vnd darüber nicht, wan das ist, das gehort für das obrist gericht.“*

latique nihilominus, Barones dicti Regni Hungariae, Nobiles, et Magnates conuenire, et communiter residere consueuerunt) adeo praefecit, et quemadmodum eadem ipsa Ciuitas Budensis inter ceteras istius Regni Ciuitates Solium Regale, Thronusque Regius appellatur; sic etiam eadem Ciuitates dicti Regni Hungariae ad ipsam recursum habent, et confluntur (sic) Et praesertim ex eo, quia plurimae huius Regni Hungariae Ciuitates et Oppida, ipsa eadem Libertatis gratia, qua haec ipsa nostra Ciuitas Budensis a Diuis Serenissimis quondam Dominis Regibus fulcita et decorata existit, uti, frui et gaudere dinoscuntur. Proinde ad vniuersorum tam praesentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus peruenire. Quod cum nos pro nonnullis negotiis Ciuitatis nostrae dictae, coram Serenissimo Principe Domino Wladislao, Hungariae, Bohemiae etc. Rege, Domino nostro gratiosissimo essemus constituti, extunc Prudentes ac circumspecti viri — Izhovyka Iudex, et Vayvoda, ac Thomas Nagy Juratus ciuis Oppidi Karansebes — —, nec non vniuersorum Ciuium et Inhabitorum dicti Oppidi Karansebes, personaliter coram Rege Serenissimo, Domino nostro, humiliter exposuerunt: quomodo ipsi omnibus eisdem Libertatibus; prout etiam Litterae Serenissimi Principis quondam Domini Mathiae Regis, Litterae confirmationales dictae — et Principum quondam Dominorum Ladislai, modo simili confirmationales, et Sigismundi Regum Donationales, duplici Sigillo dicti quondam Domini Mathiae Regis, suae Literae confirmationales dictae, priuilegialiter signatae tenent, et habent: quibus dicta Ciuitas nostra Budensis utitur; frui, gaudere, et uti consueuerunt. Quia

autem ipsi saepe saepius tum per extraneos, tum etiam per aemulos eiusdem oppidi *Karansebes*, in nonnullis libertatibus ipsorum grauius offenduntur et laeduntur: propterea ipsis quibusdam litteris Ciuitatis nostrae dictae, priuilegialibus, pro defensione Libertatum eorundem, plurimum essent necessariae (sic) supplicantes Suae Maiestati, vt eadem Sua Maiestas dictas litteras Ciuitatis nostrae priuilegiales, si quas habemus, ipsis necessarias, mediantibus litteris nostris priuilegialibus, pro tutela et conseruatione libertatum ipsorum incolarum, dicti oppidi *Karansebes*, daremus et concederemus. Vnde sua Maiestas nobis statim *oretenus commisit et mandavit*: quatenus pro conseruatione libertatum dicti oppidi *Karansebes*, priuilegia et libertates Ciuitatis nostrae antedictae, vt et ipsum oppidum in pristinum rediret statum, ipsis necessarias, modo praemisso daremus. Petentes nos nihilominus praefati *Stephanus Iudex et Thomas Nagy Juratus dicti oppidi Karansebes*, in eorum, ac totius Communitatis personis, debita cum instantia, ac humiliter implorantes; quatenus tenores et continentias praescriptarum litterarum Ciuitatis nostrae priuilegialium ipsis necessariarum, per litteras nostras similiter priuilegiales transcribi et transummi facere dignaremur, vltioris conseruationis libertatum eorundem ad cautelam: quae quidem litterae ipsis necessariae, ordine infrascripto sequuntur. Quarum primae, videlicet Serenissimi et Inuictissimi Principis Domini quondam *Sigismundi Hungariae etc. Regis* tenor is est.

Nos *Sigismundus Dei gratia Rex Hungariae Dalmatiae, Croatiae, Marchio Brandeburgensis, ac Sacri Romani Imperii Generalis Vicarius, et Regni Bohemiae Gubernator.* Memo-

riae commendamus per praesentes: Quod quia *Andreas* filius *Friderici*, Carnifex, quondam *Laurentius Pellifex*, et *Rigolinus paruus*, pridem Judices, et omnes illi, qui temporibus illorum Jurati Ciues fuissent in Ciuitate nostra *Budensi* deputati, pridem, in anno, cuius iam praeteriisset reuolutio, *Nobis in Regno Bohemiae pro Sacri Romani Imperii et nostri patronatus prosequendo honore laborantibus*, sine nostro mandato, scitu et voluntate, in simul conspirantes, allectis eis tota Communitate Ciuitatis praedictae, nouum Judicem, nouosque Juratos Ciues in nostri opprobrium Culminis, in dicta Ciuitate eligere, deputare et nominare, fidelesque nostros Ciues antiquos, de quibus specialem habemus confidentiam, et quorum Ciuitas ipsa ab omnibus impugnationibus fuit protecta eorum temeritatibus deponere praesumpserunt, et quamuis ipse Iudex, et Jurati electi *fideli nostro Zvelo, Castellano nostro Budensi*, vt moris est, post electionem — — per ipsum omnino refutati fuissent, ipsi tamen mandatum ipsius nostri — — in persona — — — eandem Ciuitatem nostram, per duos quasi integros annos sic in errore tenere non expauerunt. De quo potuissent Nobis maximum praeiudicium et ingens periculum breuiter euenisse; nisi Domini adiutorio tali iudempnitati congruis et salubribus remediis fuisset obuiatum. Ideo nos auctoritate nostrae regiae potestatis, vt ipsi *Andreas cum sociis suis superius expressis*, de perpetratis doleant; et de commissis recipiant debitam poenam vltionis, statuimus et decreuimus; imo statuimus et decernimus, hoc nostro Regio sub edicto: vt ipsi, et praedicti socii sui, nullo vnquam tempore, in Judicem, aut

Juratos Ciues, in praedicta nostra Ciuitate assumi valeant, aut eligi et deputari; harum nostrarum testimonio litterarum, mandantes serie praesentium firmiter, et districte vobis fidelibus nostris, vniuersis et singulis, ciuibus, hospitibus, habitatoribus et incolis dictae nostrae Ciuitatis *Budensis*, praesentibus, et futuris, ac illi, vel illis, ad quem, vel ad quos electio, seu nominatio Iudicis et Juratorum Ciuium eiusdem Ciuitatis pertinet, communiter et diuisim; quatenus praefatos *Andream, et socios suos superius expressos*, in Iudicem, aut Juratos Ciues, nullo modo eligere, nominare, vel deputare praesumatis, neque sitis ausi modo aliquali, et aliud sub poena nostrae gravissimae indignationis non facturi; praesentes etiam apud nostros fideles, Iudicem et Juratos Ciues *Budenses* pro tempore constitutos volumus ita manere. Datum *Posony* feria tertia proxima ante Dominicam Jubilate *). Anno Domini 1404.

Aliarum autem Literarum eiusdem Domini *Sigismundi Regis* tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis:

Nos *Sigismundus* Dei gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Marchio Brandenburgensis, ac Sacri Romani Imperii Vicarius Generalis, et Regni Bohemiae Gubernator. Memoriae commendamus, harum serie significantes, quibus expedit, vniuersis. Quod Prudentes et Sapientes viri, Iudex, et Jurati ciues, et alii Consiliarii antiqui Consilii Ciuitatis nostrae *Noui Montis Pesthiensis*, seu *Budensis*, suis, nec non omnium Ciuium, hospitem et Incolarum Ciuitatis eiusdem rempublicam et

* J. Az. az 15. Aprilisban.

commune bonum in eadem affectantium personis, nostrum adeuntes conspectum, nostrae querulose curarunt significari Maiestati, quod Libertates eorum institutae per Serenissimos Principes, Hungariae Reges, ac nostros Praedecessores, diuiae reminiscentiae, eis gratiose concessae, per aliquos ex eis vlciscentes, aliqui iram ipsam aliquando concipientes; etiam dolosa et odiosa consilia, ac magna excogitata versutia, et in publicum producta; in multis articulis forent negligenter imminutae, paruiatae. Nosque superinde ipsi Judex, Jurati multoties, et universitas dictae Ciuitatis precibus et instantia debita pulsauerunt, vt super informatione Ciuitatensium, et regulatione nonnullarum iniquarum consuetudinum nouiter inter eos per quosdam, interdum ipsa vitia sectantes, et rempublicam impugnare non verentes, regulariter intendere et prouidere dignaremur. — —
 — dante Domino, subditorum, et praesertim salubribus eorum votis, ex quibus commune bonum, et Regni statum pacificum, singularumque personarum vtilitatem speramus indubie et perpendimus resultare, maxime, quia inter ipso Ciues *Ciuitatis nostrae Noui Montis Pesthtensis seu Budensis*, occasione hac iam saepius ad dissensionum, rancorum, odiorum, et dampnorum amaritudines non modicas est processum, quod, vt Regia prouidentia ex eo honoretur, status Ciuitatis conseruetur, vtilitas reipublicae augeatur, pax, vnio et gaudium obseruetur, cautius conuenit euitare; ad hoc enim aciem nostrae considerationis conuertentes; vniuersas et quaslibet libertates, et libertatum praerogatiuas, a Diuis Regibus Hungariae, nostris scilicet praedecesseribus, memorate Ciuitati et Ciuibus, ac Inhabitoribus

factas, datas et concessas, eisdem valere, et firmiter stare volentes; alia ad statum dictae Ciuitatis conseruandum, confortandum et augmentandum pertinentia superaddendo, Praelatorum, Baronum, Magnatum, Procerum et Nobilium Regni nostri infra declarandorum, et aliorum quam plurimum lateri nostro assistantium digesto consilio, et matura superinde deliberatione cum eisdem praehabita, salubrius ordinamus in hunc modum; Et primo: „*Quod nullus Iudex, vel Juratus Ciuis inter eos eligatur, et fieri possit; nisi sit possessionatus inter eos: et si non, ex tunc talem fideiussoriam det cautionem, de qua Regia Maiestas, vel Magister Thauernicorum suorum, aut Castellanus Budensis possit et valeat contentari. Nullus etiam ex Communitate, tempore electionis Iudicis et Juratorum, inibi debet accedere armatus, quod si fecerit, poenae amputationis vnus manus, si vero ibidem rixas, facto, vel ope inchoauerit, poenae capitis subiacebit. Nec aliquis ad ipsorum Ciuium ciuile consortium, nisi sit Paterfamilias bonae conditionis, et famae laudabilis, habensque domum, aut aliquas hereditates assumatur; hereditatibus autem carens, fideiussoriam praestet cautionem, et cum ipsis Ciuibus per annum constanter maneat Regiae Serenitati fideliter seruiturus, Iudex quoque et Jurati, per Ciues electi, Regiae Maiestati, vel Magistro Thauernicorum, aut Castellano Castri Budensis, debeant, in signum demonstrandi maioris fidelitatis, praesentari. Praeterea omnino volumus, et ex intentione stabilimus, vt Communitas nullo vnquam tempore, quacunque de causa, et pro quouis facto, saluo mandato Regio, aut Magistri Thauernicorum, vel Castellani Castri Budensis in hoc remanen-*

te, absque scitu, et voluntate Judicis, et Juratorum possit, et debat congregari; quod si fecerit, et contra hoc attentare praesumpserit, in centum marcis puri et fini argenti, Camerae Regiae irremissibiliter applicandis, eo facto, conuincatur. Nullus denique in casum quemuis, vel euentum, in taberna, aut in plateis, locis latentibus, aut obscuris, seu etiam patentibus, occulta, aut manifesta consilia citra, extra, et contra consilium Judicis et Juratorum, sub poena Centum marcarum Denariorum, per Regiam Maiestatem plenarie, super, et contra hoc praesumentem, seu praesumentes extorquendorum, facere audeat, vel praesumat. Demum homines inpossessionatos — Judicis et Juratorum vacare, et actu carere volumus, et stabilimus. Volumus insuper, et praesenti voluntate declaramus, vltra duodecim Juratos, quos de iure in dicta Ciuitate nostra Budensi annuatim eligere consueuerunt, viginti quatuor, super illos duodecim nouissime eligi incepti, et inchoati per aliquos — conditionis homines, vltterius nullatenus eligantur. Praeterea taxam, si quam Regiam Maiestatem, et etiam Ciuitatem per se causa necessitatis, aut vtilitatis, vltra collectam, a dicta Ciuitate Regi annuatim proveniente, quauis de causa, aut ratione, per ipsam Ciuitatem imponi contigerit: extum huiusmodi Taxa per probos et idoneos viros, ad hoc per Communitatem electos taxetur, imponatur et exigatur, exactaque Juratis assignetur, per ipsos Juratos Curiae Regiae assignanda, vel pro necessitate, aut vtilitate Ciuitatis exponenda; et de ea, singulis annis, ante festum Sancti Georgii, in depositione Officiorum eorum, mediante Expeditore Curiae, et aliis sufficientibus docu-

mentis, rationem dare et assignare tenebuntur. Et vt omnium praemissorum series vim obtineat perpetuae firmitatis, praesentes litteras nostras patentes, secreto sigillo nostro consignatas, cum insertione Praelatorum, Baronum, Regnique Procerum, tempore huiusmodi dispositionis, limitationis et regulationis, nec non libertatum superadditionis, nostro lateri assistentium, eisdem Ciuibus duximus concedendas. Nomina autem Praelatorum, Baronum, et Procerum, de quibus supra fit mentio, sunt ista: Primo Reuerendissimi Patres, Domini: *Valentinus Cardinalis Quinque Ecclesiensis, Andreas Archi Episcopus Spalatensis, Johannes Episcopus Jaurinensis, Nicolaus de Marchal, et alter Nicolaus de Czak pridem Vayuodae Transyluani, Stephanus de Canisa pridem Magister Janitorum, Jacobus filius Luczk Waiuoda Transyluanus. Comes Carolus de Korbania, Castellanus Castri Wissegradensis, et Zvetlus de Nassis Castellanus Castri Budensis, et praesentibus aliis quam pluribus Regni nostri Proceribus, Militibus, Regni nostri Comitatus tenentibus et honores. Datum Budae die Dominico proximo post Festum Conceptionis Beatae Mariae Virginis. *) Anno Domini 1403.*

Sunt praeterea aliae multae litterae super libertatibus dictae Ciuitatis nostrae per Sanctos et Diuos Reges huius Regni Hungariae concessae, tenores quarum tum pro eo, quod necessitas non postulabat, tum etiam propter prolixitatem euitandam, scribi omitti fecimus, sed tantummodo aliquos articulos pro conseruatione Libertatum dicti Oppidi *Karansebes*

*) Az az 9-dik Decemberben.

necessarios, excipi, et praesentibus inscribi fecimus; et primo de electione Judicis. „*Item ipsi maiorem Villae sibi eligant, quem volent, et nobis electum praesentent, qui omnes causas eorum mundanas debeat iudicare; sed si per ipsum debita iustitia alicui non fuerit exhibita, ipse Villicus, et non Villa debeat conueniri coram nobis; vel cui duxerimus committendum.*“ Is articulus habetur in nostra aurea Bulla Serenissimi Principis Domini Domini quondam Belae Regis. Praeterea, quicumque ratione furti, latrocinii, vel homicidii, extra Ciuitatem Budensem exorti, Budae inuenti fuerint, per Judicem ipsorum, pro tempore constitutum et Juratos iudicetur, iuxta formam priuilegii ipsorum, et libertatem eorundem ab antiquo obseruatam, ex indulgentia Domini Ladislai Regis. Ceterum, quicumque cum eis habitare voluerint habentes ibidem possessiones; cum eis teneantur seruitia debita exercere.“ Vt continetur ex iam fata aurea Bulla Belae Regis. Item, ex litteris Serenissimi Principis Domini quondam Mathiae Regis, diuae reminiscentiae, habetur. „*Dum, et quotiescunque inter duos causantes per aliquem Judicem pro tempore constitutum, birsagialis sententia iudicialiter prolata fuerit, de birsagiis idem Judex pro tempore constitutus sibi, et parti causam obtinenti, iuxta ritum, et formam superinde hactenus obseruatam, satisfactionem recipere valeat, atque possit, non obstante gratia nostrae Maiestatis per nos superinde cuiuspiam concessa. Demum, vt praemissum est, ad praesens nos omnes Litteras Ciuitatis nostrae priuilegiales, propter certas et rationabiles causas, superius etiam allegatas, ad praesens transummi facere non possumus; sed cum prae-*

fatis Ciuibus necesse fuerit, et nos superinde requisierint, paria praedictarum litterarum nostrarum eisdem non denegabimus, Saluo Notariorum Sallario remanente. Quemadmodum igitur ex multis litteris nostris priuilegialibus hactenus dicta Ciuitas nostra, praesertim, et inter cetera istis praerogatiuis, libertatibus utitur et gaudet. „*Quod nullus pro quacunque causa, Regiae Maiestati, aut hominibus, per eandem Suam Maiestatem substitutis audet querelas deponere, nisi acceptis beneuolentia et consensu Iudicis et Juratorum tunc pro tempore constitutorum; si qui autem inobedientes essent, et per huiusmodi querelas aliquam rixam, seu zizaniam moueret, talis poena debita puniri debet. Habemus insuper Latrones ubique in, et extra territoria nostra captiuare, et captiuari facere; extraneis, aut propinguis Villis scribere, et latrones, si quos apprehenderit, ad manus nostras portare debeant, quos tandem, iuxta delicta, vel demerita eorum puniri habemus potestatis facultatem.* Nos igitur, mandatis praefati Domini nostri Regis, vt tenemur, parere et obedire volentes, supplicationem insuper et petitionem praefatam annotatorum *Stephani Izthovyka Iudicis et Waiuodae, ac Thomae Nagy Jurati ciuis dicti Oppidi Karansebes, nominibus, quo supra. Suae Maiestati, et Nobis, porrectas, iustam et rationabilem fore attendentes, praescriptarum litterarum nostrarum priuilegialium; sed et quorundam articulorum, modo praemisso, de nonnullis Litteris nostris excerptorum tenores et continentias eorundem de verbo ad verbum, diminutione et augmento sine omni, transcribi et transummi, praesentesque litteras nostras Transumptionales, pendentis et authen-*

tici Sigilli nostri duplicis munimine roboratas daximus concedendas. Datum *Budae* praedicta, *Sabbatho proximo ante Festum Visitatio- nis Gloriosissimae Virginis Mariae.**) Anno Domini 1498.

E. MSC. *Gabr. Heuenesy* Tom. VV. pag. 205. et sequ.

§. XIV.

Albert Király idejéig a' Német Nemzet hatalmassabb volt Budán a' Magyarárnál; mert a' Magyar Bírói Hivatalra nem léphetett, Tanácsnok is csak kettő lehetett: az óta pedig mind a' két Nemzet egyenlő Jussal birt.

Nos *Gregorius Adam dictus*, *Judex*, *Juratique Ciues Castri Noui, Montis Pestiensis*, *memoriae commendamus*, *tenore praesentium significantes*, *quibus expedit*, *vniuersis: quod nostri personaliter venientes in praesentiam Prudentes ac Circumspecti Viri, Nicolaus Petri, Mathias et Joannes Barthaffy iurati Ciues Ciuitatis Colosuariensis*, *in eorum, ceterorumque singulorum Ciuium, hospitem et incolarum, vtrarumque scilicet communitatum, tam Hungarorum, quam Teutonorum dictae Ciuitatis Colosuariensis*, *personis et nominibus exhibuerunt nobis Literas Serenissimi Principis et Domini Domini Mathiae Dei Gratia Hungariae, Bohemiae etc. Regis, ac Ducis Austriae, Domini nostri Gratosissimi, maiori et*

*) Az az 30. Juniusban.

secreto Sigillo Suae Maiestatis consignatas, pro praefatae *Ciuitatis Colosuariensis* Ciuibus et hospitibus ad suae Celsitudinis propriam Commissionem patenter emanatas, nobisque praeceptorie loquentes, quas omni, qua tene-mur, reuerentia et humilitate, accepimus hunc continententes tenorem :

Mathias Dei gratia Hungariae, Bohemiae etc. Rex, Dux Austriae. Fidelibus nostris Prudentibus et circumspectis Judici et Juratis, ceterisque Ciuibus *Ciuitatis nostrae Budensis*, salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis fidelium nostrorum Circumspectorum Judicis et Juratorum, ceterorumque Ciuium *Ciuitatis nostrae Colosvariensis*, qualiter ipsi in *constitutione*, seu *praefectione Judicis et Juratorum*, ceterorumque *Ciuium*, ac *Centum Hominum*, in illa *Ciuitate constituendorum*, ac aliis *uniuersis Juribus*, ea lege, eaque consuetudine, qua scilicet et vos, in illa *Ciuitate nostra Budensi* utimini, semper, et ab antiquo vsi fuissent, et uti vellent etiam in posterum. Supplicatum igitur, exstitit nobis, vt eisdem huius modi Libertatum et Consuetudinum Paria in scriptis per nos dari facere dignaremur. Quamobrem volumus, et Fidelitati vestrae serie praesentium strictissime praecipimus et mandamus: quatenus statim, acceptis praesentibus, praefatis Judici et Ciuibus *Ciuitatis nostrae Colosuariensis* praedictae, Paria huiusmodi *Constitutionis, Praefectionis Judicis, et Juratorum*, ceterorumque *Ciuium, et Centum Hominum*, necnon *uniuersarum aliarum Libertatum, et Consuetudinum vestrarum*, in scriptis, sub sigillo vestro, dari et emanari facere, modis omnibus, debeatis ac teneamini, aliud, nullo modo, facturi. Datum *Viennae*, Feria secunda proxima post Festum

Inuentionis Sanctae Crucis, Anno Domini Millesimo, quadringentesimo, octuagesimo octauo.

Quibus quidem Literis visis earumque tenoribus intellectis, volentes Regiis mandatis, prout tenemur, subiectissima obedire humilitate, intellectis nihilominus praefatorum *Nicolai et Johannis fidedignis relationibus, nobis viuae vocis ipsorum oraculo explicatis, qualiter scilicet ipsi Ciues in electione Judicis, et Juratorum Ciuium cum consuetudine Ciuitatis nostrae per omnia concordarent, et parili vterentur libertate. Itaque, altero annorum Theutonicus, altero vero Hungarus in Judicem praeficeretur. Praeterea, ex ipsis Ciuibus dictarum amborum Communitatum, Jurati Ciues aequali numero, videlicet sex Theutonici, et totidem Hungari deputarentur: optarent idcirco ex animo in Constitutione Centum Hominum, aliisque Libertatibus et Consuetudinibus ea lege, eaque consuetudine, qua videlicet et nos vtimur, gaudere et frui velle. Sane, igitur, agnitis per nos ipsorum Ciuium Ciuitatis Colosvariensis, iustis et licitis desideriis, praemisso prius Regiae Sublimitatis praecepto, hos infrascriptarum Libertatum et Consuetudinum Articulos seriatim, suo ordine declarandos, prout ex certis nostris Priuilegiis collegimus, eisdem Ciuibus, ipsorumque posteritatibus duximus concedendos.*

Item primus Articulus: quod appropinquantibus diebus, siue festiuitatibus, in quibus videlicet Judices et Jurati Ciues dignitates et officia eorum ex consuetudine *Ciuitatis Colosuariensis* resignare et deponere habebunt; iidem Iudex et Jurati vniformiter, et concordivoluntate, de vna quaque earum ambarum Communitatum Ciuibus et incolis *quinquaginta per-*

sonas, qui sint homines Patresfamilias, bonae conditionis, honestae vitae, et famae laudabilis, Deum et eius iustitiam, pariter et utilitatem Ciuitatis diligenter (anhelantes) qui Consulatui videbuntur ad hoc magis habiles, ubicunque in eiusdem Ciuitatis theatris et vicis, iuxta distinctionem Ciuitatis commorantes; nec non de singulis Cehis tres, aut quatuor viros ad maximum, eligere debeant: qui praestitis perprius in eorum idiomate iuramentis, tactis corporaliter Sacro Sanctis Euangeliiis, aut Salutiferae Crucis Signo, quod non odio, vel amore, prece, aut pretio cuiuspiam, nec aliqua alia, quacunq[ue] sinistra intentione, sed iuxta ipsorum conscientiae puritatem, ad huiusmodi electionem Iudicis et Juratorum Ciuium procedere velint; illo etiam specificato: quod electio Centum Hominum singulis annis fienda, in Iudicis, et Juratorum arbitrio stabit, quem scilicet ex iis de nouo assumere, et quem ex prioribus reiicere voluerint.

Secundus Articulus: Quod si *Centum Homines* electi eo die, quo Iudex, et Jurati Ciues dignitatum suarum Officia resignabunt, nulla vocationis ammonitione praemissa, circa tertium Campanae pulsum comparere, atque in vno conclau, loco scilicet tuto et securo se claudere, et absque omni susurratione, strepitu et clamore ibidem ordinatim sedere debeant ita, vt semper inter *duos Hungaros Alemannus* medium locum teneat; et e conuerso nec aliquis de loco sine vocatione, ante electionem praemissam surgere audeat. Quibus ita considentibus, *Notarius Ciuitatis* nomina *Centum Hominum* ordinate pronuntiabit, incipiendo a potioribus; quorum singulus suo linguagio respondebit: *adsum*. Quo facto, *No-*

tarioque exeunte, Seniores ex ipsis *Centum Hominibus* quatuor eligant personas ad Tabulam, in qua scilicet nomina in Electione Judicis, et Juratorum expressata conscribuntur, *duos Theutones, et duos Hungaros*, qui primitus sub silentio ad Electionem Judicis, et Juratorum suas dabunt voces: et post, hac ratione progrediendo, duo ex eis Tabulam teneant, alii vero duo in eadem Tabula conscripta diligenter occultent, ita tamen, vt vnusquisque illorum vocalem expressionem ad Judicis, et Juratorum praelectionem accuratius percipiat. Electo, itaque, *Judice*, in secunda progressionem duo *Jurati Ciues, vnus Theutonicus, et alter Hungarus* sunt eligendi, et sic consequenter, donec *totus numerus Duodecim Juratorum complebitur*. Et quidquid maior pars ipsarum bis quinquaginta personarum in talismodi Electione concluderit, illud absque omni tergiversatione valeat, stet, ratumque, et firmum habeatur.

Tertius Articulus: Quod quia, nonnunquam ex negligenti, et minus prouida conseruatione, et custodia Sigillorum, Librorum, et Literarum, scandala et pericula grauia Ciuitatibus, ipsarumque Incolis emergere solent: ideo a modo in posterum, semper temporibus progressiuus: pro tollendo quouis dubietatis scrupulo, ac ad euitanda futura, quae exinde oriri possent, mala, huiusmodi Sigilla, Libri, Literae, Literalia quoque Irstrumenta, Jura communia dictae *Ciuitatis Colosuariensis* tangentia, sub sigillis *adminus octo Juratorum*, in certo, tuto et securo loco conseruentur *)

*) *Cromer Lénárd* könyvében ezeket a' czikke-lyeket is találhatni:

nunquamque ipsis octo Ciuibus absentibus, quacunq̄ue ex causa, ipsa Sigilla, et Libri, siue Literae aperiantur; quique octo Jurati Ciues, vel saltem alii in tanto numero, apertioni ipsorum Sigillorum, *Sigillationique, et lectioni Literarum sigillandarum interesse, et tenores ea-*

Wer das Stat sigill vber Jar pehalten sol.

Es sol auch ein Deutscher des Rats der *Stat-sigil payde, das klain, vnd das gros* inne haben, ydoch gesunder das gros, do man anders nicht mit sigilt, dan hantfesten, das verschlossen sein, vnd zum minsten mit *zwayr deutschen purger* petschaft versiegelt sein. Aber das *klain petschaft sol ein deutscher geswornen purger* haben verschlossen ynn sainen lad, vnd darzu solder *Statschreiber* den schlüssel haben.“

Von der Stadt Insigel inhaltung sol vncz man ein ander Richter vnd rat, erwelt und pestetiget.

Alle zeit zu *Sand Jorgen tag*, in der zeit, als ob'n geschrieben stet, sol man das *gemain Insigel zu dem Rathaus* pring'n verschlossen in der lad, do sol man es wider einlegen und verschliessen, und versigeln mit *zwayr, oder drayr deutschen Herren sigil*, dy des ratts gewesen sein, vnd also verschlossen vnd versigilt sol man es anttworten dem *pfarrer zu vnser haup pfarkirch'n, zu vnser lieb'n frawn* zu pehalten vncz das der Richter vnd der Ratt pestet werd'n, sunder den schlüssel sol der *Statschreiber* pey ym haldenn.“

Minden igyekezetem mellet sem tapogathattam még ki *Buda Városának volt régi nagy kettős Pecsetjét; kérem tehát a' Nagy Erdemű minden Rendű T. T. Hazafiakat, méltóztassanak azt, ha valamelly tulajdon birtokjokban lévő Levélről függene, számomra kegyessen lerajzoltatni: sőt Buda és Pest Városokat akár mi tekintetben érdeklő Levelek mássátis elküldetni: hogy e' két Város' Történeteit, azok után, és az eddig gyűjtött nagyobb számú Levelekből még tökélyetesebben kidolgozhassam.*

rundem intueri, audire, et auscultare, ac ad quorum Juratorum Relationem emanatae existunt, diligenter intelligere, et inuestigare debeant.

Quartus Articulus: Quod, postquam in ipsa Ciuitate Colosuariensi nouus eligitur *Ju- dex*, omnes Magistri mechanici in eadem com- morantes, singuli cum eorum propria societate, et consimilibus Artificibus, in locum ipsis aptum congregari, et inter se, ex eorum communitate Magistros Ceharum ordinare et eligere, ordina- tosque et electos Consulatui praesentare debeant; qui pro obseruanda fidelitate, Judici, Juratis- que Ciuibus, nec non toti Communitati corporalia deponent Juramenta; ita videlicet: quod ipsi ad artificii eorum opus diligenter attende- re, et curam peruigilem habere velint, *ne opus artificii eorundem per ineptos, et indebitos labores, quouis modo, deturpetur; nec aliqui ex eis laborem artis suae, minus debite, et male factum sub specie boni vendere praesumat.* Car- nifices itaque, ne de mane ante pulsum *Ange- licae Salutationis*, nec de sero, post pulsum *Aue Maria* *), aliquem bouem, seu consimile pecus, seu pecora furtim adducta, aut squalli- da, et defectuosa mactare, siue emere valeant; claro enim die, et iuxta aquam fluuialem ma- ctatio talium pecorum fieri debeat.

Quintus Articulus: Vt de impositione *Ta- xae*, siue *Collectae* Ciuitatis ordinariae debi- tus ordo in ipsius collectione, impositione, exa-

*) Hazánkban 1309-dikbèn *Udvardon* tartott *Sinatban* rendeltetett, hogy *Urunk Fölséges Megtestülésének* emlékére *estve* meghúzatnának a' harangok; a' reggeli harangozás ezen Ok- levél szerint XV. században már szokásban va- la; a' deli harangozást pedig XVI. században a' *Jésuiták* kezdték.

ctione, ac distributione, nec non ratiociniis
 conseruetur, resque publica per debiti regimi-
 nis directionem augmentari, populusque in pa-
 cis amoenitate persistere valeat; *prout Ciuita-
 tis nostrae consuetudo exigit*, nonnulla duxi-
 mus praesentibus inserenda. Primo enim, post-
 quam *Registra*, siue *Libri ipsarum Collecta-
 rum*, cum *hospitum et inquilinorum nominibus
 ordinata et conscripta fuerint*, mox ex *Centum
 Hominibus*, viginti quatuor *Viri idonei, atque
 honesti eligantur*, *Duodecim scilicet Theuto-
 nici, et totidem Hungari*, qui aequae bene, vt
*praemissum est, de Electione Iudicis, et Ju-
 ratorum, praestabunt Juramentum*, quibus vnus
*praeficiatur Iudex, siue Maior, iuxta curren-
 tis temporis oportunitatem; in cuius domo, aut
 aliquo alio competenti loco, ipsi Viginti qua-
 tuor Homines ad imponendam Taxam, siue
 Collectam conuenient, et seriatim eo ordine,
 prout de Electione Iudicis dictum est, consi-
 debunt.* Is vero, qui in eorum constitutus
 est *Judicem*, eosdem ordinatim de *singulis ho-
 spitibus et inquilinis, iuxta Librorum seriem
 interrogandos habebit, quomodo videlicet qui-
 libet eorum sit taxandus: et quidquid maior
 pars in tali impositione concluserit, hoc ad
 Librum eiusdem Collectae inscribatur; ita ta-
 men, vt ad quemlibet Librum duo deputentur
 Jurati, vnus Hungarus, et alter Almannus, qui
 huiusmodi impositioni Collectae interesse de-
 beant.* Peracta tandem impositione *Collectae*,
 iuxta omnes Libros; fiat debita calculatio, eo-
 rundem Librorum, cum inscriptionibus sum-
 mae ex his Libris resultantis. Tandem *Libri
 ipsi signetis consignati, per eosdem Viginti
 quatuor Homines Iudici praesententur.* Qui
 quidem *Judex; et Jurati Ciues ad singulum*

Librum duos ex *Centum Hominibus* eligant, qui *Collectam Ciuitati impositam cum duobus Juratis ad Librum eorundem deputatis colligere, et exigere debeant*. Quas scilicet pecunias electi duo ex *Centum Hominibus* ad suas recipere valeant manus. Si vero *Judex et Jurati Ciues* pecuniam *Collectae pro Ciuitatis vtilitatibus, et emergentibus necessitatibus, ab Extractoribus Collectarum, in parte, vel in toto recipere voluerint, extunc Literae Quictationales sub sigillis Judicis, et duorum Juratorum, scilicet Theutonici, et Hungari, eisdem assignentur*. Qui quidem *Extractores, tempore, se ad hoc offerente, de perceptis et distributis plenam et iustam rationem, euidentibus documentis mediantibus, coram octo personis, ex ipsis Centum Hominibus aequaliter electis, necnon duobus Juratis Ciuibus, ad hoc similiter deputatis, plenam reddere teneantur*. Modo simili, si *Judex, seu aliquis Juratorum* quidquam ex talibus *Collectis* perceperint, aut distribuerint, *rationem sufficientem dare debeant, et sint adstricti*.

Sextus Articulus: Quod, ex quo saepe numero contingit homines ad crudelitatis iram, pariter et vlciscendi inuidiam inclinatos ex rancore animi in innocentem desaeuire; probitatem, eosque, nullis ipsorum demeritis existentibus, sed dolosis corrupti astutiis criminari haud iuste, non verentes, vsque ad diem iudicum dira captiuationis mancipatione, Iudicum inuocato praesidio, detinere procurant; quo die iuridico adueniente, quando videlicet detentor erga detentum actionem suam proponere, et de culpa alias eidem extra iudicium imputata probationem legitimam producere debet, extunc aut in iudicio non comparet, aut

in probationem suorum, documentis^r prorsus et omnino destituitur. Quapropter, Ciuitatis Legibus, et a diu introductis Consuetudinibus exigentibus, *talis iniustus detentor per duplicati temporis spatium, in eadem captiuitate, in qua homo ille innoxius vinculatus detinebatur, mancipari; praeterea, homini iniuste detento, de damnis et expensis, iuxta limitationem fidedignorum hominum, aut iuramento detenti affirmationem, satisfacere debeat et teneatur.* Excepto, si quis propter causam criminalem, et arduam per suspicionis modum, vsque ad ipsius expurgationem detineretur. Ceterum, illo non praetermisso, quod is, qui alium de consensu et voluntate Iudicis captiuari fecit, cuius captiuatio in Ciuitate committitur, soluat *Praeconibus* denarios sex; si vero in *Surbio Ciuitatis*, decem. Dum, itaque, talis detentus per latam contra eum sententiam eliberari cupit, aut prius, suo cum aduersario pacificatur, aut ad fideiussoriam cautionem, ex vinculis emittitur, talis *iudici* septem denarios, et *Magistro Praeconum* duodecim soluere tenetur; saluis tamen *birsagiis Iudici* prouenire debentibus. Insuper, ne homines culpa carentes per detentiones minus iustas deprimi, aut aliud enorme factum exinde oriri contingat, cautum est, *et nullus hominum, absque Sigillo Iudicis, aut Commissione Juratorum, captiuetur, nisi excessus maximi hoc exigent.*

Septimus Articulus. Quod nullus ex ipsis Ciuibus in quarumcunque rerum venalium, et etiam mercantiarum aquisitione societatem, siue mutuum contractum cum homine extraneo habere; neque etiam in ipsa Ciuitate praemptiones, signanter in rebus victualibus, in sipam Ciuitatem per homines forenses appor-

*tatis, lucri et quaestus gratia audeat, et signanter in diebus fori, donec vexillum Ciuitatis erectum steterit, deposito vero Vexillo Penestini, siue Praeemptores id, quod residuum permauserit, emere valeant, atque possint. *)*

In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes Literas Sigilli nostri munimine roboratas, et a tergo consignatas, praefatis Ciuibus *Ciuitatis Colosuariensis*, ipsorumque posteritatibus vniuersis, duximus concedendas, promittentes priuilegialibus Literis nostris confirmare, dum nobis eadem in specie fuerint reportatae. Datum *Budae* feria — infra octauas festi *Sanctissimi Corporis Christi*, Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo, Octuagesimo Octauo. **)

Autographum est in *Tabulario Regii Guibernii Transiluanici*, úgy mond el húnyt T. T. *Kovachich Márton György* a Kéziiratjainak Gyűjteményében.

Úgy vélem, hoszas vitatásom után föl tett czéломra el értem, és e' két testvér Városnak régi állapotját egész teljes meggyőződésig bebizonyítottam, ha tehát fejtegetésemet közhasznúnak itéli az édes Haza, el nyertem jutal-

*) Vajha mostanában is ez a' közönségre nézve, olly hasznos Rendszabás tartatnék! nem volna *Budán* olly szer fölött lévő nagy drágaság. De most minden dologtalan személy kereskedésre adta magát, időnek előtte majd mindent össze vásárol, 's alig lehet már a' piaczon valamit első kézből venni.

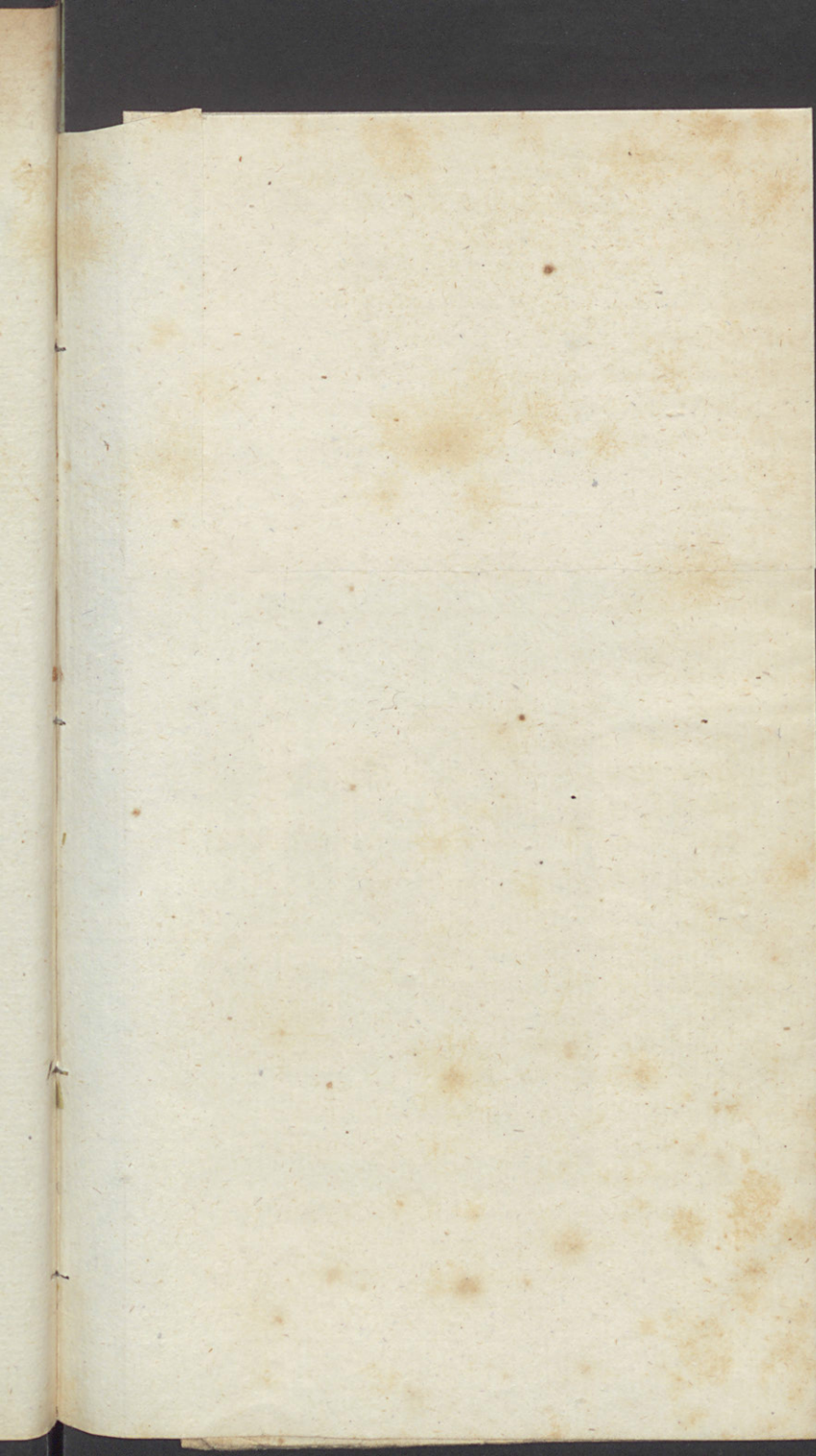
**) Ebben az esztendőben *Úr- napja* 5. *Juniusban* volt; tehát e' Levél hatodik, és tizenkettődik *Junius* tájban költ.

mamat; mert, *nisi rtile est, quod facimus, stulta est gloria.* — Azomban, ha Pest Budával sem egyesülne, minthogy még más módon is lehetne Anya Városunkon segíteni; még a'kor sem sikertelen e' munkám; mivel *temporum vicissitudines ex vero cognouisse, gradus est ad sapientiam:* 'S ha nem tudod, mi történt legyen, minek előtte születél, gyermek vagy. — Valahányszor Buda viszontagságiról gondolkodom, a' mi gyakran megtörténik; mind annyszor eszembe jutnak bölcs Senecának eme szovai: „*Omnes, quae vsquam rerum potiuntur vrbes, quaeque alienorum imperiorum magna sunt decora, vbi fuerint, aliquando quaeretur, et vario exitii genere tollentur: alias destruent bella, alias desidia, paxque ad inertiam versa consummet, et magnis opibus exitiosa res, luxus.*“ Epist. LXXI. Budát is a' háborúk, pedig még polgári háborúk ejtették Töröknek rabságába! a' mint ezt fájdalmas és epesztések között eredeti két Magyar kronika czímű könyvemben hiteles, és egykorú Írók után, tudniillik Bornemisza Tamás' és Verantz Antal' Magyar Kronikájikból megmutattam: hogy a' késő Maradék szerencsétlen Óseinek viszálykodásiból tanulja becsülni az egyességet; és győződjön meg eme közmondásnak valóságáról: „*Concordia paruae res crescunt, discordia, magnae dilabuntur.*“ Sallustius de Catilina.

Mindeneket a' nagy Istennek dicsőségére, és az édes Hazának javára.

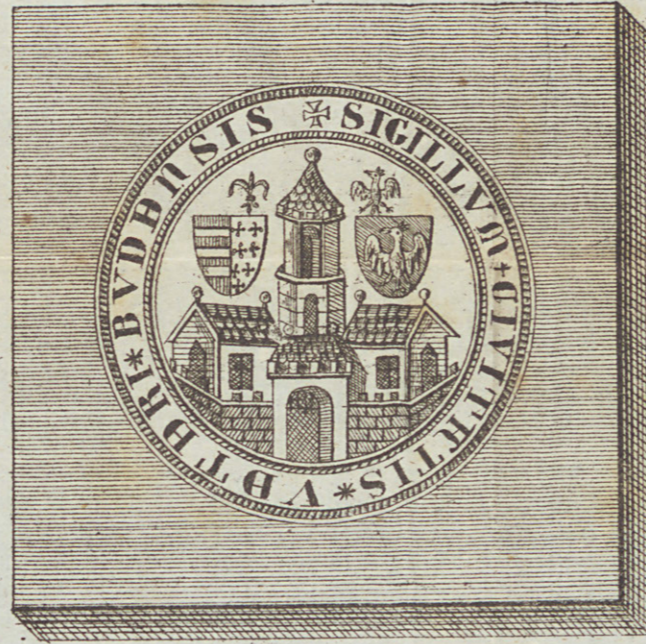
F o g l a l a t.

	Lap.
Elő-Szó	VII
§. I. Bévezetés	2
§. II. Ó Budának eredete, különbféle nevei, 's mint ragadott reá az <i>Alt-Ofen</i> név ?	4
§. III. Ó Budának volt polgári állapotjáról	23
§. IV. Ó Budának egy része Sz. kir. Város volt	34
§. V. Szent Jakab Falváról	43
§. VI. Szent Háromság Városáról	46
§. VII. Buda és Pest eredetéről	49
§. VIII. Pest nem épült <i>Trans Aquincum</i> dűle- dékein	63
§. IX. Buda és Pest eredetétől fogva egy Város volt	67
§. X. Kis Pesti Hegyen IV. Béla király Várat építtet; a' mai Pest Ó Pestnek, az pedig Pesti Hegy Újvárának hivatott, erre köz beszéd- ben reá ragadt a' Buda név, Új Pest, Ó Pestet részei közé számlálta és Fővárossá lett	79
§. XI. Sigmond Pestet Budától elválasztotta, Má- tyás pedig azt különös Sz. kir. Várossá tette	91
§. XII. Buda Várossának bevett régi Szokásiról, és különös Szabadságiról	115
§. XIII. Ki lehetett régi időben Budán Bíró, Tanácsnok, és Polgár, ? mikor, 's mi ren- den tartatott a' Tanácsi Újítás ?	125
§. XIV. Albert Király idejétől fogva Magyar a' Némettel Budán egyenlő Jussal bírt	136

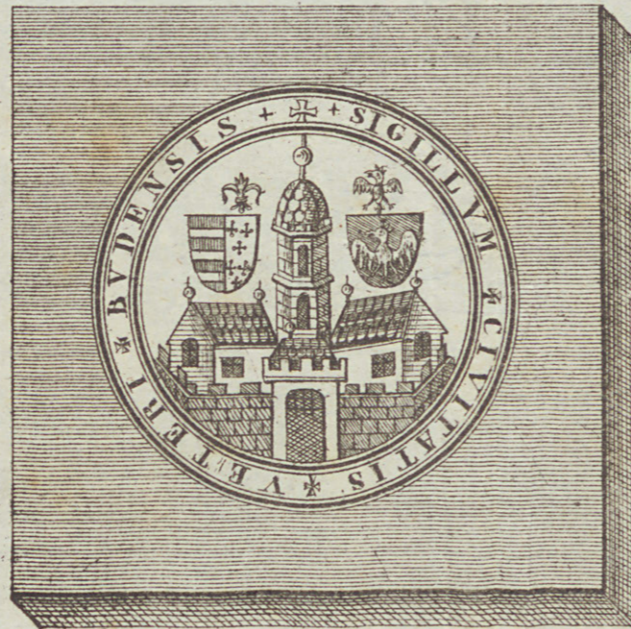

1

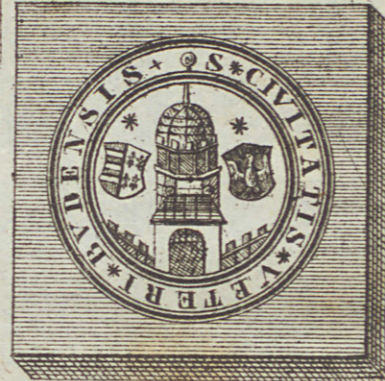
A. Sæc. XIV.

3.

A. Sæc. XVI.

2

A. Sæc. XVI.

5.

4.

757025

